

BY- OG REGIONFORSKNINGSINSTITUTTET NIBR

Samfunnsutviklingen i Ringsaker

Steinar Johansen, Knut Onsager og Rolf Barlindhaug

OSLO METROPOLITAN UNIVERSITY
STORBYUNIVERSITETET

Steinar Johansen
Knut Onsager
Rolf Barlindhaug

Samfunnsutviklingen i Ringsaker

NIBR-rapport 2019:5

Andre publikasjoner fra NIBR:

NIBR-rapport 2017:17

**Innovasjonsmiljøer og
–politikk på Østlandet.
Fortrinn, utfordringer og
noen muligheter for smart
spesialisering**

NIBR-rapport 2017:16

**Kommunenes planlegging og
tiltak for en aldrende
befolkning**

NIBR-rapport 2017:14

**Hvilken sammenheng finner
vi mellom boligtyper og
befolknings sammensetning?**

NIBR-notat 2016:106

**Evalueringsprogrammet for
utviklingsprogrammet for
byregioner. Delrapport 1:
Prosjektenes egenskaper i
en tidlig fase**

NIBR-rapport 2015:4

**Samspill og regional
vekstkraft i
Tromsøregionen**

Publikasjonene
kan skrives ut fra
<http://www.oslomet.no/nibr>

Tittel: Samfunnsutviklingen i Ringsaker

Forfatter: Steinar Johansen, Knut Onsager og Rolf Barlindhaug

NIBR-rapport: 2019:5

ISSN: 1502-9794
ISBN: 978-82-8309-268-4 (Elektronisk)

Prosjektnummer: 200906

Prosjektnavn: Samfunnsutviklingen i Ringsaker kommune

Oppdragsgiver: Ringsaker kommune

Prosjektleder: Steinar Johansen

Referat: I forbindelse med rullering av kommuneplanens samfunnsdel har NIBR gjennomført en analyse av samfunnsutviklingen i Ringsaker. Rapporten tar særlig for seg næringsutvikling, arbeidsmarkedsutvikling og befolkningsutvikling, historisk og framover, og i et regionalt perspektiv.

Sammendrag: Norsk og engelsk

Dato: Januar 2019

Antall sider: 78

Forsidefoto: Erlend Bjørtvedt, Wikimedia Commons, cc by-sa 3.0

Utgiver: By- og regionforskningsinstituttet NIBR
OsloMet - storbyuniversitetet
Postboks 4 St. Olavs plass
0130 OSLO
Telefon: (+47) 67 23 50 00
E-post: post-nibr@oslomet.no

Vår hjemmeside: <http://www.oslomet.no/nibr>

Forord

Ringsaker kommune skal rullere kommuneplanens samfunnsdel. I den forbindelse ble NIBR engasjert til å gjennomføre en analyse av samfunnsutviklingen i kommunen.

Prosjektet er gjennomført av Steinar Johansen (prosjektleder) og Knut Onsager, med bistand fra Rolf Barlindhaug. Onsager har hatt hovedansvaret for kapittel 3 og 4, mens Johansen har hatt hovedansvaret for øvrige deler av rapporten. Barlindhaug har bidratt med en del data og ellers fungert som en sparringpartner i prosjektet.

Prosjektet har vært drøftet med representanter for Ringsaker kommune og presentert for seksjonsledere i Ringsaker kommune. NIBRs kontaktperson i kommunen har vært strategisjef Alf Thomassen. NIBR takker kommunen for utvist tålmodighet i forbindelse med sykdom hos oss.

Vi takker for tilbakemeldinger fra kommunen og understreker at eventuelle feil og mangler ved rapporten er NIBRs ansvar.

Oslo, januar 2019

Berit Irene Nordahl
Forskningsjef

Innhold

Forord	1
Sammendrag	7
1 Innledning.....	12
1.1 Litt bakgrunn	12
1.1.1 Regionbegrep	12
1.2 En analyse av relevant statistikk	13
1.2.1 Befolkning	13
1.2.2 Næring	15
1.2.3 Arbeidsmarked.....	16
1.2.4 Regioninndeling	17
1.2.5 Bruk av boxplot	18
1.3 Utviklingen framover	18
1.3.1 Panda-modellen.....	19
1.3.2 Øvrige scenarier.....	20
1.4 Rapportens oppbygging	20
2 Befolkning og arbeidsmarked	21
2.1 Befolkningsutvikling.....	21
2.2 Flytting	22
2.3 Aldersstruktur.....	22
2.4 Pendling.....	23
2.5 Arbeidsledighet	26
2.6 Bolig.....	27
2.7 Kommunal(økonomisk) utvikling.....	30
2.8 Oppsummering	32
3 Næringsstrukturer, -miljøer og utviklingstrekk	34
3.1 Hovedstrukturer og -utvikling.....	34
3.2 Bedrifts- og næringsstrukturer	35
3.2.1 Bedriftsstrukturene	35
3.2.2 Næringstruktur, bransjekonsentrasjoner og spesialisering	36
3.3 Klynge- og nettverksmiljøer	39
3.4 Vekst- og nedgangsnæringer	42
3.5 Nyetableringer og nedlegginger	45
3.6 Utdannings- og FoU-institusjoner	48
3.7 Infrastrukturer, møteplasser og arrangementer	49
3.7.1 Næringsarealer og -parker	49
3.7.2 Gründerparken.....	49
3.7.3 Signalbygg og innovasjon	49
3.7.4 Arrangementer og arenaer	50
3.8 Kommunal næringspolitikk og tilrettelegging	51
3.9 Hovednæringers egenskaper, utvikling og utfordringer	52
3.9.1 Basisnæringer	52
3.9.2 Besøksnæringer.....	55
3.9.3 Lokale og regionale næringer og tjenester	55
3.10 Oppsummering	57
4 Utfordringer og muligheter for næringsutvikling framover	59
4.1 Generelle rammevilkår og endringsimpulser	59
4.2 Et helhetlig perspektiv på næringsutvikling og -strategier	61

4.3	Fortrinn, muligheter og strategi i Ringsaker	62
5	Framskrivinger.....	65
5.1	SSBs befolkningsframskrivinger.....	65
5.1.1	Ulike framskrivingsalternativer	65
5.1.2	Befolkningsframskrivinger for Ringsaker	67
5.1.3	Realismen i SSBs framskrivinger	68
5.2	Nytt sykehus til Moelv	69
5.2.1	Noen sentrale premisser	70
5.2.2	Beregningsalternativer	70
5.2.3	Resultater basisalternativet	71
5.2.4	Virkninger for sysselsettingen av sykehusetablering	72
5.2.5	Virkninger for befolkning	73
5.2.6	Effekter for antall boliger	74
5.2.7	Oppsummering	75
5.3	Andre forhold som påvirker befolkningsveksten	76
5.3.1	Næringsutvikling i Ringsaker.....	76
5.3.2	Infrastrukturinvesteringer	77
6	Konklusjoner	78

Tabelloversikt

Tabell 2.1: <i>Antall boliger i Mjøsregionen 2011-2017. Vekst og prosentvis vekst i perioden.</i>	27
Tabell 3.1: <i>Sysselsatte og endring i hovedsektorer, Ringsaker og landet 2008-17.</i>	34
Tabell 3.2: <i>Bedrifter og sysselsatte i privat sektor fordelt på størrelseskategorier i Ringsaker kommune 2017</i>	35
Tabell 3.3: <i>Ringsakers 30 største bedrifter i 2017.</i>	36
Tabell 3.4: <i>Næringssektorene målt i sysselsatte og andel av sektoren i Mjøsregionen og Innlandet.</i>	37
Tabell 3.5: <i>Næringsstruktur og spesialiseringsmønstre for Ringsaker kommune, Mjøsregionen og Innlandet 2017.</i>	38
Tabell 3.6: <i>Næringsutvikling i Ringsaker, Mjøsregionen og landet 2008-17.</i>	44
Tabell 3.7: <i>Nye foretak i ulike næringer, unntatt offentlig forvaltning og primærnæringer, i Ringsaker kommune 2009-17.</i>	47
Tabell 3.8: <i>Nyetableringer, nedlegginger og tilvekst av bedrifter i ulike næringer (ekskl. primærnæringer og offentlig forvaltning) i Ringsaker 2009-16.</i>	48
Tabell 3.9: <i>Nøkkeldata for hovednæringene i Ringsaker.</i>	58
Tabell 5.1: <i>15 framskrivingsalternativer for befolkningen</i>	66

Figuroversikt

Figur 2.1:	Presentasjon av data/indikatorer i et boxplot.....	18
Figur 2.1:	Befolkningsutviklingen i Ringsaker 2008-2018.....	21
Figur 2.2:	Flyttebalanse for Ringsaker. Antall inn- og utflyttere 2008-2018.....	22
Figur 2.3:	Flyttebalanse for Ringsaker fordelt på netto innvandring og netto innenlandsk flytting per 1000 middelfolkemengde..	22
Figur 2.4:	Befolkningen i noen (by-)kommuner i Mjøsregionen fordelt på femårige aldersgrupper, sammenliknet med Mjøsregionen som helhet (=100 for hver aldersgruppe). 1. januar 2018.....	23
Figur 2.5:	Arbeidsmarkedsintegrasjon. Innpendlerandel pluss utpendlerandel. Ringsaker og kommunene i Mjøsregionen.	24
Figur 2.6:	Antall utpendlere fra, og innpendlere til, Ringsaker kommune 2017.	24
Figur 2.7:	Nettopendling etter næring. Ringsaker kommune 2017.....	25
Figur 2.8:	Arbeidsledighet i prosent av antall yrkesaktive pluss antall arbeidsledige. Ringsaker, Mjøsregionen og Norge i alt 2008-2016...26	
Figur 2.9:	Prosentvis endring i antall innbyggere og antall boliger, 2011-2017. Mjøsregionen.	28
Figur 2.10:	Antall innbyggere per boenhet 2017. Antall innbyggere per ny boenhet 2011-2017.....	28
Figur 2.11:	Boligmassen fordelt på boligtype. Prosent.	29
Figur 2.12:	Boligmassen fordelt på eierform.....	30
Figur 2.13:	«Forsørgelsesbyrde» for kommunene i Mjøsregionen og Norge i alt. Antall innbyggere over 65år + antall innbyggere under 15 år i forhold til antall innbyggere 15-64 år.	31
Figur 2.14	«Forsørgelsesbyrde» kun antall eldre. Mjøsregionen og Norge i alt.	31
Figur 2.15:	Netto driftsresultat i prosent av omsetning. Spredning for kommunene i Mjøsregionen, Ringsaker (rød) og Norge i alt (blå).....	32
Figur 3.1	Relativ utvikling i sysselsettingen i Ringsaker kommune, Mjøsregionen og Innlandet 2008-2017 (2008=100).....	34
Figur 3.2	Utvikling i sysselsetting i hovedsektorer, Ringsaker kommune 2008-2017 (2008=100).....	35
Figur 3.3:	Næringsstrukturen i Ringsaker, Mjøsregionen og landet (andel sysselsatte fordelt på næringer 2017).....	36
Figur 3.4:	Prosentpoeng endringer i sysselsettingen i ulike næringer i Ringsaker 2008-17 (2008=100).....	42
Figur 3.5:	Nyetableeringsrater i Ringsaker 2008-17.	46
Figur 3.7:	Fra Moelvbrakka til Mjøsstårnet.....	50
Figur 3.8	Variert festivalliv i Ringsaker – her ved Tømmerstock Kulturfestival.	51
Figur 5.1:	Tre befolkningsframskrivninger for Ringsaker fram mot 2040. Antall innbyggere	67
Figur 5.2:	Antall eldre i prosent av totalbefolkning, Ringsaker kommune år 2018 og 2040 (tre alternativer), aldersgruppen 16-67 år.	68
Figur 5.3:	Antall eldre i Ringsaker kommune 2018-2040, tre alternativer, aldersgruppen 16-67 år.....	68
Figur 5.4:	Sysselsettingsutviklingen i basisalternativet. Antall sysselsatte i Ringsaker kommune framover uten nytt sykehus.....	72
Figur 5.5:	Sysselsettingsvirkninger av nytt sykehus i Moelv. Antall nye arbeidsplasser.....	72

Figur 5.6:	<i>Sysselsettingsutvikling ved tre alternativer for sykehus samt basisalternativet (referansealternativet). Ringsaker kommune.</i>	73
Figur 5.7:	<i>Effekter for antall innbyggere i Ringsaker av tre alternativer for flytting/pendling knyttet til etablering av sykehus i Moelv.</i>	74
Figur 5.8:	<i>Antall boliger i Ringsaker framover med ulike alternativer for arbeidsmarkedstilpasning knyttet til sykehusetablering i Moelv.</i>	75

Sammendrag

Steinar Johansen, Knut Onsager og Rolf Barlindhaug

Samfunnsutviklingen i Ringsaker

NIBR-rapport 2019:5

Denne rapporten er et innspill til Ringsaker kommune i forbindelse med at kommunen skal rullere kommuneplanens samfunnsdel. I rapporten gjennomføres en analyse av samfunnsutviklingen i kommunen de seinere årene, med vekt særlig på næring, sysselsetting og befolkning, samt på forhold som påvirker dette. Rapporten drøfter også utviklingen framover og hvordan kommunen selv eventuelt kan påvirke denne. Det har vært viktig ikke å begrense drøftingene til utviklingen i Ringsaker, men også å se utviklingen i kommunen i et noe større regionalt perspektiv.

Til grunn for analysen i rapporten ligger en tanke om at det som skjer på *arbeidsmarkedet* er av vesentlig betydning for samfunnsutviklingen i kommunen. På arbeidsmarkedet møtes etterspørsel etter og tilbud av arbeidskraft, eller sagt på en annen måte, næringslivet og befolkningen. Vi har derfor vektlagt næringsutvikling og befolkningsutvikling i analysen. På nærings sida har vi sett på strukturelle forhold i kommunen, og vi har skilt mellom ulike typer basisnæringer og avledet virksomhet. Vi har til dels gjort en relativt detaljert vurdering av næringsutviklingen. På befolkningssida har vi vektlagt både befolkningsstruktur og endringer i denne strukturen over tid. Kommunens rolle, i tillegg til å være ansvarlig for en rekke personrettede tjenester, er (sammen med andre virkemiddelaktører) å fungere som tilrettelegger for en ønsket utvikling. Slik sett vil kommunens planer og tiltak som følger av disse planene være viktige faktorer som påvirker samfunnsutviklingen i kommunen. Kommunens styringsmuligheter er sterkere jo flere innbyggere og bedrifter som ønsker å lokalisere seg dit, altså jo mer attraktiv kommunen er. Våre analyser indikerer at Ringsaker er en relativt attraktiv kommune har et potensial for å kunne vokse både når det gjelder arbeidsplasser og befolkning framover, og at denne veksten til en viss grad er styrbar.

Kort beskrivelse av samfunnsutviklingen

Ringsaker kommune er Innlandets (Hedmarks og Oppland) største kommune dersom vi ser til antall innbyggere, lokalisert midt i Mjøsregionen. Det er kort avstand til andre kommuner i regionen, noe som bidrar til at kommunen er attraktiv å være bosatt i. Dette illustreres også av at kommunen er en netto utpendlingskommune.

Befolkningsutviklingen i kommunen de seinere årene preges nettopp av lokaliseringen. Kommunen viser tegn til utviklingstrekk vi finner i typiske bykommuner, men er samtidig en typisk «landkommune» (med en stor landbruks- og rekreasjonssektor). Det er kort veg til «alt», dersom man velger å bosette seg i Ringsaker. De seinere årene har befolkningsutviklingen vært relativt gunstig, med økende innflytting. Sammenliknet med de andre kommunene i Mjøsregionen har ikke eldrebølgen slått til i kommunen enda. Slik sett er det en gunstig aldersstruktur, samtidig som arbeidsledigheten har sunket over tid.

Kommunen har relativt god driftsøkonomi. Det bygges godt med boliger og varehandelen står sterkt. Dette er noe av forklaringene på kommunens attraktivitet for bosetting.

Som de fleste kommunene i landet er næringsstrukturen i Ringsaker dominert av tjenesteytende sektor, selv om andelen sysselsatt i primærnæringer og industri er klart høyere enn på landsbasis. Det har vært vekst i sysselsettingen i både privat og offentlig sektor de siste fem årene, etter noen år med nedgang i privat sektor. Utviklingen har imidlertid variert mye med bransje. De siste fem årene har kommunens mest betydningsfulle vekstnæringer vært spesialisert byggevirksomhet, handel, kultur og opplevelse, teknologi- og trevareindustri. De mest markante nedgangsnæringene målt i sysselsatte har vært jordbruk, finans/forsikring og eiendomsdrift.

Kommunen har generelt et variert næringsmiljø. Kommunen har næringsmessige styrker både absolutt (i kommunen) og relativt (til landet) særlig innen landbruk, næringsmiddel- og trevare-industrier, handel samt spesialisert byggevirksomhet. Andre betydelige næringer som er vesentlige for jobbskaping og innovasjon i kommunen er kultur- og opplevelsesnæringene, teknologiindustri, deler av forretningsmessig tjenesteyting samt transport. Det er innenfor og mellom disse næringene hovedgrunnlaget for innovasjon og jobbskaping, sysselsetting og verdiskaping i privat sektor i Ringsaker vil ligge også på lengre sikt.

Ringsakers næringsmessige styrker og fortrinn er knyttet til næringsvariasjonen, bransje- og klyngespesialiseringer samt den sentrale plasseringen i Mjøsregionen. Kommunen har styrke og fortrinn innenfor næringer og klynger knyttet til landbruk, foredlingsindustrier, opplevelsesnæringer og handel/logistikk. Basisnæringene er solid eiermessig og ressursmessig forankret lokalt og regionalt. De er koplet til sterke klynger, nettverk og markeder nasjonalt, og driver ellers omfattende innovasjonsaktivitet. Sentrale deler av jordbruket og relatert næringsmiddelindustri er riktignok skjermet fra internasjonal konkurranse via importvernet som er vedtatt av Stortinget. I dette ligger også en viss sårbarhet for denne delen om politikken skulle bli endret i framtiden. Ellers innebærer en stor landbruks- og industrisektor at Ringsaker generelt vil kunne merke videre redusert arbeidskraftbehov i disse delen av privat sektor, som følge av ny teknologi og rasjonaliseringstiltak. Om det vil utvikles lokalt eller flytte inn industribedrifter i framtiden som vil gi stor vekst i industrisysselsettingen i kommunene virker lite trolig. Behovet for nyskaping og jobbskaping i andre næringer med vekstpotensial blir viktigere om sysselsettingsnivået i privat sektor skal opprettholdes. Landbruks- og industrisektorene representerer imidlertid viktige drivere og ressurser for innovasjon og vekst i også i ulike typer avleda og relaterte næringer i området framover.

Framtidige utviklingstrekk

Utviklingen i Ringsaker framover vil preges av en kombinasjon av det en kan kalle «business as usual», og det en kan kalle «eksogene sjokk». Hvordan vil rammebetingelsene for det eksisterende (og eventuelt nye) næringslivet i Ringsaker endre seg, og hvordan vil det respondere på det? Hvordan vil

utviklingen i kommunen preges av store endringer, som for eksempel lokalisering av nytt sykehus for Innlandet til Moelv?

Næringsmessig har kommunen fortrinn med en ganske variert næringsstruktur og spesialiseringer innenfor landbruk, næringsmiddel- og trevareindustrier, byggevirksomhet og handel, samt deler av opplevelsesnæringene. Det er også innenfor og mellom disse næringene at mye av grunnlaget for sysselsetting og jobbskaping, entreprenørskap og innovasjon, i privat sektor vil ligge framover. I forhold til rimelig sikre kommende rammevilkår og endringsprosesser nasjonalt og internasjonalt framover, burde næringsmiljøet i Ringsaker ha særlig gode utviklingsmuligheter innenfor deler av bioøkonomi- og opplevelsesnæringene. Enkelte deler av handelsnæringen vil også fortsatt ha visse utviklings-muligheter i kommunen, selv om teknologiutviklingen vil kunne føre til redusert direkte sysselsetting i næringen.

Det kan også være enkelte *utfordringer* når man ser framover. Det store innslaget av primærnæringer og industri gjør det sannsynlig at arbeidskraft-behovet i denne delen av privat sektor vil fortsette å gå noe tilbake som følge av effektivisering og ny teknologi. Om man skal opprettholde eller øke sysselsettingen må tilveksten altså i hovedsak komme innen privat eller offentlig tjenesteyting. Med utgangspunkt i dagens befolknings- og næringssammensetning er det imidlertid ikke lett å se for seg særlig stor sysselsetningsvekst i tjenesteytingen i årene som kommer. Dette vil naturlig nok kunne endre seg ved økt innflytting eller andre impulser.

Statistisk sentralbyrå (SSB) lager befolkningsframskrivinger i flere alternativer for alle norske kommuner. Middelalternativet (kalles ofte MMMM) framheves av SSB selv som det mest sannsynlige. SSBs framskrivinger tar ikke høyde for lokale hendelser – de representerer en framtid med «business as usual». Ringsaker vil få befolkningsvekst i middelalternativet, der det i 2040 vil bli omtrent 3.000 innbyggere flere enn i dag. I lavalternativet vil det bli omtrent 1.000 flere innbyggere enn i dag, mens det i høyalternativet vil bli omtrent 5.300 flere innbyggere enn i dag (se Figur 5.1). Dagens innbyggertall er i overkant av 34.000.

Disse befolkningsframskrivingene tar ikke omsyn til lokale og regionale hendelser som kan påvirke befolkningsutviklingen betydelig. Ringsaker kommune må for eksempel potensielt forholde seg til etablering av et nytt sentralsykehus for Innlandet lokalisert til Moelv. En slik etablering må sees på som et eksogent sjokk for kommunen, all den tid det innebærer en økning av antall arbeidsplasser i kommunen med inntil 6.000 på sykehuset (i dag er det i overkant av 14.000 arbeidsplasser i kommunen) pluss ringvirkninger på omtrent 1.300 arbeidsplasser. Dette kan få konsekvenser for befolkningsutviklingen.

Vi har illustrert dette ved å lage flere beregninger, der det særlig er tre som peker seg ut. Vi har laget en beregning der alle som får seg jobb på sykehuset flytter *momentant* til kommunen. En beregning forutsetter at *ingen* flytter til kommunen – de bor der de bor og pendler inn. Det tredje alternativet innebærer at flyttemønsteret for de nye arbeidsplassene følger det historiske flyttemønsteret til Ringsaker, men at innflyttingen også her skjer momentant.

Med høy innflytting vil befolkningen kunne ligge omtrent 13.500 høyere enn den ellers ville gjort i år 2040. Med ingen innflytting får vi, naturlig nok, ingen befolkningseffekter. Med historiske flytterater vil antall innbyggere ligge omtrent 3.000 høyere enn ellers. Dette er et stort spenn i befolkningseffekter, som også illustrerer hvilket handlingsrom man har lokalt. Gitt at de nye sysselsatte ønsker kortest mulig reiseveg til jobben, vil det bli overskuddsetterspørsmål etter boliger (og annen kommunal infrastruktur), og kommunen kan sannsynligvis påvirke det endelige utfallet.

Sykehusetablering innebærer en stor hendelse for sysselsettings- og befolkningsutviklingen i Ringsaker. Imidlertid vil mindre hendelser ha tilsvarende effekter. Større (mindre) sysselsettingsvekst enn forutsatt genererer netto innflytting (utflytting) og/eller pendling. Kommunen kan, gjennom sin politikk, påvirke størrelsen på disse effektene.

Virkningene for Ringsaker er mer subtile dersom vi ser på den planlagte utbyggingen av transportinfrastruktur til/fra Oslo-regionen, og dermed også internt i Mjøsregionen. I utgangspunktet tjener alle aktører på bedret transportinfrastruktur, i den forstand at den bidrar til å bedre tilgjengeligheten. Siden tilgjengeligheten bedres både ut og inn av regionen, og internt i regionen, samtidig, er imidlertid effektene for nærings-, sysselsettings- og befolkningsutviklingen i en enkelt kommune usikker. Kortere (opplevd) avstand innebærer således at innbyggere og næringsliv i Ringsaker lettere vil kunne bedre integrasjonen med nabokommunene i Mjøsregionen. Hvorvidt dette, på litt sikt, fører til flere eller færre arbeidsplasser og innbyggere enn man ellers ville fått, er imidlertid usikkert. Det kan således føre enten til økt eller redusert nettoppendling. Effektene på befolkningsutviklingen i Ringsaker av store etableringer, som nytt sentralsykehus, kan for eksempel bli *mindre* enn de ville blitt uten bedret transportinfrastruktur, ved at flere av de ansatte på det nye sykehuset velger å forbli boende der de allerede bor. På den andre siden kan forbedret transportinfrastruktur øke Ringsakers attraktivitet for folk som har sin arbeidsplass andre steder, siden (den opplevde) avstanden dit blir kortere. Pendlingen fra Ringsaker til det store arbeidsmarkedet i Oslo-regionen er for eksempel relativt beskjeden i dag. I framtiden kan flere som jobber i Oslo-regionen ønske å bosette seg i Ringsaker.

Kort oppsummering

- En rekke indikatorer viser at Ringsaker kommune «klar seg relativt bra» i et regionalt perspektiv
- Utviklingen framover er usikker, men kommunen har potensial for videre vekst, både når det gjelder befolkning og næring
- Potensialene ligger i de næringene der Ringsaker har fortrinn, men også i «plutselige» etableringer (som sykehus)
- Det er viktig at kommunen legger til rette for utvikling av tradisjonelt og nytt næringsliv der man har spesielle fortrinn og synliggjør dette godt utad
- Kommunen må være attraktiv både overfor næringsliv og befolkning ved blant annet å legge til rette for etableringer og boligbygging, men også andre attraktivitetsfaktorer

- Bedret transportinfrastruktur gir bedre tilgjengelighet, både i Mjøsregionen og ut av denne (blant annet til Oslo). Dette er imidlertid et tveegget sverd – transport går i begge retninger
- Kommuneøkonomien påvirkes særlig av befolkningsutviklingen, men også av nasjonal politikk (særlig lokal bedriftsskatt vs rammetilskudd), og kan bli en utfordring

1 Innledning

Ringsaker kommune skal rullere kommuneplanens samfunnsdel. I den forbindelse ønsker kommunen en analyse av samfunns- og næringsutviklingen i kommunen framover, med fokus på hvordan man kan stimulere til vekst.

Prosjektet er delt i to hoveddeler:

1. En analyse av relevant statistikk
2. Vurderinger av muligheter og utfordringer framover, inkludert scenarier for Ringsaker fram mot 2040

1.1 Litt bakgrunn

Ringsaker er den største kommunen i Innlandet (det nye fylket), målt i folketall (34.151 innbyggere per 1. januar 2018). Kommunen er sentralt lokalisert, på østsida av Mjøsa i det som ofte kalles Mjøsbyen. De to største tettstedene i kommunen er Brumunddal og Moelv, som begge har bystatus. Omtrent halvparten av kommunens innbyggere er bosatt i disse. Brumunddal har i overkant av 10.000 innbyggere, mens noe under halvparten så mange er bosatt i Moelv. Rudshøgda og Nydal er to større næringsområder i kommunen.

Ringsaker er landets største landbrukskommune (både jord- og skogbruk), og flere større foredlingsbedrifter for landbruksprodukter er lokalisert til kommunen. I tillegg har man en større bedrift innenfor mekanisk industri, samt en rekke små og mellomstore virksomheter med spesialistkompetanse. De seinere årene har også service- og handelsvirksomheten i kommunen vokst betydelig, både på detaljist- og grossistleddet. Ringsakers plassering er etter alt å dømme en viktig faktor når det gjelder lokalisering av en rekke virksomheter innenfor industri og lager. Ringsaker er landets største hyttekommune.

Samfunns- og næringsstrukturen i Ringsaker, samt lokaliseringen av kommunen midt i Mjøsregionen, er viktige forhold som har påvirket utviklingen og som fortsatt vil påvirke utviklingen i kommunen framover. I tillegg vil en rekke (eksterne) forhold påvirke samfunns- og næringsutviklingen i Ringsaker. Generelle utviklingstrekk, knyttet til blant annet globalisering og regionalisering, det grønne skiftet etc. er eksempler på slike forhold. I tillegg vil beslutningen om lokalisering av et nytt sentralsykehus for Innlandet være av stor betydning for framtidig utvikling. Det samme vil overordnede planer knyttet til veg- og jernbaneutbygging langs Mjøsa være.

1.1.1 Regionbegrep

Ovenfor har vi pekt på behovet for å se Ringsaker i et noe videre regionalt perspektiv, slik at vi har en referanseramme for utviklingen. Ringsaker er lokalisert i Mjøsregionen og er en del av det noen kaller for «Mjøsbyen». I dag ligger kommunen i Hedmark fylke. Hedmark vil bli slått sammen med Oppland til Innlandet fylke i forbindelse med den kommende regionreformen. Kommunene i Hedmark eller i Hedmark og Oppland kunne slik sett vært en god referanseramme for Ringsaker. Imidlertid består både Hedmark og Oppland av kommuner som er svært forskjellige, fra de relativt store og urbane bykommunene rundt Mjøsa til mindre kommuner i resten av fylkene. Det er

hensiktsmessig å forholde seg til kommuner med en del fellestrekk når vi velger analyseregion (se også kapittel 1.2.4).

1.2 En analyse av relevant statistikk

Når man skal analysere relevant statistikk, er det viktig at man har klart for seg hva man skal mene med *relevant*. Rammen for prosjektet er samfunns- og næringsutviklingen i Ringsaker. Det er viktig å sammenlikne, både over tid og med andre kommuner/regioner, siden et tverrsnittsbilde for en enkelt kommune sier veldig lite. Både historiske utviklingstrekk (i Ringsaker) og sammenlikning med andre kommuner kan fungere som en referanseramme for et øyeblikksbilde av situasjonen. Derfor har vi sett på utviklingen i et historisk perspektiv (i hovedsak ti år). Utviklingen i Ringsaker er også sammenliknet med utviklingen i Mjøsregionen, samt for noen indikatorer også med utviklingen i Innlandet og i landet som helhet.

Vi har særlig fokusert på tre tema i analysen. Det dreier seg om næringsutvikling, befolkningsutvikling og arbeidsmarkedsutvikling. I tillegg har vi kommet inn på kommunal politikk, samt noe kommunal økonomi, noe som er særlig relevant når det gjelder framtidsvurderingene og hva kommunen selv kan gjøre for å bidra til en ønsket utvikling.

Nedenfor går vi raskt gjennom hva vi legger i de tre temaene og drøfter nærmere hvordan de blir analysert videre i rapporten.

1.2.1 Befolkning

Innbyggerne i en kommune er, når alt kommer til alt, fokus for kommunal aktivitet. Derfor er også *befolkningsutviklingen* en viktig indikator på samfunnsutviklingen. Befolkningsutviklingen dreier seg for det første om utviklingen i antall innbyggere. Imidlertid dreier det seg også om andre, mer strukturelle, kjennetegn ved befolkningen, som alders- og kjønnsfordeling, antall innvandrere etc.

Ser vi kun på antall innbyggere, vil befolkningsutviklingen fra år t til år $t+1$ bestå av antall innbyggere i år t , pluss fødselsoverskudd og netto innflytting. I tillegg blir innbyggerne ett år eldre. Dette er en relativt enkel sammenheng. Så kan både fødselsoverskuddet og netto innflytting dekomponeres videre, henholdsvis i fødsler og dødsfall, og i inn- og utflytting. Dersom det fødes flere enn det dør, samtidig som innflyttingen er større enn utflyttingen, vil det være befolkningsvekst i kommunen. Tilsvarende vil det være befolkningsnedgang dersom antall dødsfall er større enn antall fødsler og dersom utflyttingen er større enn innflyttingen. Dersom fødselsoverskuddet og netto innflytting har forskjellig fortegn, vil tallverdien av de to faktorene avgjøre om det er befolkningsvekst i kommunen eller ikke.

Bak denne enkle sammenhengen finner vi imidlertid en rekke faktorer som påvirker antall fødsler og dødsfall, samt inn- og utflytting. Blant disse er aldersstrukturen en spesielt viktig faktor.

Antall fødte påvirkes av aldersfordelingen blant kvinner, som må være i fødedyktig alder. Normalt tar man i statistikken utgangspunkt i et relativt bredt spenn, aldersgruppen 15-45 år. Gjennomsnittsalder for mor når hun får sitt første

barn har steget kraftig, særlig siden 1970-tallet, og nærmer seg nå 30 år. Dette betyr, naturlig nok, at hver kvinne føder færre barn i dag enn tidligere, da hun fikk det første barnet i tjuårsalderen. Samlet fruktbarhetstall (sft) er et uttrykk for hvor mange barn hver kvinne får gjennom livsløpet. Dette tallet har sunket over tid og ligger nå under reproduksjonsnivået når vi ser på Norge som helhet. Sft kan imidlertid ha regionale variasjoner. Et relativt høyt sft, sammen med en relativt høy andel kvinner i fødedyktig alder, er isolert sett gunstig for befolkningsveksten i en region/kommune.

Døds sannsynligheten øker, generelt sett, med alder. Det betyr at en kommune med relativt mange gamle innbyggere vil ha flere dødsfall enn en tilsvarende kommune med relativt få gamle innbyggere.

Når det gjelder flyttinger, er det flere forhold som påvirker utviklingen. Generelt sett er det et sentraliserende flyttemønster i Norge. Denne sentraliseringen skjer gjerne fra små, isolerte steder til større, sentralt beliggende steder. De største byregionene har hatt størst netto tilflytting over tid, men det foregår også en sentralisering til mellomstore og mindre byregioner. Dersom man skal knytte det til aldersstruktur, er det særlig to forhold som påvirker flytteatferden. For det første er det mange som flytter i forbindelse med utdanning¹, og da helt klart i sentraliserende retning. Slik sett vil regioner med et godt utdanningstilbud også ha god tilgang på innflyttere i relativt ung alder, noe som bidrar til en gunstig aldersfordeling. Det er imidlertid mange som flytter ut igjen når utdanningen er klar og/eller man har etablert seg. I løpet av trettiårene er de fleste flyttinger gjennomført.

For mange vil også utviklingen i antall arbeidsplasser i bostedsregionen være en viktig faktor når det gjelder flyttinger. Mangel på jobber innebærer at man må foreta valget mellom å bli boende (arbeidsledig), å bli boende og pendle ut til jobb et annet sted, eller å flytte ut. Tilsvarende vil regioner/kommuner med arbeidsplassoverskudd kunne ha/få høy innflytting og/eller høy innpendling. Regionale sentra har ofte høy innpendling fra nabokommunene. Nøyaktig hvilken *kommune* man velger å bosette seg i dersom man skal jobbe i et regionalt senter avhenger blant annet av boligmarkedet, altså av tilgangen på boliger, type boliger og boligpris, sammen med transportmuligheter til arbeidsplassen (avstand, kollektivtilbud, vegstandard etc.), bostedsattraktivitet i forhold til andre kommuner etc.

Innvandring har i mange år vært en faktor som har påvirket befolkningsutviklingen i de fleste norske kommuner positivt. Med en strammere innvandringspolitikk, samtidig som arbeidsinnvandringen fra Europa avtar, kan vi ikke forvente at innvandringen vil bidra til befolkningsveksten på samme måten framover som den har gjort til nå. Imidlertid kan man tenke seg at innvandrerbefolkningen kan flytte på seg og således bli en del av den innenlandske flyttingen i tida framover.

Aldersfordelingen i en kommune er viktig blant annet for behovet for kommunale tjenester. Generelt sett hører vi mye om de utfordringene «eldrebølgen» skaper.

¹ Ikke alle registrerer flytting i forbindelse med utdanning, men mange gjør det.

Mange kommuner er imidlertid inne i, eller står overfor, det man kan kalle en «yngrebølge». Dette skaper også utfordringer for tjenesteproduksjonen. Kommuner som opplever eldrebølger i dag, kan stå overfor yngrebølger om noen år.

En kommunes «attraktivitet» for befolkningen kan defineres som Telemarksforskning gjør i sine attraktivitetsanalyser (se for eksempel TF-rapport 407/2017, som tar for seg Hedmark): *Steder som har høyere nettoflytting enn arbeidsplassveksten og strukturelle betingelser tilsier, er attraktive som bosted.* De beregner altså netto innflyttingspotensial i en kommune og sammenlikner dette med den observerte netto innflyttingen. Noen eksempler på hva som bidrar til høy attraktivitet er god tilgang på boliger, frisk luft, gode offentlige tjenester (kanskje særlig barnehager og skoler), god plass, korte avstander til tjenester, et godt foreningsliv og en rekke andre forhold. Imidlertid ligger stadig strukturelle betingelser, i form av arbeidsplasser og andre strukturelle forhold, til grunn for den observerte flyttestruktureringen.

1.2.2 Næring

Næringsstrukturen er en viktig forklaringsfaktor bak næringsutviklingen. Betingelsene både for produksjon og sysselsetting varierer fra næring til næring, men også fra region til region. Ofte deler man næringslivet i basisvirksomhet og avledet virksomhet. Basisnæringer er virksomhet som har sitt viktigste marked utenfor kommunen, og som i stor grad tjener sine penger der. De kalles også gjerne kommunens *eksportbase*. Basisnæringerne etterspør arbeidskraft og underleveranser regionalt og er grunnlaget for produksjon og sysselsetting i *avledet virksomhet* i kommunen. Avledet virksomhet er altså virksomhet som i hovedsak har sitt marked og tjener sine inntekter lokalt. Også avledet virksomhet etterspør arbeidskraft lokalt, men leverer også sine produkter lokalt.

Gjennomgangen og analysen av næringsstrukturen kan ta utgangspunkt i en slik todeling av næringslivet. Selv om man tenker seg dette som et utgangspunkt, bør man likevel finne både basisvirksomhet og avledet virksomhet videre, ved å bruke Standard for næringsinndeling (SNI). Dette skyldes at en aggregert analyse (todeling) vil kunne skjule store forskjeller mellom næringer innenfor henholdsvis basisvirksomhet og avledet virksomhet. For eksempel vil utviklingen i basisnæringerne landbruk, industri og turisme være svært forskjellig. Tilsvarende vil markedet (blant annet markedsstørrelse) variere kraftig mellom bedrifter innenfor ulike næringer i avledet virksomhet.

I grenseland mellom basisnæringer og avledet virksomhet finner vi offentlig sektor og ulike næringer knyttet til «senterfunksjoner». Deler av offentlig virksomhet har helt klart preg av å være basisnæringer. For eksempel finansieres statlig virksomhet fra sentrale myndigheter. Lokalisering av fylkeskommunal virksomhet til kommunen har også preg av å være basisvirksomhet. Begge disse næringskategoriene oppfyller krav til å være eksportorienterte basisnæringer, i den forstand at de i stor grad leverer tjenester ut av kommunen. Den konkrete lokaliseringen av disse kategoriene virksomhet bestemmes politisk og utenfor kommunen. Det betyr at en annen lokalisering kan være like sannsynlig. Innenfor

en gitt næringsstruktur vil både statlig og fylkeskommunal virksomhet imidlertid måtte tolkes som basisvirksomhet.

Kommunal tjenesteproduksjon er befolkningsorientert, delvis etterspørselsstyrt og finansiert av lokale skatter og gebyrer. I den forstand betjener kommunal virksomhet et lokalt marked og må sies å tilhøre avledet virksomhet. Samtidig finansieres kommunal virksomhet delvis fra sentralt hold (rammetilskudd og øremerkede tilskudd), samtidig som det stilles sterke krav til produksjonen av mange kommunale tjenester gjennom et nasjonalt gitt regelverk. Dette trekker i retning av at kommunal tjenesteproduksjon kan tolkes som basisvirksomhet, som blant annet leverer et «likeverdig tjenestetilbud» som en del av velferdsstaten. Alt i alt innebærer dette at kommunal tjenesteproduksjon befinner seg i en slags mellomposisjon mellom basisnæring og avledet virksomhet.

I en del kommuner finner vi også «senterfunksjoner», som betjener næringsliv og befolkning i kommunen og i andre kommuner i regionen. Typisk vil dette gjelde en del offentlige tjenester, men også en del private tjenester etterspørres både fra kommunen og utenfra. Slike tjenester er ofte lokalisert til bysentra, kjøpesentra, næringsområder etc. Disse generer gjerne trafikk inn til kommunen fra nabokommunene.

Vårt foreslåtte hovedgrep er altså å ta utgangspunkt i en todeling i basisvirksomhet og avledet virksomhet, der vi viderefører analysen i mer detalj etter behov. Alternativt kan man for eksempel bruke Telemarksforskningens inndeling (op.cit) i rene basisnæringer, regionale næringer, besøksnæringer og lokale tjenester. Dette er en inndeling som er godt kjent blant en del fagfolk i kommunene.

Utviklingen i basisnæringene (ev med en videre inndeling i rene basisnæringer, regionale næringer og besøksnæringer) kan ha store ringvirkninger til avledet virksomhet i kommunen. Derfor har det vært av stor betydning å diskutere rammebetingelsene for basisvirksomheten i kommunen i forbindelse med analysen av statistikken (delprosjekt 1), noe som også er tatt videre inn i delprosjekt 2.

En viktig del av analysen har vært å finne fram til næringer der Ringsaker kommune står sterkt. For eksempel er landbruket (både jord- og skogbruk) og landbruksbasert industri viktige områder i Ringsaker. Somt nevnt ovenfor er en større bedrift innenfor mekanisk industri lokalisert til Ringsaker, og man har en rekke små og mellomstore bedrifter med spesialistkompetanse. I tillegg har en del virksomhet innenfor detaljist- og grossistvirksomhet valgt å lokalisere seg til kommunen. I og med at Ringsaker er landets største hyttekommune, betyr også turismen mye som basisnæring. Vi kommer tilbake til en nærmere diskusjon av hvilke deler av næringslivet som står sterkt i Ringsaker i et regionalt og nasjonalt perspektiv nedenfor.

1.2.3 Arbeidsmarked

Befolknings- og næringsutviklingen møtes i arbeidsmarkedet. Etterspørsel etter arbeidskraft i basisnæringene pluss etterspørsel etter arbeidskraft i avledet virksomhet gir samlet etterspørsel etter arbeidskraft i kommunen. Denne kan

dekkes opp gjennom folk bosatt i eller utenfor kommunen. Til sammen utgjør dette arbeidsmarkedet i kommunen. Kommunens næringsliv konkurrerer med næringslivet i nabokommuner² om arbeidskraften. Høy nettoppendling inn til Ringsaker impliserer at Ringsaker har senterfunksjoner (arbeidsmarkedet). Dersom nettoppendlingen er negativ, avgir Ringsaker flere arbeidstakere til nabokommunene enn de får derfra. Dette illustrerer at det er viktig å gjennomføre analysen av Ringsaker med et regionalt perspektiv, der den historiske utviklingen i kommunen ses i forhold til nabokommunene (se nedenfor).

Arbeidsmarkedet i en kommune er heterogent. Det er derfor viktig å drøfte balansen mellom arbeidskraftens kompetanse og næringslivets behov, samt hvordan disse to forholdene kan balanseres mot hverandre, som en del av analysen av arbeidsmarkedet. Heterogeniteten er blant annet en viktig faktor når man skal forklare hvorfor det både er inn- og utpendling samtidig.

1.2.4 Regioninndeling

Ovenfor har vi pekt på en rekke årsaker til at en analyse av samfunnsutviklingen i Ringsaker bør gjennomføres i et *historisk* og *regionalt perspektiv*. Ringsaker ligger i Hedmark fylke (Innlandet fylke fra 2020). En regioninndeling kunne derfor vært å sammenlikne (utviklingen i) Ringsaker med (utviklingen i) Hedmark (Innlandet), eventuelt på kommunenivå. Kommunene i Hedmark (Innlandet) er imidlertid svært forskjellige – det er store strukturelle forskjeller, og forskjellig utvikling, mellom kommunene rundt Mjøsa og kommunene lenger unna Mjøsa. Begrepene Mjøsbyen og Mjøsregionen tar utgangspunkt i en mindre region i utstrekning, der mange av kommunene har en rekke fellestrekk, selv om de også er forskjellige. Som vi skal se seinere, har Ringsaker (som den største kommunen i Innlandet rent befolkningsmessig) mest til felles med bykommunene rundt Mjøsa. Vi har valgt følgende inndeling, som vi kaller Mjøsregionen:

0403 Hamar

0412 Ringsaker

0415 Løten

0417 Stange

0501 Lillehammer

0502 Gjøvik

0521 Øyer

0522 Gausdal

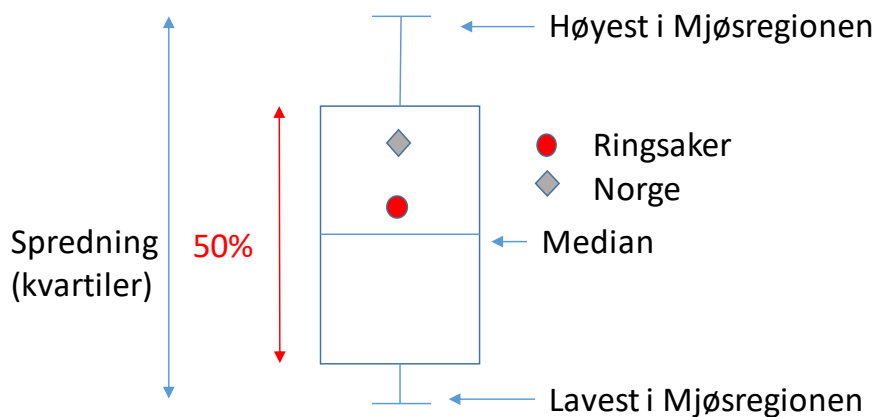
0528 Østre Toten

0529 Vestre Toten

² Det kan selvsagt også være pendling over lengre avstander. Med gode togforbindelser til Gardermoen (en stor arbeidsplass) og Oslo kan også disse områdene være konkurrenter til det lokale arbeidsmarkedet.

1.2.5 Bruk av boxplot

Figur 2.1: Presentasjon av data/indikatorer i et boxplot

Figur 2.1 viser hvordan data for Ringsaker kommune kan sammenliknes med data for Mjøsregionen (og Norge som helhet) på en enkel måte i et boxplot. Plottet samler relativt mye informasjon i en enkelt figur.

Langs den loddrette akse måles indikatorverdien. Her er *punktverdiene* for Ringsaker og Norge i alt lagt inn i form av henholdsvis en rød sirkel og en grå firkant. I tillegg ligger den høyeste og laveste indikatorverdien for kommunene i Mjøsregionen inne. Selve boksen omfatter femti prosent av observasjonen og er delt i to av medianverdien. Dette gir to kvartiler. På utsiden av boksen ligger dermed de 25 prosent største og laveste indikatorverdiene. Slik sett gir plottet en rask oversikt over hvor indikatorverdien for Ringsaker plasserer seg i forhold til spredningen i Mjøsregionen og i forhold til det nasjonale gjennomsnittsverdien. Bredden på boksen er, i denne figuren, ikke relevant.

Ved å plassere flere bokser ved siden av hverandre i samme figur, kan man langs den vannrette akse se på utviklingen over tid. Det framgår av figurene nedenfor hvordan dette er gjort.

1.3 Utviklingen framover

Gjennomgangen av relevant statistikk for Ringsaker og resten av Mjøsregionen er brukt som et grunnlag for en videre analyse av Ringsaker framover. Her har vi særlig vektlagt befolknings- og næringsutviklingen, der vi både har sett på hvordan strukturelle forhold slik vi har observert dem og på hvordan plutselige endringer i disse virker inn på utviklingen framover. Tanken er at befolknings- og næringsutviklingen i Ringsaker vil preges av dagens struktur, som dermed legger grunnlaget for en type utviklingstrekk. Imidlertid vet vi at flere forhold vil påvirke utviklingen framover. Det er særlig virkningene av to forhold vi har sett nærmere på. Vi har stilt spørsmålet hvordan en (potensiell) lokalisering av et nytt sjukehus for Innlandet til Moelv kan påvirke sysselsettings- og befolkningsutviklingen i Ringsaker. I tillegg har vi diskutert potensielle effekter av at planlagte infrastrukturtiltak av nasjonal karakter (ny firefelts veg og dobbeltsporet jernbane) kan virke inn på utviklingen.

Et nytt sjukehus lokalisert til Ringsaker innebærer at det vil kunne komme flere tusen nye offentlige arbeidsplasser til kommunen. Effektene av dette på befolkningsutviklingen vil selvsagt avhenge av i hvilken grad ansatte på sjukehuset vil bosette seg i Ringsaker. I tillegg vil sjukehuset kunne ha ringvirkninger til annen virksomhet i kommunen og i regionen ellers, noe som kan føre til ytterligere arbeidsplasser i privat sektor og flere innbyggere. Særlig økt innbyggertall vil kunne påvirke behovet for kommunale tjenester, noe som vil bidra til økt sysselsetting også her. Slik sett vil det potensielt kunne bli svært store effekter av en sjukehusetablering i kommunen, som kommer i tillegg til den «ordinære» utviklingen.

1.3.1 Panda-modellen

Vi har altså to alternative framtidsscenarioer – «business as usual» og «lokalisering av sjukehus til Moelv» som potensielt kan se svært ulike ut. Disse alternativene er framskrevet ved hjelp av den økonomisk-demografiske modellen Panda. Panda eies av fylkeskommunene i Norge i fellesskap, gjennom selskapet Panda analyse.

Modellen kan brukes til å framskrive befolkning, næringsliv og arbeidsmarked i utvalgte regioner i Norge. Framskrivningene kan skje for befolkningen alene, næringslivet alene (produksjon og sysselsetting) eller i en felleskjøring der arbeidsmarkedet kopler demografi og næring sammen. Det er utviklet en rekke ulike varianter av systemet, blant annet når det gjelder demografien – og da særlig hva man tror styrer flyttingene. Når det gjelder flytting, kan man velge å legge historiske flytterater til grunn (som SSB), eller man kan la arbeids- og/eller boligmarkedet være styrende for flyttingene. Dette betyr også at scenarioer som lages ved hjelp av Panda kan skreddersys situasjoner hvor man forventer store endringer i rammebetingelsene – såkalte eksogene sjokk – lokalt.

De seinere årene er modellen videreutviklet med en såkalt «omstillingsmodul», som særlig er relevant ved slike store endringer. Modulen er egentlig utviklet for å analysere effekter av at kommuner mister store og viktige virksomheter og potensielt faller inn under statlige og fylkeskommunale virkemidler rettet mot omstillingskommuner. Imidlertid kan modulen også nyttes til å analysere kommuner som får større etableringer, som for eksempel et sjukehus.

I tillegg til muligheten for å simulere effekter av omstillinger for samfunnsutviklingen i en kommune, gir omstillingsmodulen også muligheten for å ta ut et sett med indikatorer som viser viktige trekk ved kommunen og sammenlikner dem med andre kommuner (og landet som helhet). Disse indikatorene er brukt i kapittel 2 for å gi en kortfattet beskrivelse av Ringsaker kommune sett i forhold til de andre kommunene i Mjøsregionen.

Datagrunnlaget i omstillingsmodulen og, mer generelt, Panda-modellen, er offisiell statistikk. Statistikken er i all hovedsak hentet fra SSB. Det betyr blant annet at de tallene som tas ut av systemet vil være de samme som dem SSB publiserer. Det betyr også at ulike sammenhenger og koeffisienter i modellen er basert på offisiell statistikk.

En nærmere omtale av Panda finnes på www.pandaanalyse.no.

1.3.2 Øvrige scenarioer

For tiden pågår store samferdselsinvesteringer, både veg og bane, som særlig vil knytte Mjøsregionen og Ringsaker tettere sammen med Oslo-området. Effektene av selve investeringsaktiviteten i investeringsfasen er enkle å beregne ved hjelp av Panda. Når det gjelder effektene i driftsfasen, er imidlertid ikke Panda så velegnet. Derfor har vi valgt å diskutere effektene av planlagte samferdselsinvesteringer for Ringsaker utenfor modellapparatet.

1.4 Rapportens oppbygging

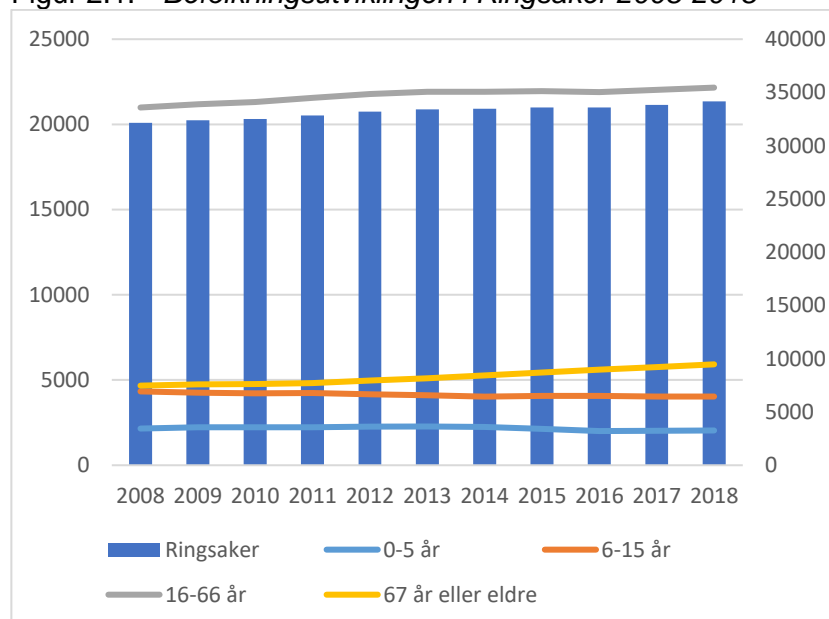
I rapporten har vi i kapittel 2 valgt å presentere en del indikatorer på utviklingen i Ringsaker. Her fokuserer vi på andre forhold enn næringsutvikling. I kapittel 3 diskuteres næringsstruktur og næringsutvikling i kommunen, mens vi i kapittel 4 ser på potensialet for næringsutvikling framover. Kapittel 5 er viet framskrivinger av utviklingen, med fokus på befolkningsutvikling og effekter av sykehusetablering på Moelv. Kapittel 6 oppsummerer rapporten.

2 Befolkning og arbeidsmarked

I dette kapittelet gjennomgår vi befolknings- og arbeidsmarkedsutviklingen i Ringsaker og Mjøsregionen, med hovedvekt på Ringsaker. Vi ser også på «tilknyttede» temaer, som utdanningsnivå og pendling. I kapittel 3 har vi gjennomgått næringsutviklingen, med vekt på sysselsettings- og bedriftsutviklingen, i mer detalj.

2.1 Befolkningsutvikling

Figur 2.1: *Befolkningsutviklingen i Ringsaker 2008-2018*

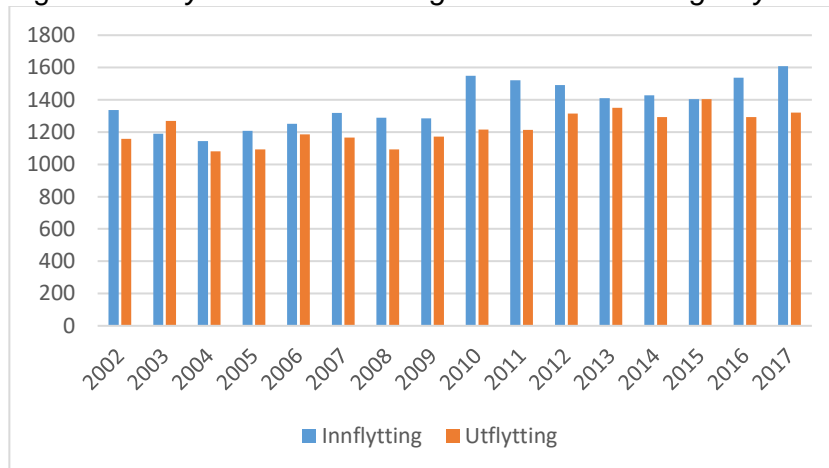

Kilde: SSB

Figur 2.1 viser befolkningsutviklingen i Ringsaker kommune i perioden 2008 til 2018. Den *høyre aks*en gjelder totalt antall innbyggere (søylene i figuren), mens den *venstre aks*en viser antall innbyggere i de ulike aldersgruppene (linjene i figuren). Gjennom tiårsperioden har antall innbyggere i kommunen totalt økt fra omtrent 32.000 til omtrent 34.000. Det er særlig antall innbyggere i yrkesaktiv alder (16-66 år) og antall eldre som har økt. Antall barn (begge aldersgrupper) har gått svakt tilbake.

2.2 Flytting

Figur 2.2: *Flyttebalanse for Ringsaker. Antall inn- og utflyttere 2008-2018*

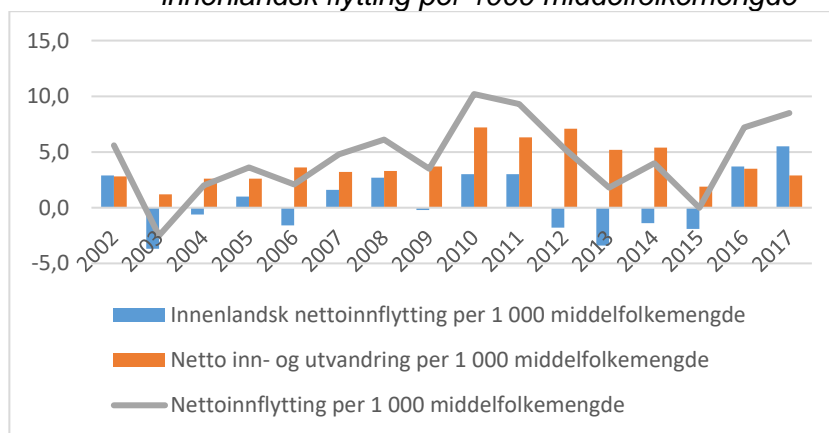

Kilde: SSB

Vi ser at innflyttingen til Ringsaker har vært større enn utflyttingen gjennom hele perioden som er vist i figuren (bortsett fra i 2003). Slik sett er det altså en høy netto innflytting som forklarer mye av befolkningsveksten. Innflyttingen var særlig høy i forhold til utflyttingen fra 2010 til 2012 og igjen i 2016 og 2017.

Figur 2.3 fordeler flyttingen på netto innvandring og netto innenlandske flyttinger. Tallene i figuren er indeksert i forhold til middelfolkemengden hvert år. Den grå linja viser summen av de to søylene for hvert år. Vi ser at netto innvandring til Ringsaker har vært positiv gjennom hele perioden. Netto innenlandske flyttinger har derimot variert mer. De siste par årene, hvor nettoinnvandringen til Norge som helhet har gått noe ned, ser vi samme tendens i Ringsaker. Samtidig ser vi også at netto innenlandsk flytting til Ringsaker har økt og nå er større enn nettoinnvandringen.

Figur 2.3: *Flyttebalanse for Ringsaker fordelt på netto innvandring og netto innenlandsk flytting per 1000 middelfolkemengde*

Kilde: SSB

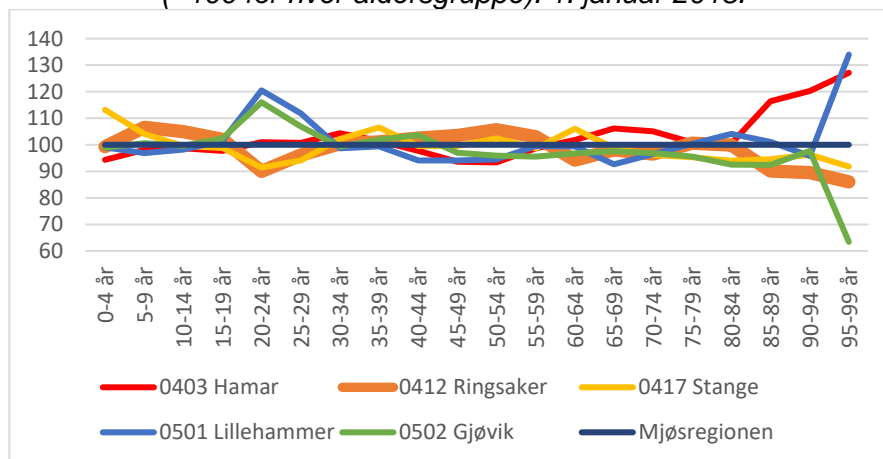
2.3 Aldersstruktur

Befolkningen i Norge blir eldre og eldre. Det framgår også av Figur 2.1 at befolkningen i Ringsaker har blitt noe eldre gjennom den siste tiårsperioden. Sammenlikner vi med Mjøsregionen som helhet (Figur 2.4) ser vi at befolkningen i Ringsaker ikke er spesielt gammel. Ringsaker kommune har en relativt jevn

aldersstruktur i dag, med relativt få innbyggere i de eldste aldersgruppene. Det er imidlertid også relativt få unge voksne i Ringsaker.

En kommune som Ringsaker, som har en relativt jevn aldersfordeling på et gitt tidspunkt, vil lettere kunne planlegge for framtidige tjenestebehov enn en kommune med svært store svingninger fra aldersgruppe til aldersgruppe. Mange bykommuner har imidlertid en overrepresentasjon av unge voksne, slik Gjøvik og Lillehammer har. Denne overrepresentasjonen kan ofte forklares med tilflytting til kommunen blant unge under utdanning, hvorav mange registrerer flytting (det er frivillig for studenter å registrere flytting til utdanningskommunen – eller ikke). For Ringsakers del vil imidlertid den relativt kraftige underrepresentasjonen av gamle voksne kunne føre til økt behov for tjenester rettet mot eldre over tid, etter hvert som de «yngre eldre» blir noen år eldre. Befolkningsstatistikken tyder altså på at det vil kunne bli et investeringsbehov innenfor eldreomsorgen i Ringsaker, samt et økt behov for å sette av driftsmidler til denne sektoren, framover. Imidlertid er sykehjemsdekningen i Ringsaker relativt høy i dag, slik at kostnadene ikke trenger øke like mye som behovet framover. Kommuner som Hamar og Lillehammer vil imidlertid allerede ha bygget opp kapasitet innenfor eldreomsorg og vil kunne forvente overkapasitet på noen års sikt, ved uendret etterspørselsnivå.

Figur 2.4: *Befolkningen i noen (by-)kommuner i Mjøsregionen fordelt på femårige aldersgrupper, sammenliknet med Mjøsregionen som helhet (=100 for hver aldersgruppe). 1. januar 2018.*

Kilde: SSB, Egne beregninger

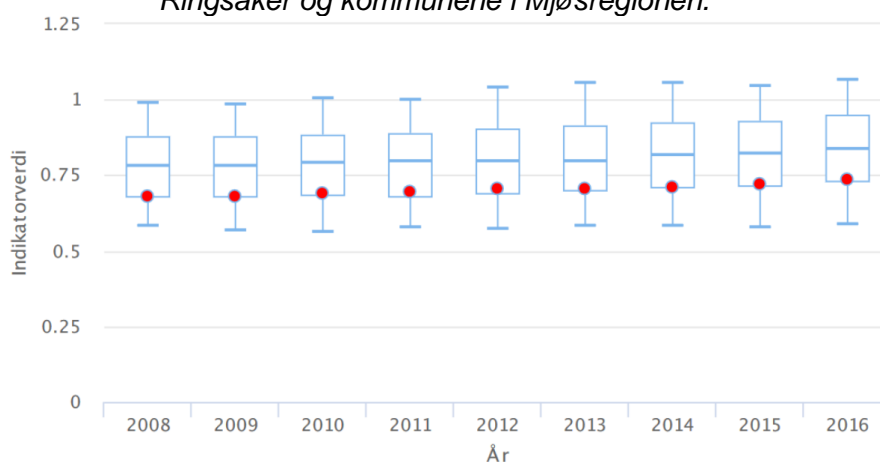
I en slik situasjon er det viktig at man har mange nok innbyggere i yrkesaktiv alder (skatteyttere) til å finansiere økt behov for eldreomsorg i kommunen. For Ringsakers del vil det innebære behov for en viss innflytting blant voksne framover.

2.4 Pendling

De av innbyggerne i Ringsaker som er i jobb, kan enten jobbe i Ringsaker eller utenfor kommunen. Tilsvarende kan folk som er bosatt i andre kommuner ha jobb i Ringsaker kommune. Ut- og innpendling kan beskrives på forskjellige måter. Når man summerer ut- og innpendling, får man et mål på hvor godt kommunens

arbeidsmarked er integrert med andre kommuners. Dette har vi gjort for Mjøsregionen i Figur 2.5. Her er innpendlerandel målt som antall innpendlere i forhold til totalt antall sysselsatte, mens utpendlerandel er målt som antall utpendlere i forhold til summen av selvstendige og lønnsinntakere. Selve indikatoren er vanskelig tolkbar. Den kan imidlertid altså tolkes som et mål på arbeidsmarkedsintegrasjon. Selv om indikatorverdien er vanskelig tolkbar, kan indikatoren brukes til å sammenlikne Ringsaker med resten av Mjøsregionen og til å se på utviklingen i Ringsaker over tid.

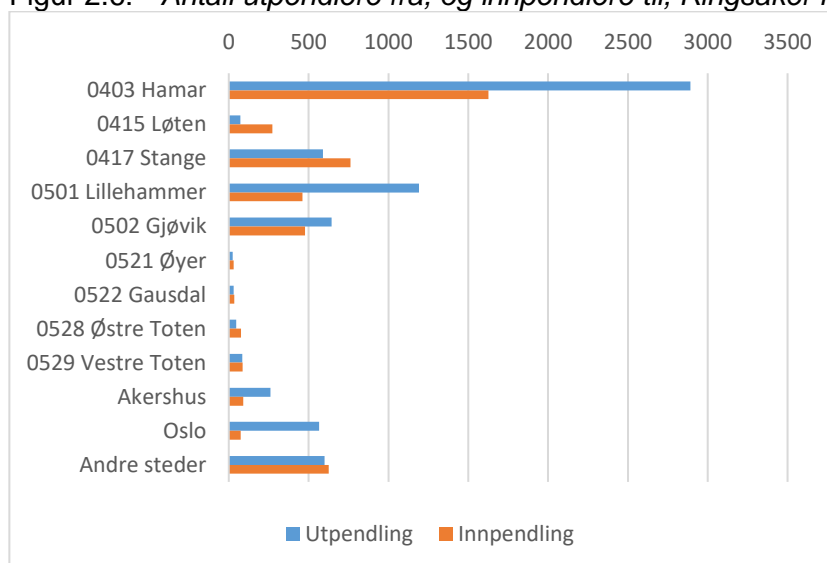
Figur 2.5: *Arbeidsmarkedsintegrasjon. Innpendlerandel pluss utpendlerandel. Ringsaker og kommunene i Mjøsregionen.*

Kilde: Pandas omstillingsmodul

Figuren indikerer at arbeidsmarkedsintegrasjonen i Ringsaker kommune ikke er spesielt sterk når man sammenlikner med de andre kommunene i Mjøsregionen. Verdien for Ringsaker ligger omtrent på 25 prosent-fraktilen. Integrasjonen øker imidlertid over tid, men det gjør den også for Mjøsregionen som helhet, slik at Ringsaker ligger omtrent på samme sted i forhold til resten av regionen gjennom hele perioden.

Figur 2.6: *Antall utpendlere fra, og innpendlere til, Ringsaker kommune 2017.*

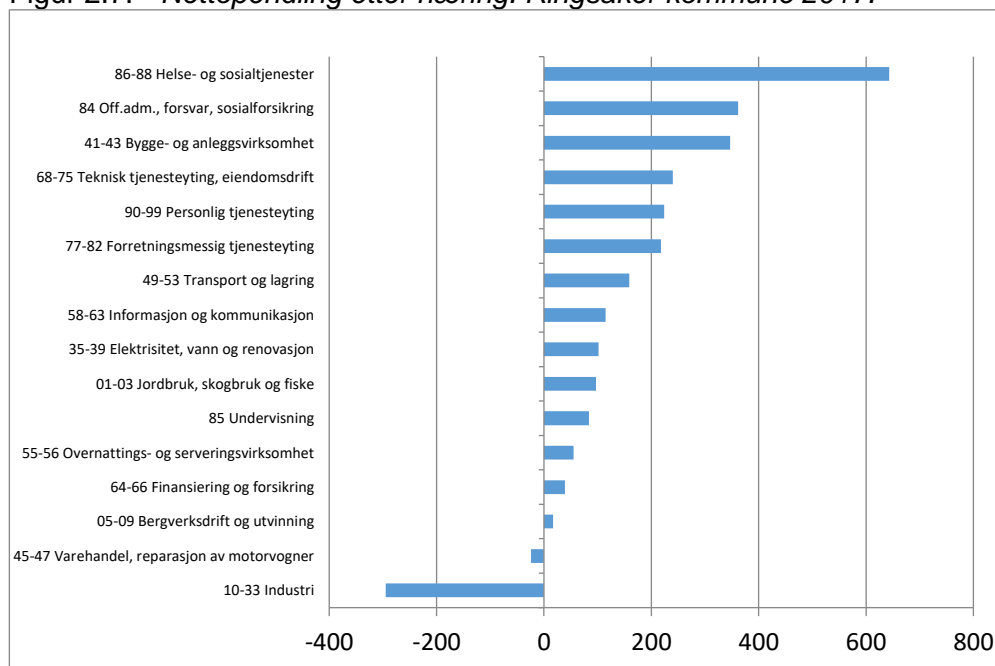

Kilde: SSB/Egne beregninger

Figur 2.6 viser antall inn- og utpendlere mellom Ringsaker kommune, andre kommuner i Mjøsregionen og resten av landet. Totalt sett er det en *netto utpendling* fra Ringsaker (2017) på ca 2.400. Kommunen har flest innpendlere til, og flest utpendlere fra, Hamar kommune. Utpendlingen fra Ringsaker er også sterk til Lillehammer, Gjøvik, Stange, Oslo og «Andre steder». Det er netto innpendling til Ringsaker særlig fra Stange og Løten, men også fra «Andre steder». Utpendlingen til Oslo og Akershus er relativt lav, når vi sammenlikner med pendlingen internt i Mjøsregionen. Her kan det være et potensial for framtidig bosetting av pendlere rettet inn mot det store arbeidsmarkedet i Osloregionen, spesielt etter hvert som infrastrukturen forbedres.

Figur 2.7 viser den næringsmessige fordelingen av pendlerne. Vi har presentert nettotall for relativt aggregerte næringer. Vi ser at det, i de fleste næringer, er flere som pendler fra enn til Ringsaker kommune. Det er kun innenfor varehandel (vidt definert) og industri vi finner større inn- enn utpendling. Dette har sammenheng med at Ringsaker er en industrikommune. Samtidig har man utviklet flere næringsområder for handel og er en stor handelskommune i Mjøsregionen.

Figur 2.7: *Nettoppendling etter næring. Ringsaker kommune 2017.*

Kilde: SSB/Egne beregninger

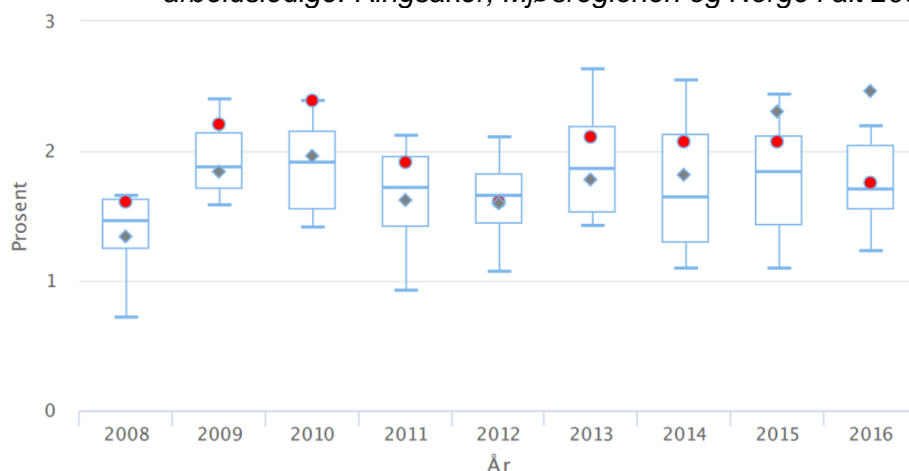
Ringsaker er altså den største kommunen i Innlandet, dersom vi ser på antall innbyggere. Den er sentralt lokalisert i Mjøsregionen. Likevel bærer kommunen preg av å være en forstadskommune, dersom vi ser på pendlingen. Hamar, Lillehammer og Gjøvik er mer bypregede kommuner, selv om det også er to byer i Ringsaker. Dette kan delvis forklares med at de tre nevnte kommunene har flere byfunksjoner enn Brumunddal og Moelv og med at Ringsaker nok er attraktiv for folk som ønsker å bo i området (og jobbe andre steder). Den geografiske lokaliseringen av Ringsaker er en viktig del av dette. Samtidig illustrerer den høye utpendlingen at Ringsaker, og da særlig Brumunddal, har et potensial for videre bymessig utvikling, noe som vil måtte skje i konkurranse med de andre byene rundt Mjøsa.

2.5 Arbeidsledighet

Arbeidsledigheten sier noe om ressursutnyttelsen i et område. Med høy arbeidsledighet er ressursutnyttelsen lav, og vice versa. Høy arbeidsledighet innebærer samtidig at det er ledig kapasitet i området og at befolkningen, alt annet likt, vil ha lavere gjennomsnittsinntekt enn befolkningen i områder med lav ledighet. Dette medfører også lavere kommunale skatteinntekter og kan bety høyere kommunale utgifter, blant annet til sosialhjelp og visse helsetjenester. Lav arbeidsledighet innebærer på den andre siden høy kapasitetsutnyttning, høye gjennomsnittsinntekter for befolkningen og høye skatteinntekter for kommunen, og det kan også bety lavere kommunale utgifter. Graden av arbeidsledighet kan derfor også ha betydning for en kommunes attraktivitet som bosted både gjennom potensielle innbyggers bostedsvalg og gjennom boligprisene.

Arbeidsledighet måles ofte i form av en brøk (arbeidsledighetsprosent), blant annet for å kunne sammenlikne på tvers av områder og over tid. Det er flere måter å definere arbeidsledighetsprosent på. Antall arbeidsledige står alltid i telleren. I nevneren brukes et tall for «yrkesbefolkningen». Definisjonen av yrkesbefolkningen kan variere noe. I Panda er yrkesbefolkningen definert som summen av antall arbeidsledige og antall yrkesaktive.

Figur 2.8: *Arbeidsledighet i prosent av antall yrkesaktive pluss antall arbeidsledige. Ringsaker, Mjøsregionen og Norge i alt 2008-2016*

Kilde: Pandas omstillingsmodul

Figur 2.8 viser arbeidsledigheten i Ringsaker (rød sirkel) og spredningen i arbeidsledighet i Mjøsregionen (boksplott), samt for Norge som helhet (blå firkant). Arbeidsledigheten, som den er definert her, varierer rundt to prosent over tid. Arbeidsledigheten i Ringsaker ligger høyere i starten enn i slutten av perioden både når vi sammenlikner med Mjøsregionen og Norge i alt. Mot slutten av perioden går arbeidsledigheten i Norge opp, samtidig som arbeidsledigheten både i Ringsaker og Mjøsregionen går noe ned. Vi ser at medianen for arbeidsledigheten i Mjøsregionen ligger omtrent som for landet som helhet i begynnelsen av perioden, men at medianledigheten for Mjøsregionen (og ledigheten i Ringsaker) ligger vesentlig under mot slutten av perioden. Utviklingen mot slutten av perioden gjenspeiler blant annet krisen i oljenæringen, som

har påvirket andre deler av landet negativt. Innlandet, inkludert Ringsaker og Mjøsregionen, har en næringsstruktur som er vesentlig mindre oljeavhengig enn andre deler av landet. Det konkurranseutsatte næringslivet i Innlandet har samtidig tjent på en parallelt svekket kronekurs.

2.6 Bolig

En viktig del av Ringsakers attraktivitet er tilgangen på boliger. Vi har oversikt over antall boliger (boligmassen) fra 2011 til 2017.

Tabell 2.1: *Antall boliger i Mjøsregionen 2011-2017. Vekst og prosentvis vekst i perioden.*

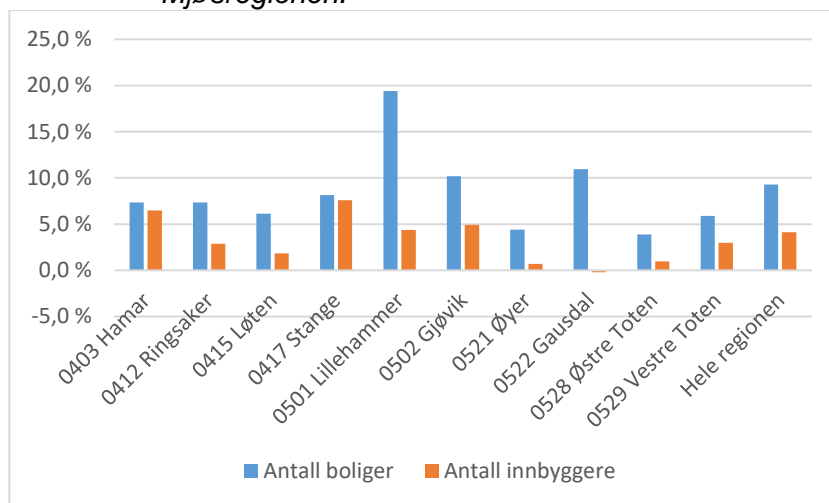
	2011	2017	Vekst	% Vekst
0403 Hamar	14444	15503	1059	7,3 %
0412 Ringsaker	14986	16086	1100	7,3 %
0415 Løten	3376	3583	207	6,1 %
0417 Stange	9041	9777	736	8,1 %
0501 Lillehammer	12916	15421	2505	19,4 %
0502 Gjøvik	14088	15525	1437	10,2 %
0521 Øyer	2270	2370	100	4,4 %
0522 Gausdal	2827	3137	310	11,0 %
0528 Østre Toten	6957	7228	271	3,9 %
0529 Vestre Toten	6130	6491	361	5,9 %
Sum	87035	95121	8086	9,3 %

Kilde: Panda

Tabellen viser at det er drøyt 95.000 boliger i regionen, totalt sett, og at det har vært en vekst på 9,3 prosent (vel 8.000 boliger) i perioden. Høyest vekst i antall boliger finner vi særlig i Lillehammer, Gausdal og Gjøvik, som er de eneste kommunene som har hatt høyere vekst enn gjennomsnittet for regionen, mens Øyer og Østre Toten har hatt lavest boligvekst.

Det er flest boliger i Ringsaker kommune, med vel 16.000. Dette henger naturlig sammen med at det også er flest innbyggere her. Veksten i antall boliger i Ringsaker (1.100 eller 7,3 prosent) har imidlertid vært noe svakere enn gjennomsnittet for regionen, men på linje med boligmasseveksten i Hamar og Stange.

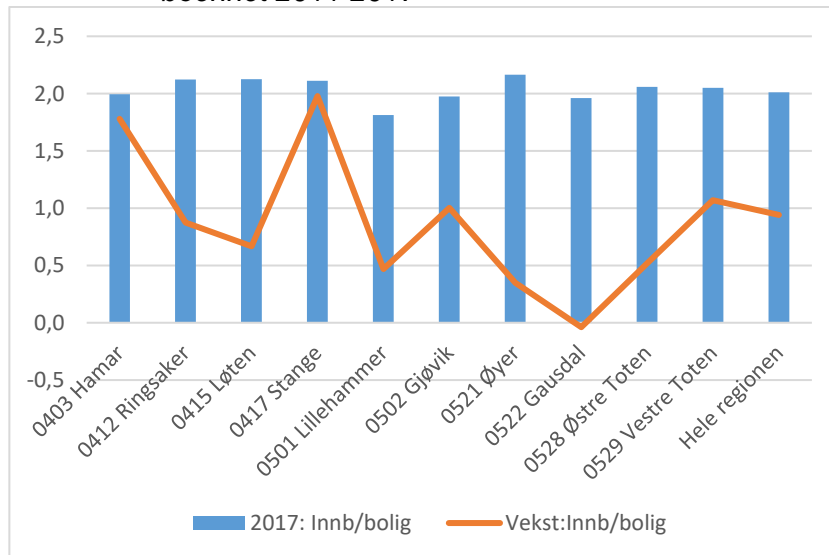
Figur 2.9: Prosentvis endring i antall innbyggere og antall boliger, 2011-2017. Mjøsregionen.

Kilde: SSB/Panda

Figur 2.9 viser at det gjennomgående har vært sterkere vekst i antall boliger enn antall innbyggere i alle kommunene i Mjøsregionen i perioden. Slik sett skjer det også en gradvis endring i antall innbyggere per boenhet. Dette framkommer av figuren under.

Figur 2.10: Antall innbyggere per boenhet 2017. Antall innbyggere per ny boenhet 2011-2017

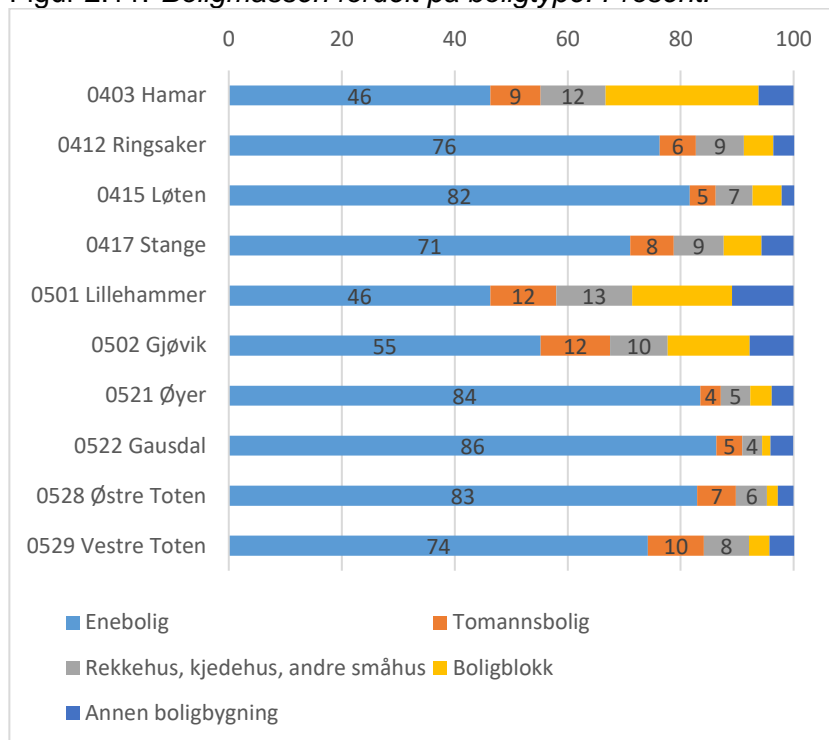
Kilde: Panda/SSB

Figur 2.10 viser antall innbyggere per boenhet, eller gjennomsnittlig husholdstørrelse, i kommunene i Mjøsregionen i 2017 (stolpene). Vi ser at det er ca 2,0 innbyggere per boenhet når vi ser på regionen som helhet, og at kommunene varierer noe rundt dette. En yngre befolkning er ett forhold som bidrar til at gjennomsnittet blir relativt lavt, særlig i Lillehammer som har relativt mange studenter.

I figuren har vi imidlertid også sett på forholdet mellom befolkningsvekst og vekst i boligmassen i perioden (linja). Vi ser her at det er gjennomsnittlig 1,0

innbyggere per ny bolig, og at *ingen av kommunene i regionen* har en sterkere vekst i antall innbyggere enn i antall boliger. Dette tyder på at de nye boligene gjennomgående er mindre av størrelse (leiligheter), og at gjennomsnittlig husholdstørrelse er på veg ned.

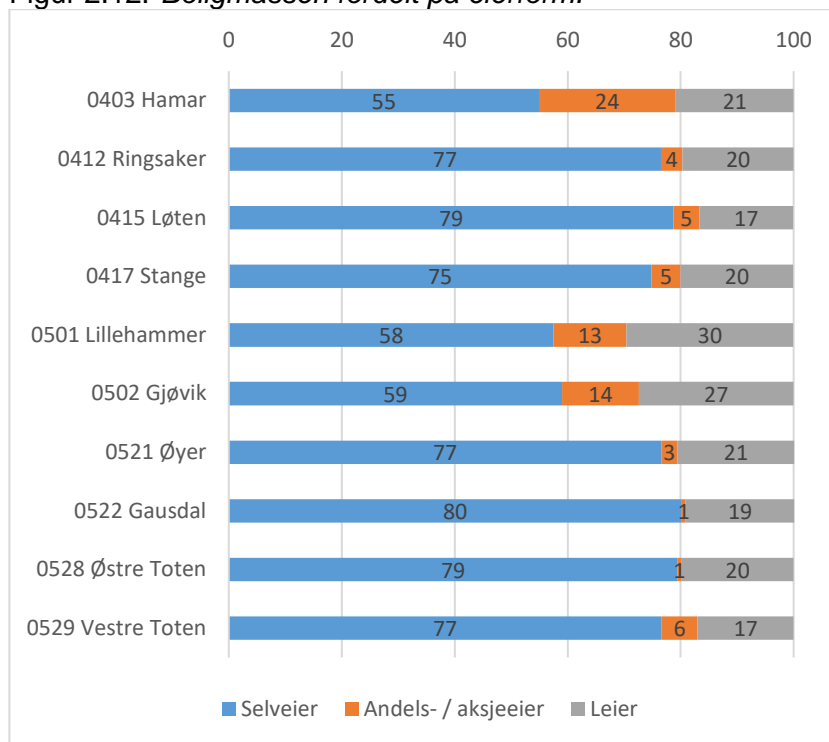
Figur 2.11: *Boligmassen fordelt på boligtype. Prosent.*

Kilde: SSB

Figur 2.11 viser fordelingen av boligmassen på ulike boligtyper. Vi ser at boligtypene enebolig, tomannsbolig og rekkehus dominerer i alle kommuner. Imidlertid har bykommunene Hamar, Lillehammer og Gjøvik gjennomgående færre eneboliger (og flere boliger i blokk) enn de øvrige kommunene. For Ringsakers del er fordelingen av boligmassen omtrent som de øvrige kommunene.

Figur 2.12: *Boligmassen fordelt på eierform.*

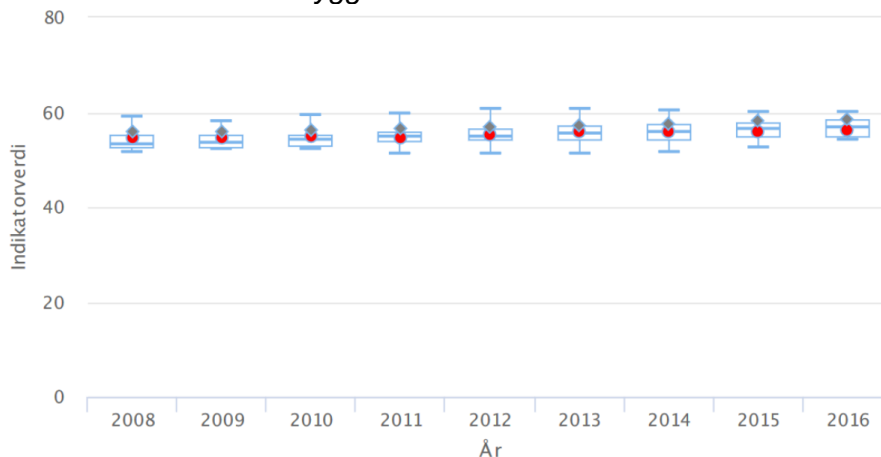
Kilde: SSB

Figur 2.12 gjenspeiler på mange måter boligtypene. I de fleste kommunene eier folk sin bolig selv. Lillehammer og Gjøvik, som også har mange studenter, har en relativt høy andel som leier bolig. For Hamars del er det relativt mange som eier sin bolig i form av andels- eller aksjeboliger, mens leieandelen er omtrent som i de fleste kommunene. Ringsaker kommune avviker ikke spesielt fra de øvrige kommunene i regionen når det gjelder eierform.

2.7 Kommunal(økonomisk) utvikling

I dette avsnittet vil vi presentere noen indikatorer som påvirker kommuneøkonomien i Ringsaker mer eller mindre direkte, uten å foreta en full gjennomgang av kommuneøkonomien. Befolkningsstruktur og –utvikling er kanskje den viktigste indikatoren. Kommunens innbyggere kan (grovt sett) deles i to, dem som hovedsakelig er brukere av kommunale tjenester og dem som hovedsakelig bidrar til kommunens inntekter gjennom skatt. Denne todelingen knyttes ofte til alder, ved at man deler befolkningen i dem som er i yrkesaktiv alder og dem som ikke er det. Noen ganger brukes en indikator som ser utelukkende på antall eldre i forhold til antall yrkesaktive, og andre ganger trekker man også inn antall yngre i «klientgruppen». For skatteinntektenes del, er det viktigste at andelen yrkesaktive er høy. Forholdstallet mellom antall innbyggere i klientalder og i yrkesaktiv alder kalles ofte for «forsørgelsesbyrde». Det skal også sies at kommunene mottar tilskudd gjennom inntektssystemet for kommuner, der aldersstruktur er et viktig kriterium (kommuner med relativt mange yngre og/eller eldre innbyggere mottar mer overføringer enn kommuner med en høy andel innbyggere i yrkesaktiv alder, alt annet likt).

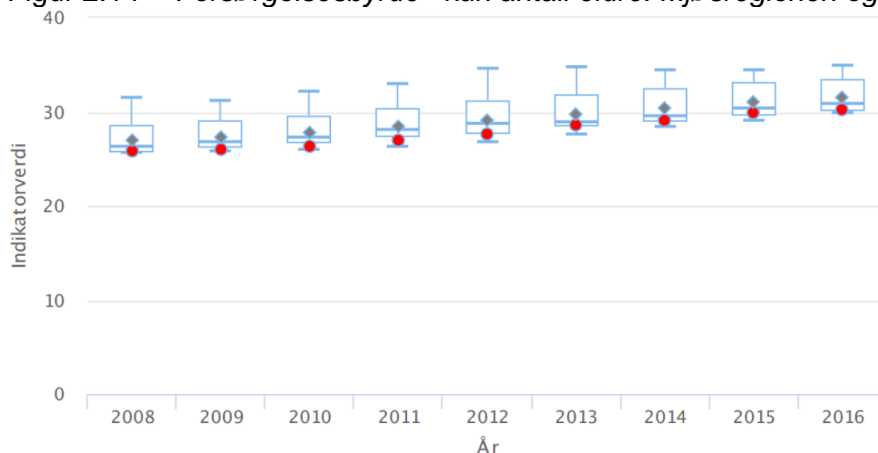
Figur 2.13: «Forsørgelsesbyrde» for kommunene i Mjøsregionen og Norge i alt. Antall innbyggere over 65 år + antall innbyggere under 15 år i forhold til antall innbyggere 15-64 år.

Kilde: Panda omstillingsmodulen

Figur 2.13 viser at «forsørgelsesbyrden» varierer en god del mellom kommunene i Mjøsregionen. Den har økt noe, men spredningen mellom kommunene er mindre i dag enn den var tidligere. Ringsaker ligger omtrent på medianen for regionen i hele perioden og noe lavere enn landsgjennomsnittet.

Figur 2.14 «Forsørgelsesbyrde» kun antall eldre. Mjøsregionen og Norge i alt.

Kilde: Panda omstillingsmodulen

Ser vi kun på «forsørgelsesbyrden» for antall eldre, blir situasjonen noe annerledes. Den øker klart gjennom hele perioden, enten vi ser på hele Norge, Mjøsregionen eller Ringsaker kommune. Samtidig ligger Ringsaker kommune lavt sammenliknet både med øvrige kommuner i Mjøsregionen og Norge sett under ett.

Graden av «forsørgelsesbyrde» er en svært grov indikator, selv om den er mye brukt. Den fokuserer på ett strukturelt forhold, aldersstruktur, og sier ikke mer om kommunens økonomiske handlegfrihet. Forhold knyttet til sysselsettingsnivå (arbeidsledighet og folk utenfor arbeidsmarkedet) og gjennomsnittlig inntekt per innbygger er ikke inkludert. Det er heller ikke utgiftssida av kommunens økonomi, altså hva slags tjenester man produserer til de eldre (hjemme- eller institusjonsbasert omsorg), skole- og barnehagestruktur etc. Også de eldre yter

skatt til kommunen, enten det er inntektsskatt på pensjon eller gebyrer knyttet til bruk av eldreomsorg. Noen tilleggsindikatorer kunne derfor vært presentert. Vi har valgt å begrense dette til kommunenes *netto driftsresultat* (i prosent av omsetning).

Figur 2.15: *Netto driftsresultat i prosent av omsetning. Spredning for kommunene i Mjøsregionen, Ringsaker (rød) og Norge i alt (blå)*

Kilde: Panda omstillingsmodulen

Figur 2.15 viser netto driftsresultat for kommunene i Mjøsregionen og for Norge i alt. Vi ser at driftsresultatet varierer fra år til år. En del kommuner har negativt driftsresultat for noen år – det er bare i 2010-2012 og i 2016 alle kommunene i regionen har positivt driftsresultat. Ringsaker kommune har positivt driftsresultat i hele perioden og ligger fra 2011 relativt høyt, enten vi sammenlikner med de øvrige kommunene i regionen eller med landsgjennomsnittet. Dette tyder på at Ringsaker har en relativt god driftsøkonomi og driver relativt effektivt. Samtidig innebærer det at kommunen vil være godt rustet for framtidens økonomiske utfordringer innenfor tjenesteproduksjonen.

2.8 Oppsummering

I dette kapittelet har vi gjennomgått en del statistikk og indikatorer for utviklingen i Ringsaker kommune de seinere årene. Vi viser til neste kapittel for en relativt detaljert gjennomgang av næringsstruktur og –utvikling.

Gjennomgangen ovenfor viser at Ringsaker på mange måter er i en «mellomposisjon» i Mjøsregionen. Med dette mener vi at kommunen har utviklingstrekk som både likner på dem vi finner i en bykommune og dem vi finner i kommuner som har mindre bymessig preg. Kommunen er samtidig relativt sentralt plassert i Mjøsregionen, med kort veg til «alt». Mange av kommunens innbyggere pendler til jobb i andre kommuner, og flere enn dem som pendler inn. Kommunens lokalisering i Mjøsregionen innebærer at det er relativt kort veg til andre kommuner i regionen, noe som bidrar til at Ringsaker er en relativt populær kommune å være bosatt i.

Samtidig har utviklingen i Ringsaker vært relativt gunstig de seinere årene, med økende innflytting. Kommunen har en relativt god driftsøkonomi, aldersstrukturen er gunstig og arbeidsledigheten har utviklet seg gunstig de siste årene. De

seinere årene har det vært relativt høy byggeaktivitet i kommunen. Kommunen har et svært godt tilbud innenfor varehandel. Dette er forhold som bidrar til kommunens attraktivitet som bosted.

3 Næringsstrukturer, -miljøer og utviklingstrekk

3.1 Hovedstrukturer og -utvikling

Ringsaker er sysselsettingsmessig dominert av tjenesteyting (65%) som landet for øvrig (Tabell 3.1). Kommunen har imidlertid en mindre andel sysselsatte i private og offentlig tjenesteyting enn landet, og samtidig en klart høyere andel i vareproduserende sektorer (20%), dvs. primærnæringer og industri, enn landet (11%).

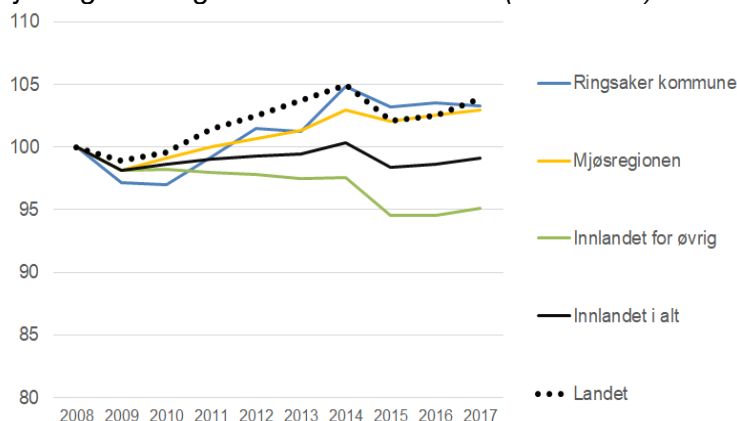
Tabell 3.1: Sysselsatte og endring i hovedsektorer, Ringsaker og landet 2008-17.

	Sysselsatte 2017		Endring 2008-17	
	Ringsaker	Landet	Ringsaker	Landet
	Absolutt	Prosent fordelt	Prosent	
ALLE NÆRINGER/SEKTORER	14 350	100	3,3	3,9
PRIVAT DOMINERT SEKTOR	9 664	67	-1,6	-1,1
Primærnæringene	606	4	-24,8	-24,3
Bergverk, olje/gass	15	0	-6,3	10,8
Industri	2 349	16	-6,9	-19,2
Infrastrukturnæringer	2 033	14	-8,1	6,2
Privat tjenesteyting	4 661	32	9,3	2,4
OFFENTLIG DOMINERT SEKTOR	4 686	33	15,1	14,3

Datakilde: SSB

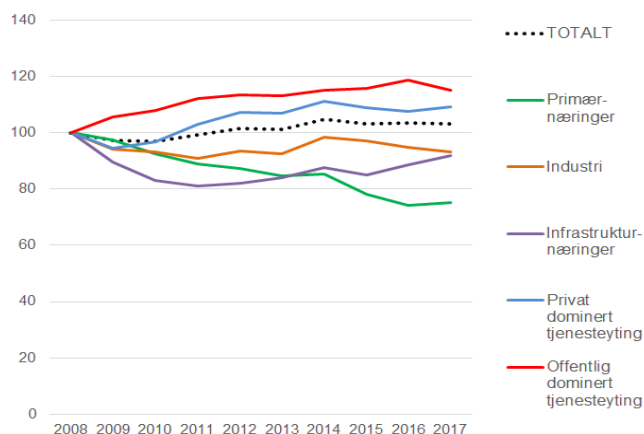
Utviklingsmessig har Ringsaker hatt en vekst i sysselsettingen på 3,3 prosent i perioden 2008-17, som tilsvarer en vekstrate på 0,4 prosent per år (Tabell 3.1 og Figur 3.1). Den relative veksten har vært litt lavere enn nivået på landsbasis (3,9 %), men høyere enn Mjøsregionen (2,9%) og Innlandet for øvrig (-0,9%). Utviklingen i total sysselsetting i Ringsaker har fulgt noen av de samme konjunkturrelle svingene som på landsbasis, som har vært påvirket av finanskrisen og oljeprisfallet. Etter et markert tilbakeslag i de første årene etter finanskrisen har Ringsaker et klart oppsving (+6% 2010-17).

Figur 3.1 Relativ utvikling i sysselsettingen i Ringsaker kommune, Mjøsregionen og Innlandet 2008-2017 (2008=100)

Datakilde: SSB

Figur 3.2 Utvikling i sysselsetting i hovedsektorer, Ringsaker kommune 2008-2017 (2008=100)

Datakilde: SSB

Figur 3.2 viser at hele sysselsettingsveksten i Ringsaker de siste ti årene (3,3%, 459 sysselsatte, 2008-17) har kommet innenfor tjenesteyting. Det har vært vekst i både offentlig tjenesteyting (15,1%, 613 sysselsatte) og privat tjenesteyting (9,3%, 398 sysselsatte). Dette har mer enn kompensert for redusert sysselsetting i landbruk (-25,0%, 200 sysselsatte), industri (-6,9%, -173 sysselsatte) og infrastruktur-næringene (-8,1%, -178 sysselsatte).

3.2 Bedrifts- og næringsstrukturer

3.2.1 Bedriftsstrukturene

Tabell 3.2 viser at det er 3040 virksomheter i privat sektor i Ringsaker (2017) med en variert blanding av små, mellomstore og store bedrifter. Selv om antall bedrifter naturlig nok øker med redusert størrelse, er de sysselsatte fordelt med 21 prosent i små bedrifter (<10 sysselsatte), 50 prosent i mellomstore bedrifter (10-99 sysselsatte) og 19 prosent i de store bedriftene (>100 ansatte).

Tabell 3.2: *Bedrifter og sysselsatte i privat sektor fordelt på størrelseskategorier i Ringsaker kommune 2017*

Bedrifts- størrelse (sysselsatte per bedrift)	Antall bedrifter	Antall sysselsatte	
		Absolutt	% fordelt
<2	2 065	901	9
2-9	528	2 221	22
10-49	207	3 909	39
50-99	16	1 071	11
100-499	8	1 375	14
>500	1	542	5
Totalt	3 040	10 019	100

Kilde: SSB/VoF

I basisnæringene er det mange småbedrifter i landbruket, mens de store bedriftene særlig finnes i industrien, med næringsmiddel (Nortura, Tine, Grilstad) og trevare (Moelv Byggmodul, Moelv Limtre) som mest framtrædende. Men også innen enkelte regionale næringer som handel/transport (Ikea, Asko) og forretnings-tjenesteyting (Gjensidige, Evry Norge) finnes enkelte av de store virksomhetene som er lokalisert i kommunen (se Tabell 3.3).

Tabell 3.3: Ringsakers 30 største bedrifter i 2017.

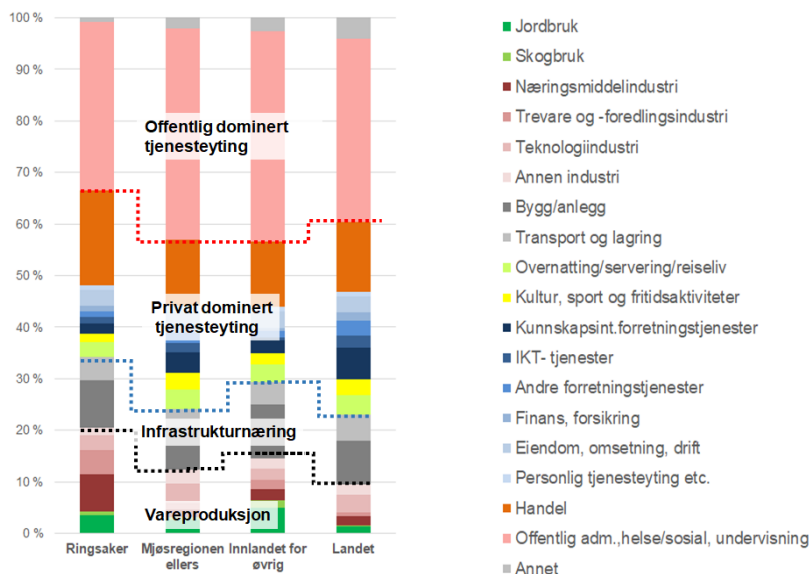
Bedrift	Avdeling	Etablerings- år	Sysselsatte 2017	Næring
NORTURA SA	AVD SLAKTERI RUDSHØGDA	1986	568	Produksjon av kjøttvarer
TINE SA	AVD BRUMUNDDAL	1965	272	Produksjon av meierivarer
ASKO HEDMARK AS		1967	270	Engroshandel
MOELVEN BYGGMODUL AS		1990	234	Produksjon av trevarer (monteringsferdige hus)
IKEA AS	VAREHUS RINGSAKER	2013	195	Butikkhandel
BAKEHUSET AS	AVD HEBA	1978	130	Produksjon av bakervarer
GJENSIDIGE FORSIKRING	AVD MOELV	1990	130	Forsikring
EVRY NORGE AS	AVD BRUMUNDDAL	2011	129	IT-systemer og -tjenester
MOELVEN LIMTRE AS	AVD MOELV	1965	121	Produksjon av trevarer (byggningsartikler)
GRILSTAD AS	AVD BRUMUNDDAL	1997	86	Produksjon av kjøttvarer
NETTBUSS AS	AVD BRUMUNDDAL	2012	86	Rutebiltransport
EIDSIVA NETT AS	AVD NYDAL	2000	82	Bygg/anlegg
HUSE & BERG BEMANNING AS		2008	82	Utlete av arbeidskraft
STRAND UNIKORN AS	AVD KRAFTFØR	1965	79	Produksjon av forvarer til husdyr
SCANDIC RINGSAKER		1965	77	Overnatting, restaurant og kafeer
TAXI RUNE ANDERSEN		2002	72	Drosjebiltransport
MOELVEN LANGMOEN AS		1965	70	Trevarer (produksjon av byggningsartikler)
SATEMA MOELV AS		1965	65	Produksjon av elekt.kontroltavler og paneler
COOP INNLANDET SA	AVD OBS DAGLIVARER	1989	64	Butikkhandel
RINGSAKER TAKELEMENTER AS		2002	62	Produksjon av trevarer (byggningsartikler)
STÅL OG SPESIALTRANSPORT AS		1999	60	Godstransport
DÆHLIN KRISTIAN		2008	59	Dyrking av korn , belgvekster og oljeholdige vekster
BILBERGING INNLANDET AS		1989	57	Tjenester landtransport
RING MEKANIKK AS		1965	56	Produksjon av møbler
RINGSAKER INDUSTRISERVICE AS		1992	54	Bearbeiding av metaller
SJUSJØEN ALPIN AS		2003	54	Drift av idrettsanlegg
MOELVEN INDUSTRIER ASA		2011	53	Produksjon av trevarer (byggningsartikler)
NORGESGRUPPEN REGNSKAP A	AVD BRUMUNDDAL	2002	53	Butikkhandel
IKEA AS	CAFE RINGSAKER	2014	53	Overnatting, restaurant og kafeer
BAMA DAGLIGVARE AS	AVD 110 HAMAR DAGLIGVARE	1965	49	Engroshandel

Datakilde: NIBRs versjon av VoF-registeret (SSB)

3.2.2 Næringstruktur, bransjekonsentrasjoner og spesialisering

De største næringssektorene målt i antallet sysselsatte i Ringsaker er helse/sosial, detaljhandel, næringsmiddel- og trevareindustri samt bygg/anlegg (Figur 3.3. og Tabell 3.4). I en mjøsregional sammenheng representerer særlig næringsmiddel- og trevareindustriene i Ringsaker *regionale tyngdepunkt* med nesten halvparten av samlet sysselsetting i regionen. Andre betydelige næringer i Ringsaker både målt i antall sysselsatte og andel i Mjøsregionen, er landbruk, handel, transport, eiendom/drift.

Figur 3.3: Næringsstrukturen i Ringsaker, Mjøsregionen og landet (andel sysselsatte fordelt på næringer 2017).

Kilde: NIBRs versjon av VoF-registeret (SSB)

Tabell 3.4: Næringssektorene målt i sysselsatte og andel av sektoren i Mjøssregionen og Innlandet.

	Sysselsatte i Ringsaker (2017)			
	Absolutt	Andel (%) av sysselsatte i Ringsaker	Ringsakers andel (%) av Mjøss-regionen	Ringsakers andel (%) av Innlandet
ALLE NÆRINGER/SEKTORER	14 350	100	15,6	8,3
PRIVAT DOM.SEKTOR	9 664	67	17,5	9,4
Primærnæringene	606	4	20,0	7,3
Jordbruk	502	3	19,4	7,7
Skogbruk	100	1	23,1	5,9
Fiske, akvakultur	4	0	36,4	10,0
Olje/gass, bergverk	15	0	14,2	4,1
Industri	2 349	16	24,9	14,7
Næringsmidler/drikkevarer	1 038	7	48,9	27,5
Trevare- og -treforedlingsindustri	665	5	40,4	21,1
Teknologiindustri (metallvare, maskin, elektrotekn, motorkjøretøy)	436	3	12,9	8,6
Mineral-, plast- og gummivarer	76	1	17,3	6,5
Møbelindustri	75	1	54,0	24,4
Annen industri	59	0	3,5	2,4
Infrastrukturnæringer	2 033	14	16,6	8,0
Bygg/anlegg	1 299	9	17,0	8,1
Landtransport, distribusjon, lagring, annen transport	644	4	18,6	9,3
Kraft/VAR totalt	90	1	7,9	3,7
Kultur og opplevelse	684	5	10,4	5,9
Overnatting/servering/reiseliv	440	3	13,3	7,2
Kultur-, sports- og fritidsaktiviteter	226	2	8,0	4,9
Medier	18	0	4,0	1,8
Forretningsmessig tjenesteyting	613	4	9,4	6,1
Kunnskapsintensiv forr.tjenesteyting (KIFT)	283	2	8,5	5,2
IKT- og telekom-tjenester	167	1	11,1	8,7
Forretningsm.tjenesteyting ellers	163	1	9,7	6,2
Finans, forskring	168	1	11,2	8,3
Eiendom, omsetning, drift	425	3	18,0	8,7
Handel	2 627	18	20,9	11,5
Bilsalg/verksted	490	3	22,1	12,3
Agentur/engros (ekskl. motorvogner)	810	6	26,1	16,7
Detaljhandel (unntatt motorvogn)	1 327	9	18,3	9,5
Annen privat tjenesteyting	144	1	14,7	8,0
OFFENTLIG DOMINERT TJENESTEYTING	4 686	33	12,9	6,8
Off.administrasjon,forsvar, sosialforsikring	508	4	7,6	4,1
Undervisning	967	7	13,2	6,8
Helse/sosial	3 211	22	14,3	7,5

Datakilde: SSB

Tabell 3.5: Næringsstruktur og spesialiseringsmønstre for Ringsaker kommune, Mjøregionen og Innlandet 2017.

	RINGSAKER		Hamar, Løten, Stange	Lillehammer, Øyer, Gausdal	Gjøvik, Østre Toten, Vestre Toten	Mjøregionen	Innlandet for øvrig	Innlandet i alt
	Sysselsatte 2017	Andel sysselsatte 2017 (%)						
ALLE NÆRINGER/SEKTORER	14 350	100	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
PRIVAT DOMINERT SEKTOR	9 664	67	1,0	0,9	0,9	1,0	0,9	0,9
Primærnæringer	606	4	1,9	1,4	1,3	1,5	1,5	2,2
Jordbruk	502	3	2,6	2,1	1,8	2,0	2,1	3,6
Skogbruk	100	1	3,2	1,4	2,1	2,5	2,2	7,3
Fiske, akvakultur	4	0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Olje/gass, bergverk	15	0	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,3
Industri	2 349	16	2,1	0,7	0,5	2,1	1,3	1,0
Næringsmidler/drikkevarer	1 038	7	4,0	0,6	0,9	0,9	1,3	1,1
Trevare- og -treforedlingsindustri	665	5	7,7	2,1	1,2	2,7	3,0	3,1
Teknologiindustri (metallvare, maskin, elektrotekn., motorkjøretøy)	436	3	0,9	0,4	0,2	2,5	1,1	0,6
Mineral-, plast- og gummivarer	76	1	1,0	0,8	0,3	1,3	0,9	1,6
Møbelindustri	75	1	2,8	0,3	0,2	0,8	0,8	1,1
Annen industri	59	0	0,3	0,8	0,8	2,9	1,4	0,7
Infrastrukturnæringer	2 033	14	1,0	0,9	0,9	0,9	0,9	1,1
Bygg/anlegg	1 299	9	1,1	1,0	1,0	0,9	1,0	1,2
Landtransport, distribusjon, lagring, annen transport	644	4	0,9	0,7	0,6	0,8	0,7	0,8
Kraft/VAR totalt	90	1	0,5	1,2	1,3	1,0	1,1	1,4
Kultur og opplevelse	684	5	0,6	1,0	1,3	0,6	0,9	0,8
Overnatting/servering/reiseliv	440	3	0,8	0,9	1,5	0,7	0,9	0,9
Kultur-, sports- og fritidsaktiviteter	226	2	0,5	1,5	1,4	0,6	1,1	0,7
Medier	18	0	0,1	0,4	0,8	0,3	0,4	0,6
Forretningsmessig tjenesteyting	613	4	0,4	0,7	0,7	0,6	0,6	0,4
Kunnskapsintensiv forretningsmessig tjenesteyting (KIFT)	283	2	0,3	0,7	0,7	0,5	0,6	0,4
IKT- og telekom-tjenester	167	1	0,5	0,4	1,3	0,7	0,7	0,2
Annen forretningsmessig tjenesteyting	163	1	0,4	1,0	0,4	0,6	0,6	0,4
Finans, forskning	168	1	0,7	1,6	0,3	0,9	0,9	0,4
Eiendom, omsetning, drift	425	3	1,0	0,8	0,9	0,9	0,9	1,1
Handel	2 627	18	1,4	0,9	1,0	1,0	1,0	0,9
Bilsalg/verksted	490	3	1,8	1,1	1,2	1,4	1,3	1,2
Agentur/engros (ekskl. motorvogn)	810	6	1,4	0,7	0,8	0,8	0,9	0,6
Detaljhandel (unntatt motorvogn)	1 327	9	1,2	1,0	1,1	1,0	1,0	1,1
Annen privat tjenesteyting	144	1	0,9	1,1	1,1	0,9	1,0	1,0
OFFENTLIG DOMINERT TJENESTEYTING	4 686	33	0,9	1,2	1,2	1,0	1,1	1,1
Off. administrasjon, sosialforsikring, forsvar	508	4	0,6	1,5	1,6	0,7	1,1	1,1
Undervisning	967	7	0,8	1,0	1,0	0,9	1,0	1,0
Helse/sosial	3 211	22	1,1	1,2	1,2	1,2	1,2	1,2

Datakilde: SSB

Ser vi næringsspesialiseringen³ i en nasjonal kontekst er Ringsaker særlig spesialisert innenfor jord- og skogbruk, næringsmiddel-, trevare- og møbelindustrier, bygg/anlegg, detalj- og engroshandel (Tabell 3.5). Med unntak for møbelindustri og skogbruk er dette også sysselsettingsmessig store næringer i kommunen. Ringsaker er ellers landets største jordbrukskommune med et samlet areal på 1.281 km². Produksjon og sysselsetting er særlig knyttet til husdyrhold og planter/vekster⁴. Det er således ikke tilfeldig at kommunen også har store bedrifter innenfor landbruksbasert foredlingsindustri. Ringsaker er for øvrig er også landets største hyttekommune, målt i antall hytter⁵. Hytteområder gir ringvirkninger for bygg og anlegg, detaljhandel og annen service i kommunen.

³Med basis i lokaliseringkvotienter, dvs. grad av overrepresentasjon i forhold til fordelingen på landsbasis. Dette er en vanlig måte å belyse lokal og regional næringsspesialisering på. Det betyr at en næring med lokaliseringkvotient på eksempelvis 1,2 er 20 prosent overrepresentert i regionen i forhold til på landsbasis.

⁴ Iflg. SSB statistikkbanken 2017 er sysselsettingen slik: husdyrhold (234), dyrking av planter/vekster (163), kombinasjoner (44) og tjenester (61).

⁵ Ringsaker hadde 1. januar 2018 hele 7.108 hytter, som fortsatt gjør den til landets klart største hyttekommune (SSB).

Samlet viser dette at Ringsaker er spesialisert i *basisnæringer* som landbruk og foredlingsindustrier, men også enkelte *regionale næringer* (bygg og anlegg, agentur- og engroshandel, bilsalg og -verksted) samt *lokale sentertjenester* (detaljhandel)⁶. Slike spesialiseringsmønstre er utviklet over lang tid, og påvirket av Ringsakers sentrale plassering i Mjøsregionen, store produktive jordbruksarealer og store utmarksarealer attraktive for hyttebygging.

Mjøsregionen som helhet er spesialisert innenfor landbruk, næringsmiddel- og trevareindustrier, og i noen grad også teknologiindustri, «annen industri», opplevelsesnæringer samt kraft/VAR⁷. Bykommunene og -regionene er spesialiserte⁸ i følgende næringer:

- Ringsaker kommune: landbruk, næringsmiddel-, trevare- og møbelindustrier, bygg/anlegg, handel.
- Gjøvik-regionen: landbruk, trevare-, teknologi-, plastvareindustrier, annen industri.
- Hamar-regionen (eksklusiv Ringsaker): trevareindustri, kultur og opplevelse, finans/forsikring, offentlig forvaltning.
- Lillehammer-regionen: landbruk, trevareindustri, kultur og opplevelse, IKT-tjenester og offentlig forvaltning.

Ringsaker kommune og de tre mjøsbyregionene har med andre ord næringsmessige fellestrekk og ulikheter i sine næringsspesialiseringer. Gjennomgående er landbruk, trevareindustri og opplevelsesnæring viktig. Ringsakers relative styrke i regionen er særlig knyttet til jord- og skogbruk, næringsmiddel- og trevareindustriene og handel. Ellers har mange av bedriftene i Ringsakers basisnæringer viktige koplinger og relasjoner til andre bedrifter og kunnskapsmiljøer lokalisert i de øvrige mjøsbyene. I tidligere kapitler så vi også at innpendlingen til industrien i Ringsaker er ganske betydelig fra Mjøsregionen for øvrig, mens utpendlingen til regionen fra Ringsaker er ganske betydelig innen helse/sosialsektoren.

3.3 Klynge- og nettverksmiljøer

I Ringsaker inngår mange bedrifter og næringer ikke bare i lokale bransjekonsentrasjoner, men også i regionale og nasjonale klynger og nettverksorganisasjoner. Her inngår lokale bedrifter i større regionale og nasjonale verdikjeder og nettverk av relaterte produsenter, leverandører, kunnskapsmiljø og kunder.

Ringsakers basis- og besøksnæringer har mange foretak som inngår i slike klynger og nettverks-organisasjoner. Dette gjelder særlig:

⁶Handelsnæringens relative størrelse påvirkes både av nærheten til E6, store hytteområder og ikke minst nærheten til Hamar. Flere store handelsbedrifter (detalj, bil etc.) er lokalisert i Furnes tett inntil Hamar by og kommunegrensen som går der.

⁷VAR = Vann, Avløp, Renovasjon

⁸Etter innbyrdes relative lokaliseringkvotienter.

Norwegian Wood Cluster (etabl.2017) som er en organisasjon av nøkkelaktører⁹ innenfor verdikjeden skog, industri og bygg lokalisert i Mjøsregionen. Moelven industrier i Ringsaker er her en av nøkkelenhetene sammen med industri og kunnskapsmiljø i Gjøvik og omegn. Formålet med organisasjonen er å utvikle Mjøsregionen til et internasjonalt kraftsenter for industriell bygging med tre og bærekraftig trebyggeri. Dette skal oppnås gjennom bedre samarbeid og utnyttelse av nærhet til råstoff, industriell kompetanse og kunnskapsmiljøer (NTNU, NMBU etc.).

*ARENA Heidner*¹⁰ er et nettverk av 45 partnere nasjonalt med basis i en næringsklynge og lange samarbeidstradisjoner mellom husdyr-, næringsmiddel- og gjenvinningsindustrier samt kunnskapsinstitusjoner med hovedtyngdepunkt i Hamaregionen (inkludert Ringsaker). Her inngår verdensledende forskningsmiljøer innen husdyravl, fruktbarhet og planteforedling, og det satses sterk på innovative løsninger for fôrproduksjon og utnyttelse av restråstoff og avfall. Nøkkelbedrifter i partnerskapet som er lokalisert i Ringsaker er Nortura SA (avd. Rudshøgda), TINE SA (dvs. Brumunddal). Formålet med nettverket er å stimulere til økt samarbeid om innovasjon mellom bedriftene, høgskole og forskningsmiljøer regionalt, nasjonalt og internasjonalt. Midler er også brukt til å etablere og utvikle innovasjonssenteret Biosmia (Hamar).

TotAl-gruppen (Toten Aluminium) er en regional nettverks-organisasjon med 46 medlemsbedrifter i Mjøsregionen. Flere av teknologibedriftene i Ringsaker er medlemmer. Gruppen har sitt utspring i aluminiumsmiljøet på Raufoss, men har medlemmer som er spesialiserte innen ulike deler av mekanisk bearbeiding og industriproduksjon i regionen. SINTEF Raufoss Manufacturing (SRM) og NTNU Gjøvik inngår som FoU-partnere og bidragsyttere. Foreningen arbeider for å styrke kunnskapstilgang og –utveksling og samarbeid om innovasjon og salg blant medlemmene. I 2016 etablerte TotAl-gruppen, sammen med SRM og Ko-Aks (tidligere Gjøvik Kunnskapspark), et eget innovasjons- og kommersialiserings-selskap for regionen (Total Innovation).

Smak av Innlandet er et samvirke (etablert 2017) for produsenter av lokalmat i Innlandet og særlig Mjøsregionen. Hensikten er å styrke området som matregion for lokale råvarer og produkter. Andelseierne driver med egenproduksjon av råvarer og sammen merkevarebygging, markedsføring, salg og distribusjon for økt verdiskapning og profilering av reiseliv, matkultur, norske råvarer. Blant annet Tjerne gård i Ringsaker deltar i samvirket.

Nettverket Midt i Mjøsa er et samarbeid mellom gårder og produsenter av mat, håndverk, kultur- og naturopplevelser på Helgøya i Mjøsa. Nettverk samarbeider om promotering og salg av produkter, tjenester og opplevelser fra det unike miljøet på Helgøya. I nettverk inngår blant annet gårder i Ringsaker kommune.

Mjøsgårdene er et samarbeidsnettverk mellom ti gårder rundt Mjøsa om å ta imot gjester på ulike vis, og tilbyr mat- og kultur-opplevelser med utgangspunkt i

⁹Moelv Industrier, Hunton Fiber, Forestia, Boligpartner, Gausdal Bruvoll, Mjøs Skog, Glommen Skog, Statskog, NTNU Gjøvik

¹⁰Heidner er et Arenaprojekt (2012) støttet av Innovasjon Norges klyngeprogram.

gården. Alle mjøsgårder har til alle tider vært viktige samlingssteder for selskapelighet – både for familie, slekta, bygda, omgangskretsen, for kjente og ukjente. Mange av gårdene ble regelrett bygget for selskapelighet, med stuer og saler i ganske store mengder. Samarbeidsnettverket Mjøs-gårdene har revitalisert denne funksjonen og åpnet gårdene for gjester, og bruker bygningene slik de var tenkt å skulle brukes; til selskaper og arrangementer i små og store format. Mange har også bygget om uthus, og tatt i bruk hager, lysthus, tun og driftsbygninger til festlokaler, aktiviteter, butikker, gallerier, kafeer og spisesteder. I nettverk inngår blant annet gårder i Ringsaker kommune.

*Destinasjon Sjusjøen SA*¹¹ er reiselivsnæringens felles redskap, policyorgan, produktkoordinator og spydspiss i markedsføringen av destinasjonen. Destinasjon Sjusjøen SA har til hensikt gjennom målrettet og samlet innsats styrke Sjusjøen og omegns konkurransekraft og markedsposisjon ved å øke destinasjonens attraktivitet. Dette gjennom å initiere og inspirere produktutvikling innenfor ski, sykkel og sti, utvikle felles strategier, god informasjon om tilbud og arrangementer samt andre prosjekter som gir økt besøk av tilreisende og hytteeiere. Videre styrke attraktivitet gjennom fokus på godt vertskap inkludert å holde Ringsakerfjellet, Sjusjøen og Ljøsheim innbydende, ryddig og rent.

Visit Innlandet. Ringsaker kommune har nylig inngått i et nytt reiselivssamarbeid under navnet Visit Innlandet som skal bli reiselivsselskapet som inkluderer reiselivet i Gjøvikregionen, på Hadeland, i Ringerike og i Ringsaker. Visit Innlandet skal markedsføre og selge opplevelser, kurs/konferanse og arrangementer for og sammen med medlemmene i selskapet. Destinasjonsselskapet er en del av Visit Osloregionen hvor den internasjonale markedsføringen ivaretas. Med Ringsakers bedrifter blir det samlet om lag 200 medlemsbedrifter i selskapet, og et stort og bærekraftig destinasjonsselskap.

IKT Ressursforum Innlandet (etablert 2015) er et nettverk av teknologiselskaper, som gjennom samarbeid og samlokalisering ønsker å styrke fagmiljøet i Ringsaker og omegn¹². Visjon er «å skape Innlandets sterkeste og mest ettertraktede IKT klynge. En klynge der innovasjon skaper varige verdier og langsiktig overlevelse». Og hovedmålsetting er å «etablere en ledende og slagkraftig organisasjon som har hovedfokus på vekst og utvikling av IKT-næringen i Innlandet». Medlemmene er bedrifter som driver en virksomhet i Norge med fokus på informasjons- og kommunikasjonsteknologi samt bedrifter som leverer kunnskapsbaserte tjenester.

¹¹Startet som et IN-støttet prosjekt i 2012 med en styringsgruppe bestående av Per Fineid, prosjekteier Pihl (grunneier), Hermod Østberg, næringssjef (Ringsaker kommune), Bjørn Egil Skar, Sjusjøen Vel, Karianne Rustad, Rustad (næringsaktør), Anders Elje, Sjusjøen Utvikling (næringsaktør), Tore Gebhardt, Ljøsheim og Omegn Vel.

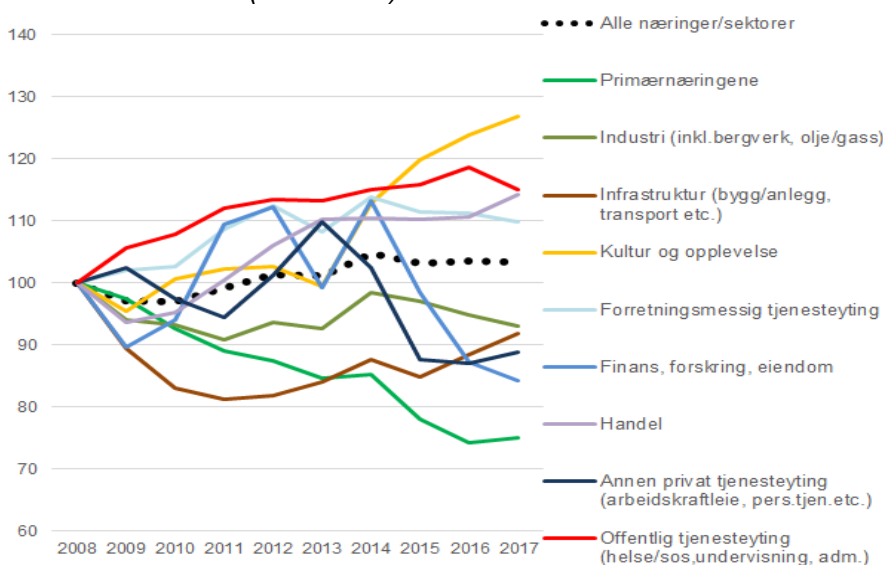
¹²Utgangspunktet var et forprosjekt som Ringsaker kommune gjennomførte i 2014–15 hvor man kartla behov, ønsker og mål for et felles IKT nettverk i regionen. Resultatet viste at IKT-næringen i Innlandet ønsket å etablere et felleskap hvor aktørene kunne søke samarbeid og felles profilering. Det ble etablert en styringsgruppe av personer fra næringslivet og Ringsaker kommune, som etablerte foreningen og vedtekter.

3.4 Vekst- og nedgangsnæringer

Foran ble sysselsettingsutviklingen i hovedsektorer omtalt. I det følgende beskrives noe mer detaljert vekst- og nedgangsnæringer det siste tiåret. Her brukes bare sysselsetting som indikator fordi økonomidata ikke er tilgjengelig på dette nivået fra SSB. Det må understrekes at utviklingen i sysselsetting ikke alltid er helt sammenfallende med utviklingen i verdiskapingen. De fleste næringer med sysselsettingsvekst har også ofte vekst i verdiskapingen, men i enkelte næringer og perioder kan verdiskapingen øke samtidig som sysselsettingen reduseres.

Når vi ser på sysselsettingsutviklingen mellom 2008-17 (se Figur 3.4) ser vi betydelig svingninger i ulike næringer i Ringsaker. Primærnæringene har gått jevnt tilbake, mens industrien har svingt litt i kjølvannene til finanskrisen (2008-09) og oljeprisfallet (2014), men har stort sett holdt sysselsettingsnivået oppe. Offentlig sektor, handel, opplevelsesnæringer og forretningsmessig tjenesteyting, har stort sett hatt vekst gjennom hele perioden, mens «annen privat tjenesteyting» og finans/forsikring/eiendom har svingt mye mer og gått tilbake i perioden. Mye av Ringsakers næringsliv i liten grad blitt rammet av finanskrisen og oljeprisfallet.

Figur 3.4: Prosentpoeng endringer i sysselsettingen i ulike næringer i Ringsaker 2008-17 (2008=100).

Datakilde: SSB

Når man skal vurdere konkret hva som er en vekstnæring kontra nedgangsnæring målt i sysselsetting påvirkes det i noen grad av periodiseringen og aggregeringsnivå. I det følgende skiller vi derfor mellom hele perioden 2008-17 og de siste fem årene 2012-17.

Vekstnæringene det siste tiåret (dvs. 2008-17) har vært:

- offentlig tjenesteyting (613 sysselsatte: 15%)
- handel (327 sysselsatte: 14%)

- kultur/opplevelse (145 sysselsatte: 27%)
- forretningsmessig tjenesteyting (55 sysselsatte: 10%)
- finans/forsikring (56 sysselsatte: 50%)

I disse næringene har også vekstratene vært høyere i Ringsaker enn de samme næringene både i Mjøsregionen og landet (se tabell 6). Innenfor hver av disse næringene har veksten i Ringsaker vært særlig sterk innenfor henholdsvis helse/sosial, bilsalg/verksted, kultur/sport/ fritidsaktiviteter, overnatting/reiseliv samt IKT-tjenester.

Ser vi så på *nedgangsnæringene det siste tiåret* (dvs.2008-17) har disse vært:

1. jordbruk/skogbruk (-200 sysselsatte: -25%)
2. industri (-173 sysselsatte: -7%)
3. infrastruktur-næringer (-178 sysselsatte: -8%)
4. offentlig administrasjon (-20 sysselsatte: -4%)

Den relative nedgangen i Ringsaker har i primærnæringene vært på om lag samme nivå som på landsbasis, mens industrien har hatt mye mindre reduksjon i kommunen enn i landet. Dette skyldes en kombinasjon av Ringsakers industristruktur (høy andel landbruksbasert næringsmiddelindustri) og høyere vekstevne i trevareindustrien enn samme bransje på landsbasis. Noe redusert sysselsetting i industrien i kommunen er i første rekke et resultat av effektiviseringstiltak innenfor næringsmiddelindustriens store produksjonsbedrifter i kommunen, selv om det også har vært nedgang i enkelte andre men små industribransjer. Ellers har infrastruktur-næringene samlet fått redusert sysselsettingen noe i Ringsaker (særlig bygg og anlegg), mens det har vært vekst på landsbasis.

Tabell 3.6: Næringsutvikling i Ringsaker, Mjøsregionen og landet 2008-17.

	RINGSAKER		Mjøs-regionen	Innlandet	Landet	
	Sysselsatte 2017	Absolutt endring 2008-17	Relativ endring 2008-17			
ALLE NÆRINGER/SEKTORER	14 350	459	3,3	2,9	-0,9	3,9
PRIVAT DOM.SEKTOR	9 664	-154	-1,6	-3,1	-7,2	-1,1
Primærnæringene	606	-200	-24,8	-23,1	-28,9	-24,3
Jordbruk	502	-215	-30,0	-25,1	-31,7	-34,5
Skogbruk	100	15	17,6	-7,5	-15,8	-14,6
Fiske, akvakultur	4	0	0,0	-35,3	-14,9	6,1
Olje/gass, bergverk	15	-1	-6,3	-4,5	6,4	10,8
Industri	2 349	-173	-6,9	-6,4	-13,5	-19,2
Næringsmidler/drikkevarer	1 038	-107	-9,3	-14,7	-8,9	-5,1
Trevare- og -treforedlingsindustri	665	9	1,4	7,7	-10,6	-25,5
Teknologiindustri (metallvare, maskin, elektrotekn., motorkjøretøy)	436	34	8,5	-9,6	-9,2	-22,3
Mineral-, plast- og gummivarer	76	-57	-42,9	-10,4	-15,7	-17,1
Møbelindustri	75	-12	-13,8	-35,6	-64,5	-40,4
Annen industri	59	-40	-40,4	5,3	-15,7	-21,1
Infrastrukturnæringer	2 033	-178	-8,1	4,9	2,5	6,2
Bygg/anlegg	1 299	-177	-12,0	6,6	5,6	14,7
Landtransport, distribusjon, lagring, annen transport	644	-44	-6,4	-3,7	-7,6	-7,0
Kraft/VAR totalt	90	43	91,5	26,1	17,1	18,1
Kultur og opplevelse	684	145	26,9	2,7	-0,7	9,7
Overnatting/servering/reiseliv	440	75	20,5	11,2	0,7	13,0
Kultur-, sports- og fritidsaktiviteter	226	77	51,7	5,5	6,4	21,2
Medier	18	-7	-28,0	-40,6	-28,8	-17,7
Forretningsmessig tjenesteyting	613	55	9,9	-4,9	-4,9	8,7
Kunnskapsintensiv forr.tjenesteyting (KIFT)	283	-94	-24,9	19,8	14,9	15,8
IKT- og telekom-tjenester	167	76	83,5	14,0	11,5	18,4
Forretningsm.tjenesteyting ellers	163	73	81,1	-38,9	-35,3	-9,5
Finans, forskning	168	56	50,0	-1,8	-11,5	-10,9
Eiendom, omsetning, drift	425	-167	-28,2	-4,8	2,7	15,6
Handel	2 627	327	14,2	-3,3	-8,2	-6,7
Bilsalg/verksted	490	161	48,9	9,1	4,8	9,2
Agentur/engros (ekskl. motorvogner)	810	64	8,6	1,5	0,1	-9,7
Detaljhandel (unntatt motorvogn)	1 327	102	8,3	-8,4	-13,7	-8,4
Annen privat tjenesteyting totalt	144	-18	-11,1	-2,8	-4,3	7,8
OFFENTLIG DOMINERT TJENESTEYTING	4 686	613	15,1	13,6	10,3	14,3
Off. administrasjon, forsvar, sosialforsikring	508	-20	-3,8	18,6	14,4	18,5
Undervisning	967	121	14,3	8,9	7,0	11,3
Helse/sosial	3 211	512	19,0	13,8	10,3	14,3

Datakilde: SSB

På grunnlag av underlagstallene skal vi så også særlig se på utviklingen de siste fem årene (2012-17) som har vært en noe mer stabil periode i privat sektor enn de foregående fem årene. Privat sektor går fra nedgang i sysselsettingen (2008-12) til vekst (2012-17) mens offentlig sektor går fra sterk sysselsettingsvekst til svak vekst i Ringsaker.

Det som har vært *vekstnæringene de siste fem årene (2012-17)* er:

1. Bygg/anlegg (232 sysselsatte: 22%)
2. Handel (188 sysselsatte: 8%)
3. Kultur/opplevelser (131 sysselsatte: 24%)
4. Helse/sosial (131 sysselsatte: 4%)
5. Teknologiindustri (50 sysselsatte: 13%)
6. Trevareindustri (31 sysselsatte: 5%)
7. Forretningsmessig tjenesteyting ellers (29 sysselsatte: 22%)

Det som har vært *nedgangsnæringene de siste fem årene er (2012-17)*:

1. Offentlig administrasjon etc. (-100 sysselsatte: -16%)
2. Jordbruk og skogbruk (-99 sysselsatte: -14%)
3. Finans/forsikring (-99 sysselsatte: -37%)
4. Eiendom, omsetning, drift (-99 sysselsatte: -19%)
5. Næringsmiddelindustri (-38 sysselsatte: -4%)
6. «Annen industri» (-37 sysselsatte: -39%)
7. «Annen privat tjenesteyting» (-20 sysselsatte: -12%)
8. Kunnskapsint.forretningstjenester (-15 sysselsatte: -2%)

Når vi sammenholder vekst- og nedgangsnæringene for hele perioden (2008-17) og de siste fem årene (2012-17) er det stor grad av sammenfall. Det er et par unntak: bygg/anlegg går fra å være nedgangsnæring til vekstnæring, mens finans/forsikring går fra å være vekstnæring til nedgangsnæring.

3.5 Nyetableringer og nedlegginger

Generelt vil nye bedrifter kunne ha betydning for jobbskaping og nyskaping. Nye småbedrifter har vært vesentlig for sysselsettings-veksten i privat sektor det siste tiåret i landet.

Nyetableringer kan skape nye arbeidsplasser til erstatning for de som forsvinner med effektivisering og nedlegginger i etablert næringsliv. En del bidrar også med tilleggsinntekter til hushold tilknyttet annen hovedvirksomhet og til inntektsgivende arbeid for personer som ellers ikke ville vært yrkesaktive.

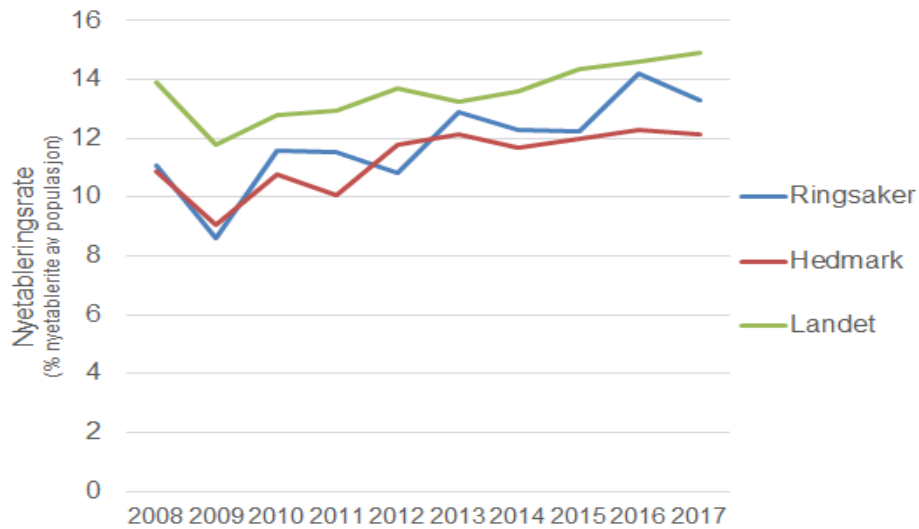
Generelt vil nye bedrifter kunne bidra til å styrke innovasjon og sysselsettingen i privat sektor om de utvikles på relaterte felt til et etablert næringsliv der man har spesielle fortrinn. Nyetableringer vil da kunne komplementere og styrke det samlede næringsmiljøet man har spesielle fortrinn innenfor.

Alternativt vil likeartede nyetableringer på et område med et mer begrenset marked (eks. handel, reiseliv) kunne bidra til fortrenning og overinvesteringer som svekker lønnsomheten i en større del av den lokale bransjen.

I Ringsaker har det i gjennomsnitt blitt etablert *252 nye bedrifter per år (2009-16)* (se Tabell 3.7). Av disse er 155 enkeltmannsforetak, 97 aksjeselskaper og 4 samvirkeforetak. Antallet har økt noen over tid. *Nyetableringsraten*, dvs. andel nyetableringer i prosent av foretakspopulasjonen, ligger i Ringsaker litt over nivået for Hedmark fylke men litt under landet (Figur 3.5). Sistnevnte påvirkes

mye av at storbyene generelt har betydelige høyere nyetableringsrater enn landet for øvrig.

Figur 3.5: Nyetableringsrater i Ringsaker 2008-17.

Datakilde: SSB

Nyetableringene i Ringsaker har særlig kommet innenfor ulike typer tjenesteyting samt bygg/anlegg (se Tabell 3.7). Underlaget viser at det blant nye bedrifter er det flere enkeltmannsforetak enn aksjeselskaper i alle næringer med unntak for trevareindustrien og eiendomsomsetning/drift der det er omvendt.

Tabell 3.7: Nye foretak i ulike næringer, unntatt offentlig forvaltning og primærnæringer, i Ringsaker kommune 2009-17.

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Totalt 2009-17
Enkeltpersonforetak	122	145	133	138	157	162	169	198	174	1 398
Aksjeselskap (AS)	52	62	91	96	124	108	100	114	125	872
Totalt	174	207	224	234	281	270	269	312	299	2 270
1 Industri	6	7	13	9	10	10	12	14	15	96
Nærings- og nytelsesmidler	1	0	2	2	1	2	1	2	0	11
Trevarer, unntatt møbler	0	0	2	1	2	1	1	1	2	10
Teknologi	0	3	4	3	3	1	2	2	5	23
Tekstil, klær, sko	1	2	2	2	0	2	3	2	2	16
Reparasjon/installasjon av maskiner og utstyr	2	2	1	0	1	2	2	2	5	17
Møbler	2	0	0	0	2	0	1	3	0	8
Annen industri	0	0	2	1	1	2	2	2	1	11
2 Infrastrukturnæringer	42	44	46	63	76	62	53	62	66	514
Bygg/anlegg	34	36	38	53	66	58	44	54	58	441
Kraft/VAR	1	0	0	0	0	1	0	0	0	2
Transport	7	8	8	10	10	3	9	8	8	71
3 Kultur og opplevelse	18	29	23	32	28	38	32	35	33	268
Overnatting/servering/reiseliv	10	12	5	12	10	16	12	12	10	99
Kultur, sports- og fritidsaktiviteter	8	15	15	15	18	21	19	21	19	151
Medier	0	2	3	5	0	1	1	2	4	18
4 Forretningsmessig tjenesteyting	26	36	37	36	36	31	40	41	39	322
IKT-tjenester	4	9	7	7	8	4	6	2	8	55
Kunnskapsintensive forr.tjenester (KIFT)	20	25	25	21	23	20	28	28	26	216
Annen forretningsm.tjenesteyting	2	2	5	8	5	7	6	11	5	51
5 Finans/forsikring	3	6	3	0	0	1	0	1	0	14
6 Eiendom, omsetning, drift og tjenester	13	21	38	24	30	29	35	48	35	273
7 Handel (detalj, engros, motorvogn/rep.)	32	30	25	39	38	39	27	28	33	291
8 Annen privat tjenesteyting (personl.tjenester, repara)	12	14	11	9	15	16	23	18	15	133
9 Offentlig dom.tjenesteyting	17	17	22	19	36	36	35	45	31	258
Undervisning	7	3	4	6	13	13	8	10	9	73
Helse/sosial	10	14	18	13	23	23	27	35	22	185
10 Uoppgitt	5	1	2	3	12	8	12	20	32	95

Datakilde: SSB

Nyetableringene har bidratt gradvis til noe flere bedrifter i Ringsaker, men nettotilveksten har ikke vært større enn 163 bedrifter for perioden 2009-17 under ett. Når tallet ikke er større henger det sammen med at det er nesten like mange bedrifter som har blitt nedlagt som det er etablert nye. Næringene med størst nettotilvekst av bedrifter har vært bygg/anlegg, kultur/opplevelse, eiendomsdrift/omsetning, «annen privat tjenesteyting» og helse/sosial. Innenfor industri, forretningsmessig tjenesteyting, finans/forsikring og handel har det blitt færre bedrifter. Utviklingen i antall bedrifter er naturligvis ikke nødvendigvis sammenfallende med sysselsettingsutviklingen i de samme næringene.

Tabell 3.8: Nyetableringer, nedlegginger og tilvekst av bedrifter i ulike næringer (ekskl. primærnæringer og offentlig forvaltning) i Ringsaker 2009-16.

	Bedrifts- populasjonen (gjen.sn. per år)	Antall netto- tilvekst av bedrifter (gjen.sn. per år)	Andel nyetablerte av populasjonen (gjen.sn. per år)	Andel nedlagte av populasjonen (gjen.sn. per år)	Andel (netto-) tilvekst av populasjonen (gjen.sn. per år)
TOTALT	1876	20	13,1	12,1	1,1
Industri	138	-2	7,3	8,7	-1,4
Nærings- og nytelsesmidler	12	0	11,3	13,4	-2,1
Trevarer, unntatt møbler	22	0	4,5	5,1	-0,6
Teknologi	40	0	5,7	6,3	-0,6
Tekstil, klær, sko	11	0	15,6	16,7	-1,1
Reparasjon/installasjon av maskiner og utstyr	14	1	11,1	7,4	3,7
Møbler	12	0	8,2	10,3	-2,1
Annen industri	28	-1	4,5	9,5	-5,0
Infrastrukturnæringer	498	2	11,2	10,8	0,4
Bygg/anlegg	364	4	13,1	12,0	1,1
Kraft/VAR	5	0	5,4	8,1	-2,7
Transport	130	-2	6,1	7,6	-1,5
Kultur og opplevelse	141	4	20,9	18,2	2,7
Overnatting/servering/reiseliv	57	3	19,4	13,7	5,7
Kultur, sports- og fritidsaktiviteter	74	1	22,4	21,7	0,7
Medier	10	0	18,2	18,2	0,0
Forretningsmessig tjenesteyting	228	-2	15,5	16,5	-1,0
IKT-tjenester	33	-2	18,1	25,4	-7,3
Kunnskapsintensive forr.tjenester (KIFT)	156	0	15,3	15,4	-0,1
Annen forretningsm.tjenesteyting	40	0	14,6	13,9	0,6
Finans/forsikring	28	-2	6,4	13,2	-6,8
Eiendom, omsetning, drift og tjenester	297	8	10,0	7,4	2,6
Handel (detalj, engros, motorvogn/rep.)	298	-2	10,8	11,4	-0,6
Annen privat tjenesteyting (personl.tjenester)	75	3	19,8	15,4	4,4
Offentlig dom.tjenesteyting	170	4	16,7	14,4	2,4
Undervisning	35	-1	22,9	26,2	-3,2
Helse/sosial	135	5	15,1	11,3	3,8
Uoppgitt	4	7	203,2	29,0	174,2

Datakilde: SSB

3.6 Utdannings- og FoU-institusjoner

Ringsaker videregående skole er en utdanningsinstitusjon med om lag 170 ansatte (2017) og 750 elever. Skolen tilbyr 24 programområder med undervisning innen real-, økonomi- og samfunnsfag foruten et bredt spekter av yrkesfag; bygg- og anleggsteknikk, håndverk og industri, industriteknologi, automatisering, miljøteknologi, elektro og elenergi, samferdsel, helse- og sosialfag m.m. Skolen gir utdanning på felt med relevans for viktige deler av næringslivet og offentlig sektor i kommunen. Samhandlingen mellom skole og næringsliv.

Norges Grønne fagskole – Veia (etablert 1923) er en statlig eid og finansiert fagskole underlagt Kunnskapsdepartementet. Skolen har om lag 33 sysselsatte (2017) og tilbyr fagskoleutdanning innen botanisk design, park- og hagedrift, anleggsgartnerfag, historisk grøntanlegg, driftsledelse gartner og grønt, skjøtsel og drift av uteområder, eksperimentell formgivning med plante-materiale, grønn gründer, i tillegg til mesterutdanning. På videregående nivå tilbyr Norges grønne fagskole – Veia utdanning innen gartnerfag og blomsterdekoratørfag.

Regionalt er Høgskolen i Innlandet (med campuser i Hamar, Evenstad, Lillehammer-Evenstad) og NTNU/Sintef Gjøvik viktige UoH- og FoU-enheter for næringsliv og offentlig sektor i Mjøsregionen og Ringsaker kommune. Flere av kjernebedriftene og klyngemiljøene i kommunen har UoH- og FoU-samarbeider med NTNU-Gjøvik/Sintef-Raufoss (eks. bedrifter i Norwegian Wood Cluster).

Også Ringsaker kommune har inngått et samarbeid med NTNU-Gjøvik. Hensikten med dette er å styrke samarbeidet om oppdatert kompetanse, utdanning og forskning som er relevant for kommunens kompetansebehov og utvikler utdannings- og forskningsinstitusjonens samfunnsrelevans og attraktivitet.

3.7 Infrastrukturer, møteplasser og arrangementer

3.7.1 Næringsarealer og -parker

Ringsaker ligger i hjertet av Innlandet, og kun en times kjøring fra Oslo Lufthavn. Fra Ringsaker når du mer enn 200.000 mennesker innen 45 minutters kjøring. Både E6 og jernbanen går tvers gjennom kommunen, som har en sentral plassering mellom Hamar, Gjøvik og Lillehammer.

I kommunen er det god tilgang på næringslokaler til salg og leie, og det finnes ledige næringsarealer med god beliggenhet flere steder i kommunen. Det tilbys attraktive byggeklare næringsstomter på sentrale steder langs E6 ved Nydal, Brumunddal, Rudshøgda og Moelv.

3.7.2 Gründerparken

Gründerparken i Brumunddal er et kontorfellesskap for gründere, små vekstbedrifter, pendlere og studenter. Parken har 14 kontorplasser i Brumunddal, få minutter unna tog, buss og kafeer. Her drives også etablererkurs, kompetanseheving, seminarer, rådgiving og annet. Med dette vil man gi eksisterende og potensielle etablerere bedre kompetanse og nettverk samt styrke grunnlaget for flere nyetableringer i kommunen.

3.7.3 Signalbygg og innovasjon

Industriell trebyggeri og innovasjon har stått helt sentralt i Ringsakers næringsutvikling gjennom de siste 50-60 årene. Som et synlig uttrykk for trebyggeriets muligheter også i store bygg, har verdens høyeste trehus Mjøstårnet, nylig blitt bygd i Brumunddal. Dette er et signalbygg som er godt synlig fra E6 og store områder rundt. Hele bygget består av trematerialer (unntatt vinduer) i hovedsak fra trevareindustrien i kommunen. Eierne har som mål at bygget skal bli et attraktivt kurs- og konferansehotell i det nasjonale markedet, men også møte- og samlingsplass for befolkning og næringsliv lokalt og regionalt. Mjøstårnet kan bli en attraksjonsfaktor som styrker besøksnæringen i kommunen.

Figur 3.7: *Fra Moelvbrakka til Mjøstårnet*

Foto: Moelven og WoodCon.

3.7.4 Arrangementer og arenaer

Ringsaker er aktiv på arrangementsfronten med et variert tilbud skjæringspunktet mellom næring, kultur og opplevelse gjerne for å styrke attraktivitet og nyskaping. I det følgende omtales noen av de mest sentrale.

Ringsakerseminaret arrangeres årlig av Ringsaker kommune i samarbeid med Eidsiva (første gang 2013). Seminaret har både vært et ledd i Ringsaker kommunes strategi for synliggjøring og samtidig skape en arena for Innlandet der aktører i privat og offentlig sektor kan møtes for belyse og drøfte muligheter og utfordringer for verdiskaping og befolkningsutvikling i regionen. Seminaret har faglige og politiske presentasjoner av både nasjonale, regionale og lokale aktører og institusjoner, og har hatt god deltakelse fra næringsliv, myndigheter og sivilsamfunn i området.

Tømmerstock Kulturfestival arrangeres hvert år med konserter og ungdomssatsingen Ubarka Tømmerstock med bandkonkurranse, workshops, kurs i lydteknikk og seminarer i låtskriving, profilering etc.

Figur 3.8 Variert festivalliv i Ringsaker – her ved Tømmerstock Kulturfestival.

Foto: Dan Kenneth Reinli

Innlandsmarkedet har i rundt 20 år vært arrangert i Moelv med representanter fra bl.a. Bondelaget, bygdekvinnelaget, kommunen, handelsstanden Mjøsen skog, Ringsaker skogeierlag, NHO Innlandet, Næringsbanken, Moelven Industrier og ulike utstillere. I år er mat fra skogen og utnyttelse av råvarer fra skogen et hovedtema. Innlandsmarkedet betegnes som en sentrumsfest der landbruket er i fokus men som også bidrar til økt handel for butikkene i Moelv.

Skaperfest i Brumunddal en årlig en festival for kreativitet og skaperglede der teknologi, kunst og vitenskap møtes. Det er et arrangement hvor alle typer oppfinnere, kunstnere, håndverkere og hjemmeprodusenter o.l. kan vise frem hva de har laget. Festivalen består også av foredrag, kurs, verksteder, show og aktiviteter.

IKT-dagen. Ringsaker kommune og Evry arrangerer hvert år IKT-dagen på Innlandet. Målgruppen her er næringslivsledere i Innlandet og formålet er å skape en viktig arena for å styrke digitaliseringskompetanse og drøfte behov, utfordringer og muligheter i Innlandet.

Matlyst festivalen ble arrangert første gang i 2018 der over 3 000 besøkende fikk se og oppleve hva serveringsstedene i Brumunddal står for og kan tilby. Matlystfestivalen er en del av kommunens satsing på å ta posisjon som Matkommunen.

*Hamarregionen Næringsforum (HRN)*¹³ er en regional arena for faglig påfyll og å knytte kontakter og utvikle relasjoner med fokus på næringsutvikling. Forumet omtaler seg som «Den naturlige møteplassen for næringslivet i Hamar, Stange, Løten og Ringsaker.» (iflg.web <http://vierhrn.no/>). Forumet har som formål å fremme regional utvikling og næringslivets interesser i Hamarregionen.

3.8 Kommunal næringspolitikk og tilrettelegging

Generelt er kommunene viktige for førstelinjetjeneste, tilrettelegging og samarbeid for ønsket næringsutvikling.

¹³Ble opprettet i 2013 ved at Hamarregionen Utviklings kommunale forvaltningsdel ble skilt ut som et vertskommunesamarbeid og beholdt navnet Hamarregionen Utvikling (HrU), parallelt med at foreningsdelen ble besluttet videreført under navnet Hamarregionen Næringsforum (HrN).

Ringsaker kommune har utviklet sin rolle på disse feltene over tid. Kommunen framhever seg selv som en næringsvennlig kommune. På hjemmesiden informeres blant annet at «Ringsaker kommune ønsker å forstå næringslivets behov og så langt som mulig tilrettelegge for den enkelte bedrift. Vi strekker oss langt for å være en god samarbeidspartner. Hos oss skal du oppleve løsningsorientert, konstruktiv og målrettet dialog og handling. Kort sagt er vårt mål å være næringslivets favorittkommune» «Enten du har en gründer i magen, er på jakt etter nye lokaler, tomt eller er bare er nysgjerrig på hva Ringsaker kommune kan tilby deg og din bedrift – kontakt oss gjerne. Vi formidler også kontakt mot øvrige (regionale) næringsmiljøer der vi ser ytterligere muligheter for dere».

Kommunen har en *egen næringsavdeling* med næringssjef og næringsrådgiver. I tillegg har kommunen et eget landbrukskontor, som bistår landbruksnæringen særskilt. Videre har kommunen et *næringsfond* der avkastningen brukes som tilskudd og lån til næringslivet etter søknad. Dette forvaltes gjennom Ringsaker Vekst AS¹⁴ med næringsavdelingens ansatte som kontaktpersoner. Tildelingen skjer etter søknad til Ringsaker Vekst AS, der vedtektene for kommunens næringsfond er retningsgivende. Tilskudd kan gis til tiltak som «fremmer næringsliv og sysselsetting i Ringsaker» og det nevnes 8 relevante tiltaksområder innenfor denne rammen. Tiltak som bedrer sysselsettingsmuligheter for kvinner og ungdom gis særskilt prioritet.

3.9 Hovednæringsers egenskaper, utvikling og utfordringer

3.9.1 Basisnæringer

Landbruket er en av de store basisnæringene med 750 virksomheter og 502 sysselsatte i jordbruk og 112 virksomheter og 100 sysselsatte i skogbruket (SSB 2017)¹⁵. En god del av de sysselsatte i landbruket kombinerer dette med annet arbeid på individ- og husholdsnivå.

Jordbruket er variert. De fleste driver husdyrhold for kjøtt- og/ eller melkeproduksjon (447 enheter) eller korn/plantevekster (265), mens noen færre driver kombinasjon husdyrhold/planter (67), annet husdyrhold (43) og tjenester for jordbruket (65)¹⁶. Målt i sysselsatte er husdyrhold til kjøttproduksjon størst, før korn-, melke- og planteproduksjon. Det har vært betydelige nedgang i jordbrukssysselsettingen i Ringsaker det siste tiåret (-30%, -215 sysselsatte 2008-17), men relativt sett mindre enn i Innlandet (-32%) og landet (-35%).

I jordbruket brukes en kombinasjon av praksisbasert kompetanse og vitenskapsbasert kunnskap i produksjonen. Kunnskaps- og kompetanseutvikling sammen med ny teknologi øker produktiviteten generelt i jordbruket. I kommunen har det også vært en god del relatert entreprenøriell nyskaping innen lokalmat, distribusjon, servering og opplevelse. I jordbruket forvaltes store natur- og kulturverdier i kommunen, og som representerer svært viktige ressurser og

¹⁴ Ringsaker Vekst AS (etabl.1992) i Brumunddal er driver "Bedriftsrådgivning" har ingen registrerte ansatte.

¹⁵SSBs 4.kvartal 2017 er registertall fra en tid på året sysselsettingen i jordbruket ikke er på sitt høyeste.

¹⁶Tallene iflg.SSBs Virksomhets- og foretaksregister.

muligheter for videreutvikling av mat-produksjon, opplevelsesnæringer og attraktive lokalsamfunn.

Næringsmiddelindustrien er den største basisnæringen og industri-bransjen i kommunen (20 virksomheter og 1038 sysselsatte, SSB 2017). Mye av sysselsettingen er tilknyttet store bedrifter innen slakteri og kjøttvarer (Nortura, Grilstad), meierivarer (TINE), bakerverer (Bakehuset) og kraftfor (Strand Unikorn). Dette er bedrifter med underleverandører i Innlandet og hovedmarkeder på Østlandet.

Næringsmiddelindustrien har hatt en mindre reduksjon i sysselsettingen det siste tiåret (-9,3%, -107 sysselsatte, 2008-17), som i stor grad kan tilskrives effektiviseringstiltak i de store bedriftene.

Denne industrien består av ulike delbransjer basert på spesifikke praksisbaserte kompetanser og vitenskapelig kunnskap. Det foregår mye småstegsinnovasjoner gjennom forbedringer av eksisterende produksjon, distribusjon, produkter, emballasje og merking. Det foregår også nyutvikling innen bedre ressursutnyttelse og sirkulære materialprosesser. De større samvirkeforetakene er knyttet opp til sentraliserte FoU-avdelinger i Osloregionen. Flere av bedriftene deltar aktivt i klyngeprosjektet Arena Heidner, som et prosjekt forankret til Innlandet (se tidligere omtale) der målet er å styrke innovasjonskraften gjennom samhandling.

Næringsmiddelindustrien i Ringsaker tilhører en del av industrien som ikke er direkte internasjonalt konkurransutsatt. Viktige rammebetingelser fastsettes i den nasjonale landbrukspolitikken. I det norske markedet er det imidlertid betydelig pris- og kvalitets-konkurranse særlig gjennom kundepresset fra 3-4 dominerende engros- og butikkjeder.

Selv om endringer kommer tyder mye på at næringsmiddel-industrien vil være en stor industribransje i Ringsaker i overskuelig framtid. Det innebærer et betydelig behov for å rekruttere kvalifiserte fagarbeidere i årene som kommer. Dette igjen stiller krav til at det lokale utdanningstilbudet i kommunen videreutvikles i dialog med næringen.

Trevareindustrien er den nest største industribransjen i kommunen (29 virksomheter, 665 sysselsatte) (SSB 2017). Her er et par store bedrifter (Moelven Byggmodul, Moelven Limtre), noen middelstore (Moelven Industri asa, Moelven Langmoen, Ringsaker Takelementer, Sødra Wood) og resten småbedrifter. De store produserer avanserte byggmoduler, monteringsferdige hus, limtredragere, takelementer m.m. Trevareindustrien har også indirekte ført til at spesialiserte bedrifter i andre næringer er lokalisert i kommunen, som spesialiserte tre- og byggtekniske konsulentbedrifter, bygg- og anleggsbedrifter.

Trevareindustrien har opprettholdt sysselsettingsnivået i Ringsaker det siste tiåret (1,4%, 9 sysselsatte, 2008-17), mens den på landsbasis har gått betydelig tilbake(-25,5%¹⁷). Denne industrien i Ringsaker har med andre ord hatt sterk utviklingsevne i perioden. Bransjen opererer både på nasjonalt og internasjonalt marked, og påvirkes ganske mye av konjunkturelle forhold innen bygg og anlegg. Urbanisering, økende krav til klima- og miljømessig bærekraft og

¹⁷Tallene inkluderer både trevare- og treforedlingsindustri. Men om vi bare ser på trevareindustrien (Ringsaker har ikke treforedlingsindustri) så er reduksjon i sysselsettingen på landsbasis fortsatt betydelig med -14,7% mellom 2008-17.

sirkulærøkonomi i byggprosjekter, er en trend som imidlertid kan gi trevareindustrien lovende langsiktige markedsutsikter.

Verdiskapingen i bransjen er basert på en kombinasjon av erfaringsbasert kompetanse og vitenskapelig kunnskap. Det er betydelig innovasjonsaktivitet i bransjen gjennom utvikling av forbedrede og nyere produkter og produksjonsprosesser. Innovasjons- og utviklingsprosesser i bransjen er i dag også influert av økte krav og muligheter til klima- og miljøvennlig bygg og anlegg og sirkulærøkonomi. Flere av bedriftene i Ringsaker er nøkkelbedrifter i Norwegian Wood Cluster der man utvikler klyngesamarbeidet med relaterte bedrifter særlig i regionen og NTNU-miljøet på Gjøvik (se tidligere omtale).

I trevareindustrien, relaterte næringer og kunnskapsmiljø, er det i Ringsaker og omegn bygd opp unik kompetanse på trebyggeri. For Ringsaker blir det viktig at lokaliseringfortrinnene og miljøet lokalt og regionalt styrkes videre, og at det legges til rette for styrket samarbeid mellom utdannings- og FoU-institusjoner og bedriftene lokalt og regionalt.

Teknologiindustri er en betydelig industri i kommunen (72 virksomheter og 438 sysselsatte). Den består av 18 mellomstore bedrifter (10-70 sysselsatte), 19 småbedrifter (1-9 sysselsatte) og 35 mikrobedrifter (under 1 sysselsatt). Sysselsettingen er størst innen «reparasjon av maskiner», «bearbeiding av metaller», «produksjon av elektriske fordelings- og kontrolltavler», «produksjon av tilhengere og karosserier», «produksjon av løfte- og håndteringsutstyr», «produksjon av jordbruks- og skogbruksmaskiner».

De største bedriftene driver i ulike delbransjer «elektriske fordelings- og kontrolltavler» (Satema Moelv as), «tilhengere» (Gaupenhenger as), «løfte- og håndteringsutstyr» (Chsnor as), «jordbruks- og skogsmaskiner (Globus as), «bearbeiding av metaller» (Ringsaker industriservice as), «metallkonstruksjoner» (Hippe Gunner Plate og Sveis as) og «reparasjon av maskiner» (Pon Equipment, Rudshøgda). Her kunne vi også ha tilføyd en mellomstor møbelbedrift (Ring Mekanikk as), men den er klassifisert i nettopp møbelindustri (se egen omtale). Foruten disse er det mange småbedrifter og mikrobedrifter med beskjeden sysselsetting. Det er med andre ord en svært differensiert bransje med bruk av både erfarings- og praksisbaserte ferdigheter og vitenskapelig kunnskap. Innovasjon handler her mest om gradvise forbedringer av eksisterende produkter og prosesser, foruten litt utvikling av nye produkter for markedet.

Teknologiindustrien i Ringsaker har vekst i sysselsettingen det siste tiåret (9% og 34 sysselsatte, 2008-17) i kontrast til utviklingen i Mjøsregionen (-10%)¹⁸ og landet (-22%). Mens teknologiindustri i landet har hatt et tilbakeslag etter oljeprisfallet (2014) kan dette ikke spores i tallene fra Ringsaker. Utvikling i Ringsaker er således interessant. Med sin nærheten til teknologimiljøet i Gjøvik og Vestre Toten med NTNU og Sintef, burde bransjen i Ringsaker ha videre utviklingsmuligheter.

Små industribransjer, som møbel- og tekoindustrien, finnes også i kommunen. Møbelindustrien har to mellomstore bedrifter (Ring Mekanikk as, Wilberg Design

¹⁸Teknologiindustrien har sysselsettingsmessig gått tilbake i alle kommunene i Mjøsregionen unntatt i Gjøvik (79% og 205 sysselsatte) og Ringsaker (9% og 34 sysselsatte). Mye av nedgangen i Mjøsregionen skriver seg imidlertid fra reduksjonen i Raufossindustrien i Vestre Toten (-21% og -465 sysselsatte 2008-17), som er den største teknologikommunen i Mjøsregionen

Innredninger as) og 11 mikro-bedrifter. Bedriftene har produksjon og produkter relatert til andre større næringer i kommunen (teknologiindustri, bygg/anlegg m.m.). Ellers er det litt tekoindustri i Ringsaker med 14 små bedrifter, hvorav hele 11 mikrobefrifter (<1 sysselsatt). Selv om slike smånæringer ikke gir så store tall ved måling av direkte sysselsatte, kan de representerer supplementer til andre næringer foruten tilleggsnæringer for en del hushold.

3.9.2 Besøksnæringer

Kultur- og opplevelsesnæringene (KON) er en sammensatt gruppe som ofte knyttes særlig til besøksnæringer, men som også vil omfatte enkelte virksomheter som like mye kunne være betegnet som en type basisnæring (eks. reiseliv) og enkelte virksomheter mest som lokal tjenesteyting (deler av servering).

Den største delbransjen i KON-gruppen er nettopp servering (329 sysselsatte 2017) (restaurant, kafe etc.) som også har hatt en sterk vekst (133% 2008-17). Nest størst er overnatting (hotell, pensjonat, campingplasser etc.) (104 sysselsatte 2017). Denne har blitt kraftig redusert det siste tiåret (-53%, 2008-17). Det kan ha sammenheng med at enkelte tidligere hoteller/pensjonater er ombygd og solgt som ferieileigheter. Videre kommer sports- og fritidsaktiviteter (92 sysselsatte 2017), som er en liten næring med markant vekst (100%, 2008-17). Det samme gjelder kultur og kunstnerisk virksomhet (62 sysselsatte 2017) med en markant vekst (52% 2008-17).

Kultur- og opplevelsesnæringene består altså av en sammensatt gruppe virksomheter som leverer tjenester til folk og kunder både lokalt i kommunen og eksternt gjennom besøkende til kommunen. KON-næringenes utvikling skaper også vekstimpulser innenfor bygg og anlegg og handel i Ringsaker. Og KON-næringenes utvikling bidrar i seg selv også til å styrke Ringsakers attraktivitet som besøks- og bostedskommune for flere, samtidig som KON-næringene styrker Ringsakers attraktivitet både for besøk, bosetting og virksomheter. Slik er utviklingen i KON-næringene strategisk viktig for Ringsakers samfunnsutvikling på lengre sikt.

En betydelig del av verdiskapingen i disse næringene bygger på erfaringsbasert kompetanse, mens andre deler også krever kreative og kunstneriske ferdigheter. Produktene, tjenestene og opplevelsene som leveres er ofte tidsavgrensede og unike knyttet til den regionale konteksten. Det er en god del nyskaping i disse næringene, og flere av dem har betydning for innovasjon og verdiskaping også i andre næringer lokalt og regionalt.

3.9.3 Lokale og regionale næringer og tjenester

Forretningsmessig tjenesteyting (613 sysselsatte 2017) er sammensatt av både (i) kunnskapsintensive forretningstjenester (283 sysselsatte), dvs. rådgivende økonomiske, juridiske, tekniske konsulenter, (ii) IKT- og telekom tjenester (167 sysselsatte) og (iii) annen forretningsmessig tjenesteytingsbedrifter (163 sysselsatte), slik som vakt-, renhold- og utleietjenester.

Forretningsmessig tjenesteyting betegnes gjerne som en regional næring fordi hoveddelen av markedet oftest befinner seg på et regionalt nivå dvs. ofte noe utover egen kommunegrense. Næringen vil kunne være en viktig komplementær

næring og støttenæring for basis- og besøksnæringene i et område. På landsbasis har dette vært en av de sterkeste vekstnæringene de siste tiårene både på grunn av økte utskillinger («outsourcing») fra industrien og offentlige virksomheter, og generelt økende etterspørsel etter ulike typer spesialiserte kunnskaps- og IKT-tjenester fra offentlig og privat virksomhet i en mer kompleks kunnskapsøkonomi.

I Ringsaker er forretningsmessig tjenesteyting underrepresentert i forhold til landet og øvrige bykommuner i Mjøsregionen. Det er grunn til å tro at en del av den lokale etterspørselen etter slike tjenester da leveres fra bedrifter i Hamar, Gjøvik, Lillehammer og Osloområdet. Bransjen er underrepresentert i Mjøsregionen generelt som kan skyldes «skyggeeffekter» fra Osloregionen.

Veksten i Ringsaker (10% og 55 sysselsatte, 2008-17) har ligget på nivå med landet (9%) men over Mjøsregionen (-5%)¹⁹. I Ringsaker har veksten særlig kommet i IKT/telekom-tjenester (84% og 76 sysselsatte, 2008-17) og forretningsmessig tjenesteyting ellers (82% og 73 sysselsatte). Kunnskapsintensiv forretningsmessig tjenesteyting (KIFT) har gått betydelig tilbake (-25% og -94 sysselsatte). Fordi disse delbransjene ser små vil de relative endringstallene lett bli store. Sett i forhold til bykommunene ellers i Mjøsregionen har Ringsaker styrket seg relativt sett innen IKT-og telekom-tjenester og forretningsmessig tjenesteyting ellers, mens det er omvendt for kunnskapsintensive forretningstjenester.

Næringsliv og offentlig sektor i Ringsaker vil nok også framover få dekket en god del av sine behov fra slike leverandører lokalisert utenfor kommunen. Samtidig kan det være et lite vekstpotensial også lokalt for bedrifter som er kunnskapsmessig relatert til regionens næringsmiljøer innen matproduksjon, trekonstruksjon, bygg og opplevelsesnæring.

Handelsnæringen er den største næringen i privat sektor i Ringsaker (2627 sysselsatte, SSB 2017). Størst er detaljhandelen (1327 sysselsatte) som har vært preget av vekst det siste tiåret (8%, 2008-17) i kontrast til utviklingen i landet (-8%). Nest størst er agentur- og engroshandel (810 sysselsatte), som også har hatt betydelig vekst (9%) i Ringsaker i kontrast til landet (-10%). Endelig er handel og reparasjon av motorvogner en betydelig næring (490 sysselsatte), med betydelig kraftigere vekst i Ringsaker (49%, 2008-17) enn landet (9%). Handelens sterke vekst i Ringsaker har med kommunens sentrale beliggenhet i Mjøsregionen, nærheten til Hamar og større hytteområder. Næringen er mye basert på mye erfaringsbasert kompetanse og mange ansatte med lavere utdanning. Det har vært en god del nyetableringer, men også mange nedlegginger. I Ringsaker er det noen større varehus som har blitt lokalisert i kommunen (eks. Ikea) som drar opp sysselsettingsnivået. Teknologitvillingen skaper imidlertid noe usikkerhet rundt hvordan arbeidskraftbehov vil utvikle seg i årene som kommer.

¹⁹Underlagstallene viser at hele denne reduksjonen skyldes sterk reduksjon innenfor «forretningsmessig tjenesteyting ellers» i alle bykommunene i Mjøsregionen (som bl.a. omfatter utleietjenester av arbeidskraft, vakt hold, renhold m.m.)

Bygg og anlegg er også en av de store næringene i kommunen (1299 sysselsatte 2017). Dette er stort sett en regional næring fordi mange av virksomhetene opererer mot et regionalt kundemarked. Det har vært nedgang i sysselsettingen i Ringsaker (-12%) mens det har vært vekst i landet (15%). Men innenfor spesialisert bygg- og anleggsvirksomhet som sysselsetter flest i Ringsaker (828 sysselsatte, 2017) har det vært kraftig vekst (+28% 2008-17). Nedgangen har kommet innenfor oppføring av bygninger (342 sysselsatte 2017, -46% 2008-17) og anleggsvirksomhet (129 sysselsatte 2017, -33% 2008-17).

Transportnæringen er betydelig (644 sysselsatte 2017). Den har fått noe redusert sysselsetting (-6% 2008-17), omtrent like mye som på landsbasis. Det er landtransport med tjenester og lagring som er den store enkeltbransjen i kommunen, og som også har gått en del tilbake. Dette er en type avledet næring til andre næringer i kommunen og omegn.

3.10 Oppsummering

Som de fleste kommunene i landet er Ringsaker dominert av tjenesteytende sektor, selv om andelen sysselsatt i primærnæringer og industri er klart høyere enn på landsbasis. Det har vært vekst i sysselsettingen i både privat og offentlig sektor de siste fem årene, etter noen år med nedgang i privat sektor. Utviklingen har imidlertid variert mye med bransje. De siste fem årene har kommunens mest betydningsfulle vekstnæringer vært spesialisert byggevirksomhet, handel, kultur og opplevelse, teknologi- og trevareindustri. De mest markante nedgangsnæringene målt i sysselsatte har vært jordbruk, finans/forsikring og eiendomsdrift.

Kommunen har generelt et variert næringsmiljø. Noen nøkkeldata for Ringsakers hovednæringer er samlet i tabellen under. Den viser til næringsmessige styrker både absolutt (i kommunen) og relativt (til landet) særlig innen landbruk, næringsmiddel- og trevare-industrier, handel samt spesialisert byggevirksomhet. Andre betydelige næringer som er vesentlige for jobbskaping og innovasjon i kommunen er kultur- og opplevelsesnæringene, teknologiindustri, deler av forretningsmessig tjenesteyting samt transport. Det er også innenfor og mellom disse næringene hovedgrunnlaget for innovasjon og jobbskaping, sysselsetting og verdiskaping i privat sektor i Ringsaker vil ligge også på lengre sikt.

Tabell 3.9: Nøkkeldata for hovednæringene i Ringsaker.

HOVEDNÆRINGER		Grad av lokal spesialisering (lokalisering-kvotienter, landet=1,0)	Sysselsatte 2017 (4. kvartal)	Absolutt endring 2008-17	Prosent endring 2008-17
Basis-næringer	Jordbruk og skogbruk	2,8	602	-200	-25
	Næringsmiddelindustri	4,0	1 038	-107	-9
	Trevareindustri	7,7	665	9	1
	Teknologiindustri	0,9	436	34	9
	Annen industri (møbel, teko etc.)	0,7	134	-52	-28
Besøks-næringer	Kultur- og opplevelsesnæringer	0,6	684	145	27
	Handel	1,4	2 627	327	14
Lokale og regionale næringer	Forretningsmessig tjenesteyting	0,4	613	55	10
	(herav IKT-tjenester/produkter)	0,5	167	76	84
	Bygg/anlegg	1,1	1 299	-177	-12
	(herav spesialisert bygg/anl.virk)	1,2	828	181	28
	Transport, lager	0,9	644	-44	-6

Ringsakers styrker og fortrinn er knyttet til næringsvariasjonen, bransje- og klyngespesialiseringer samt den sentrale plasseringen i Mjøsregionen. Kommunen har styrke og fortrinn innenfor de næringer og klynger knyttet til landbruk, foredlingsindustrier, opplevelsesnæringer og handel/logistikk. Basisnæringene er solid eiermessig og ressursmessig forankret lokalt og regionalt. De er koplet til sterke klynger, nettverk og markeder nasjonalt, og driver ellers omfattende innovasjonsaktivitet. Sentrale deler av jordbruket og relatert næringsmiddelindustri er riktignok skjermet fra internasjonal konkurranse via importvernet som er vedtatt av stortinget. I dette ligger også en viss sårbarhet for denne delen om politikken skulle bli endret i framtiden. Ellers innebærer en stor landbruks- og industrisektor at Ringsaker generelt vil kunne merke videre redusert arbeidskraftbehov i disse delen av privat sektor, som følge av ny teknologi og rasjonaliseringstiltak. Om det vil utvikles lokalt eller flytte inn industribedrifter i framtiden som vil gi stor vekst i industrisysselettingen i kommunene virker lite trolig. Behovet for nyskaping og jobbskaping i andre næringer med vekstpotensial blir viktigere om sysselsettingsnivået i privat sektor skal opprettholdes. Landbruks- og industrisektorene representerer imidlertid viktige drivere og ressurser for innovasjon og vekst i også i ulike typer avleda og relaterte næringer i området framover.

4 utfordringer og muligheter for næringsutvikling framover

I det følgende omtaler vi utfordringer, muligheter og relevante elementer i strategi for næringsutvikling i Ringsaker framover.

4.1 Generelle rammevilkår og endringsimpulser

Næringsutviklingen i Ringsaker vil, som i andre kommuner i landet, bli påvirket av generelle utfordringer og muligheter som følger av nasjonale og internasjonale rammevilkår og endringer i årene som kommer. Sentrale vilkår og endringer kan knyttes til:

- globalisering og teknologiutvikling
- kunnskaps- og opplevelsesøkonomi
- økte klima- og miljøkrav
- demografiske endringer
- nasjonal sektorpolitikk og fylkespolitikk

Globalisering og handelsliberalisering har over tid bidratt til økt konkurranseeksponering av bedrifter og regioner, sterkere integrasjon i globale verdikjeder og adgang til større markeder for mange foretak. Mye tyder på at prosessen vil fortsette, selv om motkrefter virker og kan gi perioder med mer proteksjonisme og skjerming. Skjermingsordninger i matproduksjonen har også ligget ganske fast for mange land. Om norsk landbrukspolitikk og importvern svekkes mye framover vil imidlertid deler av jordbruket og næringsmiddelindustrien i Ringsaker være sårbart. Mye tyder imidlertid på at den brede oppslutningen det er om hovedlinjene i norsk landbrukspolitikken i Stortinget vil vedvare i mange år.

Utviklingen av flere såkalte *generiske teknologier* (digitalisering, bio-teknologi, nanoteknologi, materialer) med brede anvendelses-områder vil få stor betydning. Dette vil skape både utfordringer og muligheter for næringsutviklingen, men det er umulig å si i dag hvilke positive og negative effekter dette vil kunne skape for sysselsettingen i ulike næringer og regioner. Det som er sikkert er at digitalisering åpner for mange nye forretningsmodeller, økt automatisering, nye produkter og tjenester på mange felt. Det samme gjelder innenfor biofag og-teknologien, og som sammen med informatikkfaget, åpner nye kunnskapsfelt, utfordringer og muligheter innenfor matproduksjon, fornybar energi, sirkulær-økonomi, medisin, helse- og velferdstjenester m.m.

Utviklingen av en mer utpreget *kunnskapsøkonomi* i industrialiserte høykostland innebærer en mer kunnskaps- og innovasjonsdrevet næringsutvikling i de fleste bransjer og regioner. De mest kunnskapsintensive næringene med en høy andel ansatte med høyere utdanning har et vekstmønster som har favorisert større byregioner. Men også andre næringer og regioner er i økende grad avhengig av kunnskaps- og kompetanseutvikling, foruten god innovasjonsevne, for å klare å opprettholde etablerte og utvikle nye bedrifter og arbeidsplasser i årene som

kommer. Parallelt med dette har utviklingen av sterkere *opplevelsesøkonomi* også preget utviklingen i mange land og dette er grunn til å tro at tendensen vil fortsette. Tendensen til utviklingen av mange flere serviceyrker, større middelklasser og økt kjøpekraft i mange velferdssamfunn, har gitt økt etterspørselen etter opplevelser i fritid og reise. Dette har stimulert vekst av opplevelsesnæringer i byer og distrikter med spesielle kvaliteter å tilby og god tilgjengelighet. Potensialet er neppe tatt ut. Begge disse omtalte utviklingstrekkene i samfunnet har allerede påvirket næringsutviklingen i Ringsaker og alt tyder på at dette også framover vil representere viktige vilkår, utfordringer og muligheter for næringsutviklingen i kommunen.

Økte krav til *klima- og miljøhensyn* i næringsutviklingen tvinger seg fram som følge av internasjonal avtaler, skjerpet nasjonal politikk, kundekrav, teknologiutvikling og tiltagende «grønn» konkurranse-kraft. Dette vil tvinge fram næringsomstillinger som vil bli særlig utfordrende for regioner med ensidige næringsbaser forankret til lite klima/miljøvennlig produksjon/produkter og relatert virksomhet. Dette gjelder i første rekke regioner som er avhengige av olje/gassnæringer med relatert virksomhet. Men hensynet til biodiversitet og naturlandskap vil også sannsynligvis skjerpes, og gi enkelte regioner større begrensinger, omstillingskrav og muligheter enn andre. Regjeringens mål er at Norge skal være et lavutslippssamfunn i 2050, og i henhold til klimaloven skal utslippene kuttes med 80-95 prosent mot 2050 og i henhold til Parisavtalen med 40 prosent innen 2030. Dette er mål og forpliktelser som vil kreve betydelige omstillinger innenfor mange etablerte næringer, men også åpne nye næringsmuligheter for dem som ikke venter for lenge. Ringsaker vil også bli vesentlig berørt av disse økte kravene til miljømessig bærekraft med sin forankring til bionæringer og opplevelsesnæringer.

Demografiske trender og impulser har stor betydningen for nærings- og samfunnsutviklingen. Tilgangen på arbeidskraft til viktige deler av norsk vareproduksjon og velferdstjenester er usikker framover. Med aldringstendensen i befolkningen vil samlet behov for velferdstjenester, helse- og omsorgsarbeidere, øke framover. Teknologiutviklingen vil kunne påvirke behov, etterspørsel og tilbud på ulike måter. Inn- og utvandring vil også i perioder kunne få stor betydningen for arbeidskrafttilbudet og arbeidsmarkedet i landet framover. I hvilken grad og hvordan er svært usikkert. SSB har beregnet et betydelig underskudd av arbeidskraft i forhold til tilbudet i landet fram mot 2030 innenfor helse/sosial, under-visning samt deler av industrien. Hvordan dette vil kunne slå ut i Ringsaker er usikkert.

Nasjonale politikk forøvrig. Makroøkonomisk politikk og ulike typer sektorpolitikker legger naturligvis viktige rammebetingelser for næringsutviklingen i byer og distrikter. Dette påvirkes på enkelte områder også mye av internasjonal politikk og avtaler (handel, klima/miljø etc.). Innen kunnskaps- og næringspolitikk, distrikts- og regionalpolitikk, velferdspolitikken, er imidlertid den nasjonale styringen og innretning sterkere. Per i dag er det imidlertid ikke i utsikt de nærmeste årene veldig store endringer på nevnte politikk-felt av avgjørende betydning for næringsutviklingen i Ringsaker. På lengre sikt kan dette naturlig nok endre seg. Nasjonale strategi-dokumenter fra fiskeri- og

næringsdepartementet, Innovasjon Norge og Norges forskningsråd belyser mange av de samme fortrinn og muligheter for verdiskaping Norge har i tiårene framover. Der kommer det tydelig fram at bioøkonomi ansees som ett av de mest lovende næringsområdene i landet og noe som man vil satse mye på å utvikle framover gjennom økte FoU- og innovasjonsinnsatser. Dette gjenspeiles også i FoU- og innovasjonsstrategiene for fylkeskommunen og forskningsfondet i Innlandet.

Andre impulser utenfra. Naturlig vil Helseforetaket Sørøst sin potensielle etablering og bygging av Innlandet sykehus i Moelv samt Nye veiers ferdigstilling av nye E6, ha implikasjoner for næringsutviklingen og mulighetene i kommunen framover. Dette diskuteres nærmere i kapittel 5.

4.2 Et helhetlig perspektiv på næringsutvikling og -strategier

I et helhetlig perspektiv på lokal næringsutvikling og -strategier er det av betydning å ha fokus på følgende aspekter:

- Basis- og besøksnæringer med ringvirkninger
- Innovasjon og entreprenørskap med basis i fortrinn, klynger, nettverk og aktører
- Attraktivitet for bosetting, besøk og næring

Disse tre aspektene bør sees i sammenheng. Basis- og besøks-næringer er i seg selv viktig for å utvikle et grunnlag for vekst og ringvirkninger i andre relaterte næringer og sektorer. Samtidig er det viktig å ha blick for hvordan man kan tilrettelegge for innovasjon og entreprenørskap innenfor og mellom de sterke næringene og klyngene som man har i et område. Dette innebærer tilrettelegging for ny næringsutvikling med basis i lokale og regionale fortrinn, og å utvikle flere bein å stå på. Og endelig er det å opprettholde og styrke lokalsamfunns og regioners attraktivitet for bosetting og besøk, i seg selv av betydning for næringsutviklingen utover direkte næringsrettede tiltak. Bosteds-, besøks- og næringsattraktivitet enkeltvis og i samspill har betydning for steders og regioners vekstkraft.

Innovasjon og fornyelse i næringsmiljøer skjer gjennom ulike utviklingsforløp. En hoveddel skjer gjennom *fornyelse internt* i etablerte næringer og klynger, som ofte styrker seg men samtidig kan en for ensidig spesialisering føre til en mer sårbar næringsstruktur over tid. Annen fornyelse skjer gjennom økt *differensiering* av næringsbasen der nye næringer utvikles med basis i nye kombinasjoner av etablert kunnskap, næringer og fortrinn som kan utnyttes i et område. Dette kan gi opphav til nye relatert næringer og en mer variert næringsstruktur som ofte vil være mer robust. Endelig utvikles også enkelte *nye næringer fra «scratch»*. Det kan skje gjennom tilflytting av bedrifter, «spin-offs» fra forskningsmiljøer eller annet entreprenørskap. Skal ny lokal næring utvikles slik kreves ofte mange nyetableringer. Uten noen tilkøpling til områdets kompetanse- eller næringsmiljøer vil dette ofte være lite robuste og risikofylte

utviklingsstrategier i områder med små næringsmiljøer. I utgangspunktet vil fornyelse gjennom differensiering og nye kombinasjoner være den mest fornuftige strategien for næringsinnovasjon i de fleste regioner uten storbyer.

Ringsaker kommune har som andre kommuner i Norge visse muligheter til å styrke lokal næringsutvikling på sikt gjennom å:

- Tilrettelegging av attraktive næringsarealer, besøkstilbud, bo- og levesteder
- Bidra til å utvikle kompetanse- og utdanningstilbud tilpasset lokalt arbeidsliv
- Understøtte entreprenørskap og innovasjon (næringsfond, lokaler etc.) på felt man har fortrinn eller ønsker å styrke
- Tilrettelegge møteplasser for kunnskapsdeling mellom bedrifter, kunnskapsmiljø, sivilsamfunn og virkemiddelaktører
- Utvikle profesjonelle nærings tjenester og gode velferdstjenester
- Samarbeide med nabokommuner og region om strategisk næringsutvikling og –planlegging
- Sikre et overordnet fokus på bærekraftshensyn (miljø, samfunn, økonomi) i lokal nærings- og samfunnsutvikling og virkemiddelbruk

Begrepet «*smart spesialisering*» som regional nærings- og innovasjons-strategi har blitt gjenstand for økt oppmerksomhet i EU og Norge de senere årene. Dette er et perspektiv som legger til grunn at en større del av den offentlige FoU- og næringsinnsatsen bør konsentreres mer mot fornyelse og ny næringsutvikling med basis i regionale fortrinn, og mindre bør gå til å videreutvikle etablerte sterke næringer og klynger. I realiteten er det derfor snakk om hvordan offentlige myndigheter bedre kan tilrettelegge for prosesser som kan gi en smart differensiering av næringsbasen med utgangspunkt i unike regionale fortrinn. Slike perspektiver har særlig relevans for arbeid i kommuneregioner og fylker, selv om perspektivet i noen grad også kan ha relevans på kommunenivå.

4.3 Fortrinn, muligheter og strategi i Ringsaker

Som omtalt i tidligere har Ringsaker noen *geografiske fortrinn* knyttet til sin sentrale beliggenhet i Mjøsregionen som er en godt integrert flerbyregion med et samlet folketall på nivå med en norsk storby. Ringsaker er samtidig svært sentralt plassert i et av landets største landbruksbaserte produksjonsområder og samtidig landets største hytte- og rekreasjonsområder.

Næringsmessig har kommunen fortrinn med en ganske variert næringsstruktur og spesialiseringer innenfor landbruk, næringsmiddel- og trevareindustrier, byggevirksomhet og handel, samt deler av opplevelsesnæringene. Det er også innenfor og mellom disse næringene at mye av grunnlaget for sysselsetting og jobbskaping, entreprenørskap og innovasjon, i privat sektor vil ligge framover. I forhold til rimelig sikre kommende rammevilkår og endringsprosesser nasjonalt og internasjonalt framover, burde næringsmiljøet i Ringsaker ha særlig gode utviklingsmuligheter innenfor deler av bioøkonomi- og opplevelsesnæringene. Enkelte deler av handelsnæringen vil også fortsatt ha visse utviklings-muligheter i

kommunen, selv om teknologiutviklingen vil kunne føre til redusert direkte sysselsetting i næringen.

Det kan også være enkelte *utfordringer* når man ser framover. Den store innslaget av primærnæringer og industri gjør det sannsynlig at arbeidskraft-behovet i denne delen av privat sektor vil fortsette å gå noe tilbake som følge av effektivisering og ny teknologi. Om man skal opprettholde eller øke sysselsettingen må tilveksten altså i hovedsak komme innen privat eller offentlig tjenesteyting. Med utgangspunkt i dagens befolknings- og nærings sammensetning er det imidlertid ikke lett å se for seg særlig stor sysselsettingsvekst i tjenesteytingen i årene som kommer. Dette vil naturlig nok kunne endre seg ved økt innflytting eller andre impulser som utbyggingen av Innlandet sykehus i Moelv. Sistnevnte vil foruten å skape vekst i helse- og sosialsektoren, kunne stimulere noe lokal vekst i handel, bygg og anlegg. Hvorvidt det på sikt også vil stimulere til utvikling av flere bedrifter og sysselsatte innenfor deler av forretningsmessig tjenesteyting er mulig, men usikkert.

Ringsaker har en befolkning og arbeidsstyrke med noe lavere utdanningsnivå enn gjennomsnittet for landet. Dette gjenspeiler først og fremst næringsstrukturen. Et lavere utdanningsnivå en snittet er ikke noe problem for næringsutviklingen om bedriftene får dekket sine behov for kvalifisert arbeidskraft og kompetanse regionalt eller lokalt. Ringsakers sentrale plassering i regionen vil på den ene siden gjøre dette noe lettere enn om kommunen lå mer isolert til. Samtidig kan det være større konkurranse om arbeidskraft for bedrifter i en kommune som er integrert i en større arbeidsmarkedsregion. Men uansett vil det å sikre nok tilgang på kvalifisert arbeidskraft til industrien i kommunen kreve et godt samarbeid mellom utdanningsinstitusjoner og næringsliv lokalt og regionalt i årene som kommer. En annen side er hvorvidt et lavere utdanningsnivå kan svekke kommunens attraktivitet og evne til å utvikle flere kunnskapsintensive arbeidsplasser og bedrifter i årene framover. Også her kan økende regional integrasjon muligens bidra til å svekke betydningen av slike forhold over tid. Her vil sykehusutbyggingen være en faktor som bidrar til å øke utdanningsnivå i kommunen. Det å tiltrekke seg flere folk med høyere utdanning og kreative aspirasjoner som vil bosette seg, regnes gjerne som gunstig om man ønsker å utvikle flere nye kunnskapsintensive eller kreative bedrifter og arbeidsplasser. Dette er en gruppe personer der det i faglitteraturen har vært antatt at mange tiltrekkes mer av steds- og bostedskvaliteter for å bosette seg enn av næringsmiljøets egenskaper og jobbtilgang. Mange av disse skaper bedrifter og arbeidsplasser der de velger å bosette seg.

Med utgangspunkt i det som foran er omtalt vil vi legge vekt på at den kan bli viktig at Ringsakers næringsstrategi i tiden framover videreutvikles med særlig fokus på å:

1. Å synliggjøre og videreutvikle Ringsakers fortrinn og styrker i en mjøsregional og nasjonal sammenheng
2. Styrke lokaliseringsbetingelser og –fortrinn for etablerte basis- og besøksnæringer og nye relaterte næringer med gode utviklingsmuligheter i kommunen (mat, trevare, opplevelse, handel).

3. Utvikle møteplasser og arenaer for informasjons- og kunnskapsdeling mellom lokale, regionale, nasjonale og internasjonale aktører, med spesifikk relevans for basis- og besøksnæringer og relaterte næringer i kommunen.
4. Stimulere entreprenørskap og innovasjon som er relatert til etablerte næringer og ressurser der man har fortrinn lokalt/regionalt (eks. nye kombinasjoner mellom mat, trevare, teknologi, opplevelse, bygg etc.)
5. Styrke attraktivitet for bosetting, besøk og næringsutvikling.
6. Styrke og synliggjøre Ringsakers sentrale rolle i det «grønne skiftet» og kommunens vektlegging av å styrke en bærekraftig næringsutvikling lokalt, regionalt og nasjonalt

5 Framskrivinger

Næringskapittelet (kapittel 4) beskriver noen forhold som vil påvirke næringsutviklingen i Ringsaker framover og drøfter både hvordan utenfor gitte betingelser kan påvirke denne og hvordan kommunen selv kan påvirke næringsutviklingen.

I dette kapittelet presenterer vi kort SSBs befolkningsframskrivinger for Ringsaker kommune. SSBs framskrivinger tar ikke høyde for lokale hendelser – de presenterer utviklingen gitt «business as usual». Imidlertid står Ringsaker kommune potensielt overfor noen store hendelser framover. Blant annet kan det være aktuelt å legge det nye sykehuset for Innlandet til Moelv. I tillegg foregår det en utbygging av infrastruktur, både bane og veg, som vil redusere avstanden til Oslo. Vi drøfter derfor hvordan dette vil kunne påvirke både sysselsettings- og befolkningsutviklingen i Ringsaker framover. Diskusjonen viser at befolkningsutviklingen vil kunne bli sterkere enn SSBs middelalternativ (mmmm) viser. En eventuell lokalisering av nytt sykehus til Moelv vil kunne trekke med seg mange nye arbeidsplasser, og selv om det er usikkert hvor mange av arbeidsplassene som vil trekke med seg økt bosetting til Ringsaker, står kommunen overfor potensielle utfordringer knyttet til areal- og boligutvikling dersom dette skjer. Infrastrukturutbyggingen vil på sin side bidra til at det blir lettere å komme seg til Ringsaker både nord- og sørfra, noe som kan bety økt innpendling til kommunen dersom sykehuset blir lokalisert i Moelv.

5.1 SSBs befolkningsframskrivinger

Statistisk sentralbyrå (SSB) publiserer regionale befolkningsframskrivinger²⁰ hvert annet år, ved hjelp av den regionale befolkningsmodellen BEFREG, som blir kalibrert mot framskrivinger gjort på nasjonalt nivå ved hjelp av modellen BEFINN.

Framskrivningene på kommunenivå tar utgangspunkt i antall innbyggere fordelt på ettårig alder, kjønn og kommune i et basisår (år t). For året (år t+1) etter aldres befolkningen med ett år, og man beregner antall fødte (med utgangspunkt i antall kvinner i aldersgruppen 15 til 49 år), samt dødsfall og inn- og utflytting. Den regionale befolkningsmodellen skiller ikke mellom øvrig befolkning, innvandrere og barn av innvandrere. Det betyr at de som har flyttet til Norge regnes som en del av den øvrige befolkningen fra innvandringstidspunktet.

De regionale framskrivingene i BEFREG foretas på «regionalt nivå» (såkalte «framskrivingsregioner») før de kalibreres mot framskrivingene fra BEFINN. Deretter brytes de ned til kommunenivå. Forutsetningene som brukes er de samme i BEFREG og BEFINN når det gjelder fødsler og dødsfall, men de er justert for regionale nivåforskjeller.

5.1.1 Ulike framskrivingsalternativer

De regionale befolkningsframskrivingene er foretatt fram til 2040. Det betyr samtidig at de er usikre. Derfor lager SSB framskrivinger i flere alternativer, i

²⁰ SSB-rapport 2018/21 beskriver forutsetninger, modeller og resultater for de siste framskrivingene

tillegg til det de kaller for «hovedalternativet» (MMMM). De fire M'ene står for middels, og i rekkefølge representerer de:

1. Fruktbarhet
2. Levealder
3. Innenlandsk flytting
4. Innvandring

Disse fire komponentene er koplet sammen i til sammen 15 framskrivingsalternativer, som vises i tabellen nedenfor.

Tabell 5.1: 15 framskrivingsalternativer for befolkningen

Alternativ	Beskrivelse
MMMM	Middels nasjonal vekst
LLML	Lav nasjonal vekst
HHMH	Høy nasjonal vekst
HMMM	Høy fruktbarhet
LMMM	Lav fruktbarhet
MHMM	Høy levealder
MLMM	Lav levealder
MKMM	Konstant levealder ¹
MMMH	Høy innvandring
MMML	Lav innvandring
MMMK	Konstant innvandring ¹
LHML	Sterk aldring
HLMH	Svak aldring
MMMO	Ingen nettoinnvandring
MMOO	Ingen flytting

¹ De to alternativene med konstant levealder og konstant innvandring lages bare i BEFINN. For innvandring holdes nivået konstant på samme nivå som året for framskrivingene (basisåret), mens det er dødsratene for første framskrivne år som holdes konstant for levealder.

Kilde: SSB (op. cit.), tabell 3.2

Alle komponentene som inngår er vel dokumenterte av SSB (op. cit.), og de er gitt konkrete, kvantitative anslag i framskrivingene. Som tidligere nevnt betegner SSB selv MMMM-alternativet for *hovedalternativet*. De øvrige alternativene kan sammenliknes med dette og tolkes som avvik fra hovedalternativet.

De fleste alternativene ovenfor skiller seg fra hverandre på nasjonalt nivå. Det er altså nasjonale forutsetninger som varierer. Dette betyr ikke at det ikke er regionale forskjeller i de ulike variablene. Vi har allerede nevnt at fødsler og dødsfall justeres for regionale nivåfaktorer, altså at det er regionale forskjeller i ratene. Framskrivingene viser en fortsatt sentralisering av befolkningen i Norge fram mot 2040. Dette har sammenheng med at aldersstrukturen er mer «gunstig» i sentrale strøk (det bor relativt flere i fødedyktig alder enn i distriktene), med at flyttingene har sentraliserende retning og med at det gjerne er de yngre som flytter på seg.

Noen av alternativene har størst interesse som regneeksempler og er ikke nødvendigvis vurdert som særlig realistiske. Dette gjelder blant annet

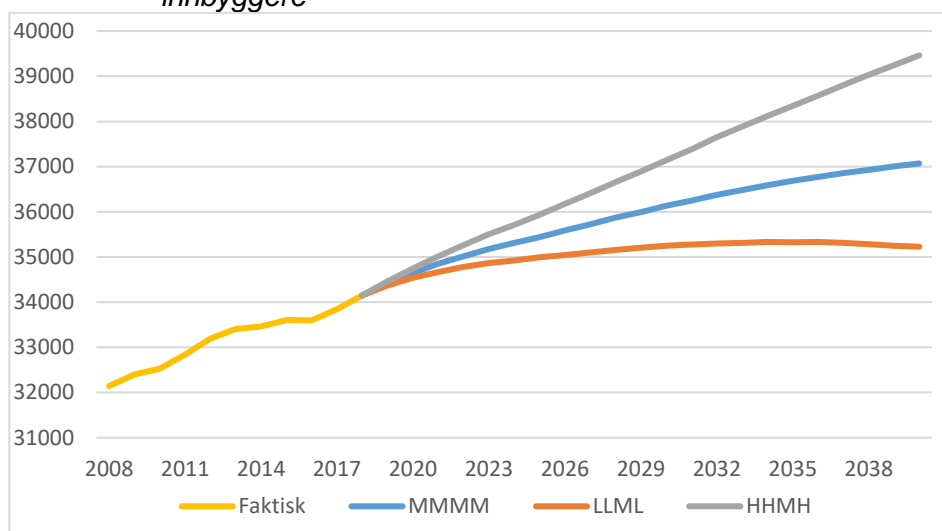
alternativene med konstant levealder og innvandring og alternativene med ingen flytting og ingen nettoinnvandring.

Middelalternativet for framtidig flytting og innvandring, som er brukt i de fleste beregningsalternativene, er beregnet med utgangspunkt i henholdsvis flyttinger og innvandring de siste ti år.

5.1.2 Befolkningsframskrivinger for Ringsaker

Vi har valgt å presentere tre befolkningsframskrivinger for Ringsaker fram mot 2040, for å illustrere usikkerheten i framskrivingene. De tre alternativene skiller seg fra hverandre når det gjelder forutsetninger om fødsler (Lav, Middels, Høy), om forventet levealder (Lav, Middels, Høy) og om innvandring (Lav, Middels, Høy). Forutsetningene om flytting er like i alle alternativer og basert på flytterater de siste ti årene. LLML illustrerer således at framskrivingene er basert på få fødsler, lav forventet levealder og lav innvandring. Tilsvarende er HHMH basert på mange fødsler, høy forventet levealder og høy innvandring.

Figur 5.1: Tre befolkningsframskrivinger for Ringsaker fram mot 2040. Antall innbyggere

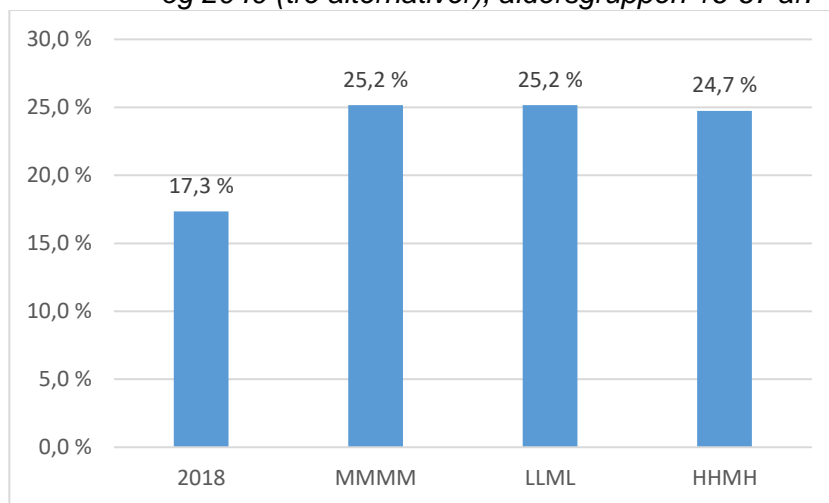

Kilde: SSBs befolkningsframskrivinger

Figur 5.1 viser at befolkningen i Ringsaker, ifølge de tre SSB-framskrivingene, vil vokse framover. I *hovedalternativet* (MMMM, middels nasjonal vekst) vil antall innbyggere vokse med omtrent 3.000. I *lavalternativet* (LLML, lav nasjonal vekst) vil antall innbyggere bli drøyt 1.000 flere i dag, mens i *høyalternativet* (HHMH, høy nasjonal vekst) vil antall innbyggere bli omtrent 5.300 flere enn i dag. Variasjonsbredden mellom det laveste og høyeste alternativet er altså drøyt 4.000 innbyggere. Siden alle tre alternativer må sies å være innenfor hva som kan forventes, skaper dette noen utfordringer for kommunens planlegging, både når det gjelder bolig og næring, samt når det gjelder øvrig kommunal infrastruktur.

Selv om framskrivingene viser befolkningsvekst i alle alternativer fram mot 2040, kan befolkningen i *lavalternativet* nå en topp om ca 15 år og reduseres noe på sikt sammenliknet med denne toppen.

Figur 5.2: *Antall eldre i prosent av totalbefolkning, Ringsaker kommune år 2018 og 2040 (tre alternativer), aldersgruppen 16-67 år.*

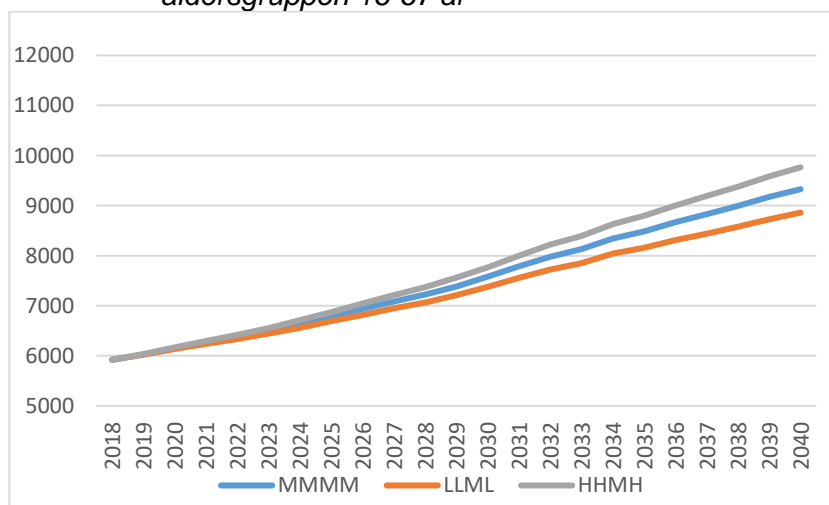

Kilde: SSBs befolkningsframskrivinger

Sammenliknet med de øvrige kommunene i Mjøsregionen er ikke eldrebølgen i Ringsaker spesielt sterk i dag (kapittel 2). Kommunen må imidlertid påregne vekst i andelen eldre framover. Figur 5.2 viser utviklingen i andelen eldre innbyggere i de tre alternativene sammenliknet med andelen i dag. Andelen eldre vokser fra drøyt 17 til drøyt ca 25 prosent i perioden.

Figur 5.3 viser utviklingen i *antall eldre* i de tre alternativene. Her ser vi at antallet vokser fra omtrent 5.900 til mellom 9.000 og 10.000, der variasjonsbredden mellom de tre alternativene er omtrent 1.000 innbyggere i de eldste aldersgruppene i år 2040. Dette skaper utfordringer for kommunen i form av potensielle utgiftsøkninger knyttet til eldreomsorg, både når det gjelder investeringer og drift.

Figur 5.3: *Antall eldre i Ringsaker kommune 2018-2040, tre alternativer, aldersgruppen 16-67 år*

Kilde: SSBs befolkningsframskrivinger

5.1.3 Realismen i SSBs framskrivinger

SSBs befolkningsframskrivinger er basert på et standard regionaldemografisk modellverktøy, der en fokuserer på å framskrive antall innbyggere i kommunene.

Modellen sikrer konsistens mellom nasjonale og regionale beregninger, i den forstand at framskrivingene på regionalt og kommunalt nivå kalibreres til nasjonale framskrivinger.

Som nevnt ovenfor er forutsetningene i stor grad de samme i de regionale og nasjonale beregningene. SSB-Rapport 2018/21 bruker mye plass på å dokumentere disse forutsetningene, og vi viser dit for en nærmere gjennomgang av dem. SSB har gjort grundige vurderinger av hvordan disse nøkkelforutsetningene vil utvikle seg framover.

Framskrivingene tar også høyde for regionale forskjeller i forutsetningene. De tar imidlertid ikke spesielt hensyn til utviklingen i lokale og regionale bolig- og arbeidsmarkeder, eller til spesielle hendelser lokalt/regionalt som kan påvirke framskrivningsresultatene inkludert lokal/regional politikk. På kommunalt nivå er det særlig tiltak som påvirker flytteeatferd som ikke tas hensyn til. Dersom det for eksempel etableres en stor arbeidsplass i en kommune, hvordan påvirker dette befolkningsutviklingen? Hva hvis kommunen ikke legger til rette for den innflyttingen som ligger i SSBs framskrivinger, enten det er gjennom arealpolitikken eller boligbygging? Hva om kommunen legger bedre til rette for innflytting enn den har gjort tidligere? Hva hvis kommunen har vesentlig bedre tjenestetilbud enn nabokommunene? Her er det mange forhold som spiller inn på flyttebeslutninger og som SSBs framskrivinger ikke tar hensyn til.

SSBs befolkningsframskrivinger, og da særlig MMMM-alternativet, har imidlertid en status nærmest som offisiell statistikk i mange kommuner. SSB selv er helt klar over at framtida er usikker og illustrerer dette med å lage 15 ulike befolkningsframskrivinger (vi har presentert tre av dem for Ringsakers del) for å illustrere denne usikkerheten. Det er imidlertid viktig å være klar over at alle framskrivingene er basert på forutsetninger knyttet til *demografi*, og at lokale og regionale forhold som påvirker folks atferd og lokaliseringsbeslutninger ikke er modellert.

5.2 Nytt sykehus til Moelv

SSBs befolkningsframskriving MMMM kan altså tolkes som en videreføring av historiske utviklingstrekk kombinert med vurderinger av framtidig utvikling for noen sentrale variabler. Lav- og høyalternativene kan brukes til å illustrere effektene av til dels vesentlige avvik i henholdsvis negativ og positiv retning, som fører til en annen demografisk utvikling enn MMMM. De tre alternativene skiller seg fra hverandre ved at det er de nasjonale forutsetningene som er forskjellige. Regionale forskjeller i forutsetningene framkommer på samme måte i de tre alternativene, slik at å erstatte middelalternativet med høy- eller lavalternativet i planleggingen fortsatt ikke vil si noe om hvordan «spesielle hendelser» i regionen eller kommunen påvirker befolkningsutviklingen.

Dersom utviklingen i Ringsaker blir «spesiell», i den forstand at det skjer noe på arbeidsmarkedet i kommunen, vil befolkningsutviklingen i kommunen kunne påvirkes direkte av dette. Nedenfor viser vi hvordan befolkningsutviklingen kan påvirkes av et nytt sykehus i Moelv. Dette er et realistisk eksempel i den forstand

at en mulig lokalisering av det planlagte, nye sentralsykehuset for Innlandet er til Moelv.

5.2.1 Noen sentrale premisser

Sykehuset Innlandet vil representere omtrent 6.000 nye arbeidsplasser i Ringsaker. Tallet er usikkert og omtrentlig, men forutsetter at all sykehusaktivitet i Innlandet i dag flyttes til Moelv. I dag er det vel 14.000 arbeidsplasser i kommunen, slik at sykehuset representerer en vesentlig økning i antall arbeidsplasser sammenliknet med i dag. Samtidig kreves spesialistkompetanse for mange av stillingene. Alt i alt er det ikke sannsynlig at innbyggerne i Ringsaker kan betjene sykehusets behov for (spesialisert) arbeidskraft med utgangspunkt i dagens befolkningsstruktur. Arbeidsplassene må derfor dekkes opp gjennom innpendling eller innflytting til kommunen. Dersom (nesten) alle pendler inn, får vi små effekter for befolkningsutviklingen. Dersom (nesten) alle derimot flytter inn, vil befolkningsutviklingen i Ringsaker påvirkes kraftig. Slik sett vil arbeidsmarkedstilpasningen til dem som skal jobbe på sykehuset ha stor betydning for framtidig befolkningsutvikling i Ringsaker.

Vi antar at de som skal jobbe på sykehuset ønsker å pendle så kort som mulig. En del av dem som skal jobbe på det nye sentralsykehuset er allerede bosatte i kommuner der deres nåværende arbeidsplass er lokalisert, eller i nærheten av dette. Det faller utenfor dette prosjektet å foreta en egen analyse av hvor de er bosatt og om de vil pendle til Moelv.

Erfaringsmessig vil etablering av store arbeidsplasser, som et sykehus, også gi ringvirkninger for annen virksomhet. Ringvirkningene består, grovt sett, av produktleveranser til sykehuset, og av tjenesteyting som hovedsakelig leverer til eventuelle nye innbyggere. Derfor vil størrelsen på ringvirkningene, målt for eksempel som en sysselsettingsmultiplikator, også variere med hvor de som skal jobbe på det nye sykehuset velger å bosette seg.

Asplan Viak²¹ har utredet konsekvensene av ulike alternativer for lokalisering av et sykehus for Innlandet og for samlokalisering av eksisterende sykehus i Innlandet. Vi har brukt alternativ 1 fra denne rapporten som utgangspunkt for våre beregninger nedenfor. Det bør understrekes at Asplan Viak ikke ser for seg store befolkningseffekter av å lokalisere sykehuset til Moelv. Hovedgrunnen til dette er at de fleste som vil jobbe på sykehuset allerede er bosatt i regionen. I våre beregninger har vi imidlertid vektlagt *potensielle* befolkningsendringer ved ulike tilpasninger på arbeidsmarkedet, når det gjelder valget mellom flytting og pendling.

Vi har benyttet Pandas omstillingsmodul til våre beregninger. Panda er nærmere presentert på www.pandaanalyse.no.

5.2.2 Beregningsalternativer

Vi har altså framskrevet utviklingen i Ringsaker med og uten en lokalisering av Sykehuset Innlandet til Moelv. Her kan alternativet *uten* sykehus til Moelv ses på som nullalternativet, mens alternativet *med* et nytt sykehus til Moelv er

²¹ Asplan Viak (2017): *Sykehuset Innlandet – idéfase: Samfunnsanalyse ved framtidig sykehusstruktur*. Asplan Viak og Sykehuset Innlandet HF, 17. januar 2017.

utbyggingsalternativet. For utbyggingsalternativets del har vi laget to alternativer for arbeidsmarkedstilpasning for å vise «spennet» i befolkningseffekter for Ringsakers del. I det ene alternativet pendler alle som skal jobbe på sykehuset inn til Ringsaker, mens alle flytter til Ringsaker i det andre alternativet. Når det gjelder befolkningsutvikling, vil basisalternativet og alternativet der alle pendler til Ringsaker, være like framover. I tillegg har vi sett på et alternativ der arbeidsmarkedstilpasningen fordeler seg på pendling og flytting som den har gjort historisk. Alt i alt er det altså laget tre alternativer for arbeidsmarkedstilpasning.

For illustrasjonens skyld har vi tenkt oss at etableringen skjer momentant i alle tre alternativer, og at alle som vil flytte til Ringsaker på grunn av sykehusetableringen, gjør det samtidig som sykehuset åpner. Mer realistisk er det selvsagt at innflyttingen skjer over tid. Det har vi ikke sett på. I innflyttingsalternativet får vi derfor en sterk befolkningsvekst i kommunen i etableringsåret.

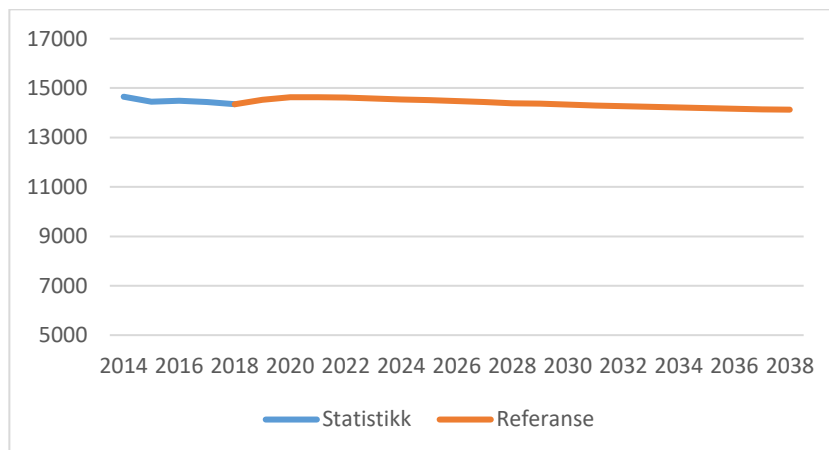
Modellen beregner også ringvirkninger av tiltaket og en sysselsettingsmultiplikator for sykehuset. En sysselsettingsmultiplikator er forholdet mellom antall årsverk totalt (inkludert ringvirkninger) og antall årsverk som følger direkte av etableringen. Den viser hvor mange årsverk som genereres totalt (i Ringsaker) per årsverk i sykehuset.

Vi fokuserer på *effektene av sykehusetablering*, altså endringer i sysselsetting og befolkning på grunn av at sykehuset lokaliseres til Ringsaker. Utviklingen *uten tiltaket* er av mindre interesse.

5.2.3 Resultater basisalternativet

Ovenfor har vi presentert befolkningsutviklingen i Ringsaker framover, med utgangspunkt i SSBs framskrivninger. Lokalt i Ringsaker kan man se for seg at dette henger sammen med at arbeidsmarkedet utvikler seg på en stabil måte. Produksjon i Panda framskrives med utgangspunkt i vekstrater for etterspørselen etter sluttleveranser fra hver næring. Sysselsettingen beregnes hvert år som en produktivitetsfaktor for hver næring multiplisert med produksjonen i næringa. Vi vet ikke hvordan etterspørselen etter produkter fra hver næring vil utvikle seg på regionalt nivå framover. På nasjonalt nivå har vi imidlertid muligheter til å hente vekstrater for etterspørsel fra nasjonale framskrivninger ved hjelp av SSBs modeller MODAG og KVARTS (se www.ssb.no). Vi kopler altså den regionale produksjonsutviklingen til nasjonale framskrivninger. Tilsvarende kan vi også hente tall for framtidig produktivitetsutvikling per næring fra de nasjonale modellene.

Figur 5.4: Sysselsettingsutviklingen i basisalternativet. Antall sysselsatte i Ringsaker kommune framover uten nytt sykehus.

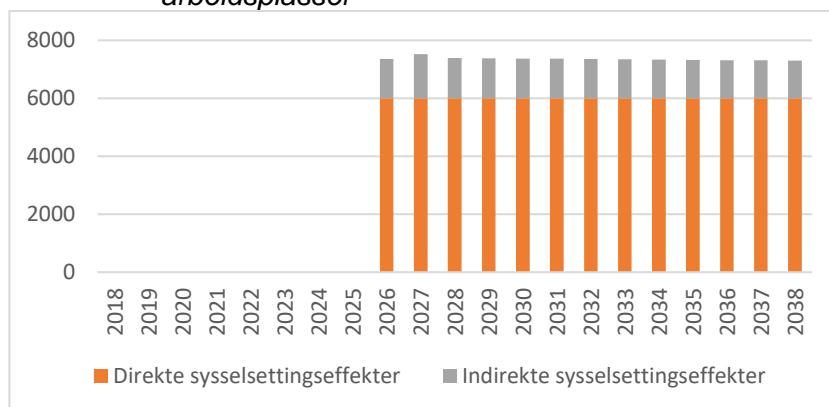
Kilde: Egne beregninger (ved hjelp av Pandas omstillingsmodul)

I basisalternativet vil altså sysselsettingen i Ringsaker holde seg omtrent konstant framover, med i overkant av 14.000 mot slutten av framskrivingsperioden. Dette er kompatibelt med SSBs befolkningsframskrivning MMMM.

5.2.4 Virkninger for sysselsettingen av sykehusetablering

Nedenfor viser vi sysselsettingsutviklingen framover i det virkningsalternativet som er basert på historiske flyttemønstre. Det er små forskjeller mellom dette alternativet og de andre to når det gjelder sysselsettingseffekter.

Figur 5.5: Sysselsettingsevirkninger av nytt sykehus i Moelv. Antall nye arbeidsplasser

Kilde: Egne beregninger (ved hjelp av Pandas omstillingsmodul)

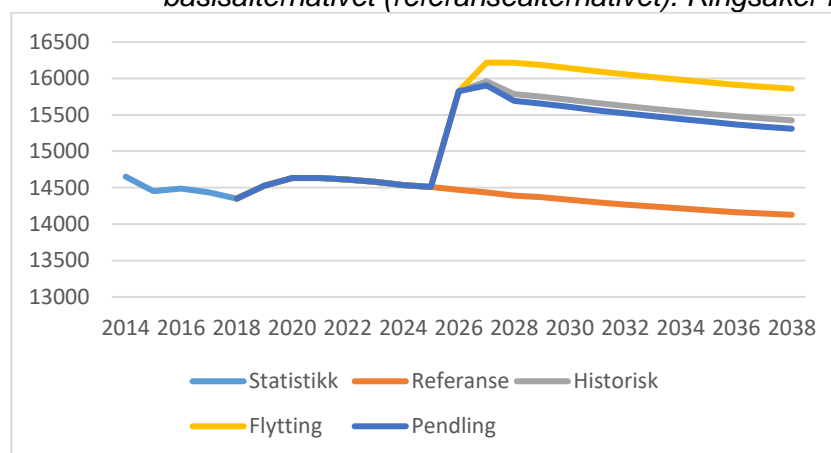
Figur 5.5 viser effektene for sysselsettingen i Ringsaker av nytt sykehus til Moelv fra 2026. Vi har her forutsatt at det blir 6.000 nye arbeidsplasser i Ringsaker knyttet til sykehuset, og at underleveransene til sykehuset følger mønsteret til tilsvarende Panda-næring – justert for egendekning²² i kommunen. Omregnet til sysselsetting gir dette en vekst på omtrent 1.300 arbeidsplasser i andre næringer

²² Egendekning betyr hvor stor andel av underleveransene til sykehuset som dekkes lokalt, dvs fra annet næringsliv i Ringsaker

i kommunen – dersom egendekningen på sykehuset ikke avviker fra egendekningen til tilsvarende Panda-næring.²³ Dette tilsvarer en multiplikator på drøyt 1,2, altså vil hver arbeidsplass i sykehuset trekke med seg 0,2 arbeidsplasser i ringvirkninger i kommunen i tillegg. Dette er et nøkkeltall, som kan brukes i kommunens planlegging med de forbehold som er tatt i fotnote 23.

Ringvirkningene viser en svak nedadgående tendens over tid. Dette henger sammen med forutsatt produktivitetsvekst i de «andre» næringene, samt med at det er lagt inn en viss tidsforskyvning i konsumet for de sysselsatte.

Figur 5.6: Sysselsettingsutvikling ved tre alternativer for sykehus samt basisalternativet (referansealternativet). Ringsaker kommune.

Kilde: Egne beregninger (ved hjelp av Pandas omstillingsmodul)

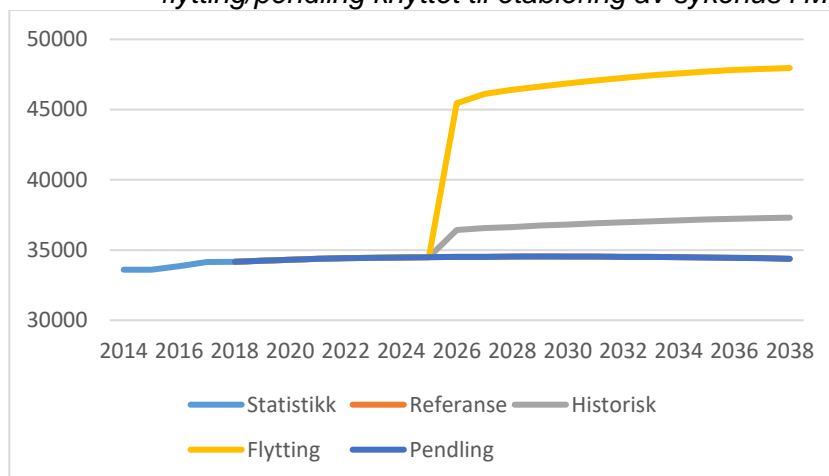
Figur 5.6 viser sysselsettingsevningene i basisalternativet og de tre øvrige alternativene. Vi ser at det er liten forskjell mellom pendleralternativet og alternativet som er basert på historiske flytterater for befolkningen. Dette henger sammen med at det er relativt lav nettoflytting inn til Ringsaker, historisk sett, slik at alternativet med historiske flytterater ligger nær alternativet med full pendling. Dersom forholdet mellom pendling og flytting blir omtrent som det har vært historisk, vil altså sysselsettingseffektene av sykehuset bli relativt nær alternativet med full pendling. Størst sysselsettingseffekter får vi i alternativet der alle som skal jobbe på sykehuset flytter inn til Ringsaker umiddelbart. Dette skyldes at det genereres høyere inntekt i kommunen og dermed høyere etterspørsel rettet inn mot det lokale næringslivet.

5.2.5 Virkninger for befolkning

Effektene for befolkningen blir mer tydelige. Det viktigste her er, som nevnt ovenfor, at vi for illustrasjonens skyld har valgt å la all ekstra innflytting skje samtidig med sykehusetableringen i 2026.

²³ Man kan argumentere for at egendekningen kan bli lavere, siden sykehuset sannsynligvis vil foreta en del innkjøp fra virksomheter lokalisert i andre kommuner.

Figur 5.7: Effekter for antall innbyggere i Ringsaker av tre alternativer for flytting/pendling knyttet til etablering av sykehus i Moelv.

Kilde: Egne beregninger (ved hjelp av Pandas omstillingsmodul)

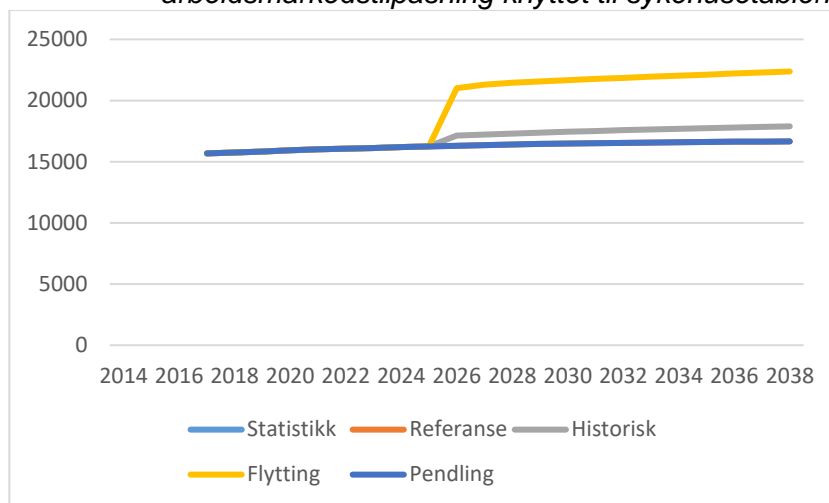
Figur 5.7 illustrerer at det vil bli svært sterk innflytting til Ringsaker i 2026 i Flyttealternativet (nesten 11.000 nye innbyggere i 2026), og at antall innbyggere i kommunen vil stabilisere seg på et vesentlig høyere nivå enn SSBs middelalternativ ser ut til å gi.

Det er flere scenarier som er mer realistiske enn dette. Man kan tenke seg at alle som jobber på sykehuset i framtida, ønsker å etablere seg i Ringsaker, men at denne etableringen skjer over tid. Et annet alternativ er naturligvis at svært mange (alle) ønsker å bo der de bor. I så fall vil det være små eller ingen effekter for befolkningen. Dette illustreres i figuren ved at Referanse- og Pendling-alternativene er overlappende. Den nye etableringen fører ikke til flere innbyggere, og antall innbyggere følger basisalternativet (MMMM). Mest realistisk er det nok at fordelingen mellom flytting og pendling følger et mønster mellom disse to alternativene. Vi har beregnet effektene av at flyttemønsteret ikke påvirkes av sykehusetableringen (Historisk arbeidsmarkedstilpasning i figuren). I dette tilfellet vil antall innbyggere i Ringsaker i 2026 kunne ligge omtrent 3.000 høyere enn i basisalternativet som en følge av sykehusetableringen (tilsvarende økning dersom alle flytter inn til kommunen er 13.500 innbyggere flere enn i basisalternativet, eller 10.500 innbyggere flere enn ved historiske flyttemønstre).

5.2.6 Effekter for antall boliger

Boligbehovet øker naturligvis som en følge av økt befolkning. Dette vil være en av utfordringene som planleggerne i kommunen, sammen med potensielle boligutbygginger, blir stilt overfor.

Figur 5.8: *Antall boliger i Ringsaker framover med ulike alternativer for arbeidsmarkedstilpasning knyttet til sykehusetablering i Moelv*

Kilde: Egne beregninger (ved hjelp av Pandas omstillingsmodul)

I Basis- og Pendleralternativet vil antall boliger vokse beskjedent i tida framover (ca 1.000 flere boliger i 2038 enn i 2018). Ser vi på alternativet der alle som jobber på sykehuset flytter til kommunen, vil boligbehovet ligge omtrent 6.000 høyere – dette kommer altså i tillegg til den underliggende boligveksten. Alternativet med Historisk arbeidsmarkedstilpasning ligger omtrent 1.000 boliger høyere enn Basis- og Pendleralternativet.

Selv om Ringsaker kommune er svært attraktiv for dem som skal jobbe på sykehuset, det vil si at potensialet for sterk innflytting er stort, vil kommunen kunne styre utviklingen ved å legge til rette for boligbygging (eller ikke). Det betyr at kommunen selv, i det minste til en viss grad, vil kunne bestemme den framtidige befolkningsutviklingen, dersom etterspørselen etter boliger blir stor. Vi mener at framskrivningene som er gjort, egner seg spesielt godt til å illustrere nettopp dette. I tilknytning til en potensiell vekst i antall innbyggere og antall boliger, må kommunen i tillegg legge til rette for denne veksten med å bygge ut annen infrastruktur (særlig barnehager og skoler, men selvsagt også utbyggingsområder (boligfelt) med veger, vann og kloakk etc.).

5.2.7 Oppsummering

Framskrivningene av effekter av flytting av det nye sykehuset for Innlandet til Moelv kan oppsummeres i følgende punkter:

- Økningen er på 6.000 arbeidsplasser (direkte) pluss 1.300 arbeidsplasser (indirekte)
- Dette må ses i forhold til ca 14.500 arbeidsplasser i 2017 (noe mindre i basialternativet i 2026)
- Med høy innflytting blir effektene for befolkning, for boligbehov og for kommuneøkonomi store og varige
- Med høy innpendling blir befolkningseffektene små – ned mot null dersom alt dekkes ved innpendling
- Med historiske pendlerandeler blir effektene for befolkning relativt små – dette skyldes at Ringsaker er en «åpen» kommune i utgangspunktet

- Kommunen kan påvirke effektene gjennom sin politikk, både når det gjelder nærings- og bosettingsattraktivitet, blant annet gjennom tilrettelegging for boligbygging gjennom blant annet arealpolitikken og utvikling av tjenesteproduksjonen

5.3 Andre forhold som påvirker befolkningsveksten

Diskusjonen ovenfor illustrerer at nytt sykehus til Moelv vil kunne ha stor betydning for vertskommunen. Selv om vi har tatt utgangspunkt i Ringsaker kommune, vil mange av de samme spørsmålene også kunne reises dersom man velger en annen lokalisering av det nye sykehuset. Lokaliseringen av et nytt sykehus er på mange måter en beslutning som ikke fattes av kommunen, i det minste ikke alene. Slik sett kan det ses på som en eksogen hendelse, som potensielt har store konsekvenser for nærings-, sysselsettings- og befolkningsutviklingen i kommunen.

5.3.1 Næringsutvikling i Ringsaker

I kapittel 3 og 4 har vi diskutert næringsstrukturen i Ringsaker, samt noen potensialer knyttet til denne. Mulighetene som ligger i dette er ikke tatt hensyn til i basialternativet. Det er ikke noe i veien for at kommunens næringsliv kan bidra til en større sysselsettingsvekst enn det som er hensyntatt, enten gjennom vekst i eksisterende virksomhet eller gjennom nyetableringer. Imidlertid er det stor usikkerhet når det gjelder størrelsen på den veksten som tar utgangspunkt i eksisterende næringsliv. Det skal svært mye til om vekstpotensialet i eksisterende næringsliv er noe særlig større enn noen hundre arbeidsplasser, sett i forhold til basialternativet. Ringsaker kommune fører på den annen side en aktiv næringspolitikk og er både gjennom dette og gjennom sin geografiske plassering attraktiv for deler av næringslivet. Derfor kan det være at basialternativet undervurderer sysselsettingsveksten i kommunen framover.

Dersom den underliggende sysselsettingsveksten blir høyere enn anslaget i basialternativet, vil kommunen stå overfor tilsvarende utfordringer knyttet til befolkningsutvikling. Vil økt sysselsettingsvekst føre til økt netto innpendling og/eller innflytting, eller vil det føre til økt yrkesfrekvens blant kommunens innbyggere? Uansett må kommunen ha god dialog med næringslivet, slik at den legger til rette for den veksten som potensielt kommer – dersom kommunen ønsker en slik vekst.

Selv om potensialet for vekst med utgangspunkt i eksisterende næringsliv er vesentlig mindre enn med et nytt sykehus, vil mange av de samme prosessene tre i kraft. Dette gjelder både ringvirkninger til øvrig næringsliv i kommunen og befolkningseffekter, men også effekter for kommunal tjenesteproduksjon og derigjennom for kommunens økonomi. Det er mulig å bruke nøkkeltall fra gjennomgangen av en sykehusetablering i forbindelse med planlegging av mindre etableringer også.

5.3.2 Infrastrukturinvesteringer

En viktig rammebetingelse for utvikling i Ringsaker kommune er, som nevnt, kommunens geografiske plassering midt i Mjøsregionen. Kommunikasjonen på tvers av regionen og ut/inn av regionen er i en utbedringsfase, med planer både for jernbane og motorveg mellom Lillehammer og Oslo. Utbedring av transportinfrastrukturen vil også ha virkninger for næringsliv og innbyggere i Ringsaker kommune, både ved at Mjøsregionen knyttes tettere sammen og ved at det blir kortere avstand (målt i reisetid) til arbeids- og servicemarkedet i Oslo-regionen. Endret opplevd avstand internt i Mjøsregionen og til/fra Oslo vil kunne påvirke både pendlerstrømmer og utviklingen i visse deler av næringslivet i Ringsaker.

Det at Ringsaker, i større grad enn i dag, blir inkludert i Oslos arbeidsmarked, bidrar til at det kan bli mer attraktivt for folk å bosette seg i Ringsaker. Ringsakers attraktivitet kan blant annet knyttes opp til tilgangen på arbeidsplasser. Samtidig kan Ringsaker tilby sine innbyggere helt andre boforhold enn Oslo-området kan, både når det gjelder boligpriser og tilgangen på frisk luft. I dag er pendlingen til Oslo og Akershus relativt beskjeden.

Ringsaker er i dag en netto utpendlingskommune. Dette kan snu dersom nytt sykehus blir lokalisert til Moelv.

- Investeringer i transportinfrastruktur i tråd med planene kan bidra til at befolkningseffektene av sykehusetablering blir lavere enn de kunne blitt, ved at flere potensielle innflyttere til Ringsaker velger å bo der de bor eller velger andre kommuner å bosette seg i.
- Bedret transportinfrastruktur kan også bidra til at (deler av) ringvirkningene av en sykehusetablering kommer i andre kommuner, siden avstandene blir kortere.

Generelt sett vil bedre infrastruktur, ved at det skaper kortere opplevd avstand, være en fordel for alle. Imidlertid illustrerer gjennomgangen her at nettoeffektene av slike tiltak for utviklingen i Ringsaker er usikre. Det henger sammen med at transportinfrastruktur går «begge veger», altså både ut og inn av kommunen. Bedre tilgjengelighet for næringsliv og innbyggere i Ringsaker innebærer samtidig at det er andre som får bedre tilgjengelighet til Ringsaker. Derfor representerer infrastrukturtiltak noe som er vanskelig å regne på effektene av. Redusert reisetid kan oppfattes som at transportkostnadene reduseres. Imidlertid kan dette utlignes gjennom økte bompenger, økt billettpris på toget etc., slik at også nettoeffekten for kostnadene ved å bruke infrastrukturen blir usikker. Slik sett kan bedret transportinfrastruktur i verste fall innebære redusert tilgjengelighet, på tvers av det som er hensikten med slike investeringer.

6 Konklusjoner

Utviklingen i Ringsaker framover påvirkes av en rekke forhold. Vi kan skille mellom eksogene og endogene forhold. Eksogene forhold er slikt man ikke har kontroll på selv. En del eksogene forhold er globale, slik som økt automatisering, globalisering, klimakrise etc., og vil gjelde alle uansett hvor de befinner seg. En del eksogene forhold er av mer lokal karakter og følger kanskje av nasjonale eller regionale tiltak, som sykehusetablering i Moelv, infrastrukturinvesteringer etc. Næringsliv, kommune og innbyggere påvirkes alle av slike, men har muligheten for å sette inn avbøtende tiltak for å påvirke hvordan de virker inn på utviklingen i kommunen.

Ringsaker kommune, og andre aktører i kommunen, bidrar alle til en utvikling som tar utgangspunkt i de ressurser en finner i kommunen (endogene forhold) og de mål man har for utviklingen framover. De valgene næringslivet i kommunen tar, påvirker sysselsettingsutviklingen. Innbyggernes valg påvirker befolkningsutviklingen. Kommunen kan påvirke både nærings- og befolkningsutvikling, blant annet gjennom arealplanlegging og infrastrukturbygging.

Med dette utgangspunktet skulle aktørene i Ringsaker kommune ha påvirkningskraft på egen framtid, i det minste når det gjelder en del utviklingstrekk. Kommunen kan kanskje ikke bestemme om det kommer nytt sykehus til Moelv, men dersom sykehuset kommer, kan kommunen påvirke effektene for befolkningsutviklingen gjennom de tiltak den gjør.

Oppsummeringsvis vil vi si følgende:

- En rekke indikatorer viser at Ringsaker kommune «klar seg relativt bra» i et regionalt perspektiv
- Utviklingen framover er usikker, men kommunen har potensial for videre vekst
- Potensialene ligger i de næringene der Ringsaker har fortrinn, men også i «plutselige» etableringer (som sykehus)
- Det er viktig at kommunen både tar vare på tradisjonelt og eventuelt nytt næringsliv for å kunne konkurrere med andre kommuner, gjennom å synliggjøre kommunens fortrinn
- Kommunen må være attraktiv både overfor næringsliv og befolkning ved blant annet å legge til rette for etableringer og boligbygging, men også andre attraktivitetsfaktorer
- Bedret transportinfrastruktur gir bedre tilgjengelighet, både i Mjøsregionen og ut av denne (blant annet til Oslo). Dette er imidlertid et tveegget sverd – transport går i begge retninger
- Kommuneøkonomien påvirkes særlig av befolkningsutviklingen, men også av nasjonal politikk (særlig lokal bedriftsskatt vs rammetilskudd), og kan bli en utfordring